

TOD 43080

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

ANTİK HELENLER'DE BEDENSEL AGONLAR

(Yüksek Lisans Tezi)

DANIŞMAN
PROF. DR. BÜLENT İPLİKÇİOĞLU

HAZIRLAYAN
ABDURRAHMAN UZUNASLAN

İSTANBUL - 1998

İçindekiler

GİRİŞ	1
1. PENTATHLON İÇERİSİNDE YER ALAN DİSİPLİNLER	28
1.1. Pentathlon [πένταθλον, πενταέθλιον]	28
1.2. Boks [πυγμή]	32
1.3. Pale [πάλη]	44
1.4. Koşu [δρόμος]	52
1.4.1. Stadion koşusu [σταδιον δρομος]	61
1.4.2. Çifte Koşu [διαυλος].	62
1.4.3. Hippios Koşusu [δρομος ιππιος]	63
1.4.4. Uzun Mesafe Koşusu [δολιχος].	63
1.4.5. Silahlı Koşu [οπλιτης δρομος].	65
1.4.6. Marathon Koşusu	66
1.5. Disk Atma [δισκος, σολος].	67
1.6. Atlama [τὸ ἄλμα]	78
1.7. Mızrak Atma [ἀκοντίον, ἀκοτισμός, ἀκοντισις]	84
2. DİĞER MÜNFERİT AGONLAR	89
2.1. Pankration [παγκράτιον, παμμαχία]	89
2.2. Yüzme [τὸ νεῖν]	95
2.3. Top oyunları [σφαίρισις, σφαιρισμός]	99
GENEL DEĞERLENDİRME	102
ANTİK KAYNAKLAR DİZİNİ	105
METİNDE KULLANILAN LİTERATÜR, STANDARD VE SÜRELİ YAYINLAR KISALTMALARI LİSTESİ	127

GİRİŞ

Eskiçağ kültürleri arasında önemli bir yeri olan Mısır'da, tarihi M.ö.-III. binyıla kadar gerilere giden bir spor geleneği mevcuttu. Batı'ya tesirleri açısından Doğu'nun bir kültür bölgesi konumundaki Eski Mısır, spor konusunda da Eskiçağ kavimleri arasında önemli bir yere sahiptir. Mısır'daki sportif faaliyetler hakkında elimizdeki en önemli belgeler mezar duvarlarındaki tasvirler oluşturmakta olup, bunlar yetişkin erkekler, gençler, çocuk yaştaki erkek ve kız çocuklarının oyunları ve sportif etkinliklerini çok açık bir şekilde göstermektedir¹. Her türden sportif etkinliklere rastlamanın mümkün olduğu bu sahnelerde dans, top oyunu, ok atışı, tahtadan kılıç oyunu, güreş, boks v.s. gibi etkinlikler en fazla görülenlerdir. Bunun dışında da artistik ve akrobatik dallara ilişkin tasvirler yapılmıştır. Diğer oyun sahnelerinde olduğu gibi, akrobatik ve artistik branşlarda da genç kızların varlığı oldukça dikkat çekicidir². Orta Mısır döneminden (M.ö. 2050-1650 = 11-14. sülaleler) kalma Ben-i Hassan daki mezar duvarlarında ve Yeni Mısır döneminden (M.ö. 1551-1070=18-20. sülaleler) kalma Medinet Habu tapınağının duvarlarındaki tasvirlerde her türden sportif faaliyetlerin yanı sıra, özellikle genç kızların oynarken betimlendiği top oyunu sahneleri oldukça ilginçtir³. Genç kızlar arasında yapılan top oyunu bugün, çocuklar arasında oynanan "uzuneşek" oyununu andırmaktaydı. Eşler birbirlerinin sırtına dönüşümlü olarak binerler ve bu esnada eş sırtındaki oyuncular, ellerindeki topu birbirlerine atarlardı⁴.

Güreşle ilgili olan tasvirler ise Ben-i Hassan duvarlarına yansıyan sportif faaliyetler içinde en önemlisi ve en açık betimlenenidir. Anlaşılacağı üzere, güreş Eski Mısır'da oldukça önemli bir bedensel aktivite idi. Bu tasvirler tıpkı modern güreşe ilişkin öğretim kitabında olduğu gibi güreşte, teknik pozisyonları en ince noktasına kadar anlatmakta olan Ben-i Hassan tasvirleri ve bunlara eklenebilecek diğer tüm tasvirler, güreşin Eski Mısır'da ne kadar gelişmiş olduğunu gözler önüne sermektedir⁵. Ben-i Hassan'daki

¹ JUTHNER 1965: 52; POLIAKOFF 1987: 42.

² GARDINER 1930: 6; JUTHNER 1965: 52 v. d.

³ GARDINER 1930: 7; Ayrıca tasvirlerle ait resimler için aynı yer: 4'e bakınız.

⁴ SCHRODER 1927: 8; GARDINER 1930: 6. (figür d, e, f 'de oyuna ilişkin tasvirler açıkça görülmektedir.)

⁵ JUTHNER 1965: 53; POLIAKOFF 1987: 42 v. d.

mezarlardan üçünün duvarlarında şeritler halinde, tamamen güreşen çiftler tasvir edilmiştir. Güreşin diğer sporları arasında önemini de vurgulayan yaklaşık 400 güreş sahnesinde Mısırlı güreşçiler tamamıyla çıplak tasvir edilmiş sadece bir kemer takmaktadırlar⁶. Bunun yanı sıra kuşatılmış bir kent etrafındaki savaşıl sahnelerinde ağır bedensel hareketler, askerlerin savaş hazırlığına yönelik tatbikatlarıyla ilgili olmalıdır⁷. Yeni Devlet zamanından (M.ö. 1551-1070 = 18-20. sülaleler) kalma duvar resimlerinde Mısırlı güreşçilerin barbar halkların karşısında ezici üstünlüğü anlatılmak istenmiştir⁸.

Mezar duvarlarındaki tasvirlerde sporun yanı sıra Mısırlıların ne kadar gayretli bir şekilde çalıştıklarını, nasıl ibadet ettiklerini, nasıl eğlendiklerini, kısacası onların günlük yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgileri de bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra farklı bedensel yeteneklerin sergilendiği yarışmalarda bulunmakta olup⁹, genç erkeklerin dairesel koşusu, denge yarışı, kafa üstünde durma (amuda kalkma), cirir ^{Dale mibos/f.} atma, yüzme, tahtadan kılıç oyunları, top oyunları, vs.. gibi birçok spor dalı sayılabilir¹⁰. Bu oyunlar arasında tahtadan kılıç oyunu Eski Mısır'da ayrı bir öneme sahiptir. Yarışmacıların ellerinde tahtadan yapılmış hafif bir kılıç, diğer ellerinde ise koruyucu nitelikte, kalkana benzer bir alet olduğu halde görülmektedir.

Tahtadan kılıç oyunlarının tekniğine ilişkin bir takım varsayımlarda bulunmakla birlikte yarışmanın nasıl kazanıldığı konusundaki bilgilerimiz çok daha sınırlıdır. Muhtemelen bu tür yarışmalar puanlama usulüne göre yapıyordu¹¹. Bu branşın askeri karakterli olduğu düşünülebilir¹². Yakın zamanlarda bulunan ve üzerinde Nubia'lı gençlerin tahtadan kılıç oyunu yaparken betimlendiği bir kabartmada Firavunun eşi ve köpeğinin de bu oyunu seyrettiği anlaşılmaktadır¹³. İkişer tahta kılıçla da oynanabilen bu oyunun, komşu Afrika halkları arasında çok eski geleneklere dayanan sportif etkinlikler arasında sayılması mümkündür. Söz konusu oyunlar hakkındaki diğer bir düşünce de, bu oyunların kültürel kökenli olduğu yönündedir¹⁴. Mısır ve komşu ülke halklarının temsil edildiği ve güreş

⁶ WEILER 1981: 61.

⁷ JUTHNER 1965: 53.

⁸ JUTHNER 1965: 53.

⁹ SCHRODER 1927: 7.

¹⁰ SCHRODER 1927: 7.

¹¹ WEILER 1981: 62.

¹² WEILER 1981: 62; POLIAKOFF 1987: 95.

¹³ WEILER 1981: 62.

¹⁴ POLIAKOFF 1987: 95.

dışında kalan oyunlara ilişkin bu tasvirlerden anlaşılacağı üzere yarışmacılar oyunlarda bir etek giyerlerdi. Bu etekler kurşundan yapılan küçük süslerle de bezenirdi. Herodotos, Khemnis'lilerin diğer Mısır bölgelerinden ayrı olarak bedensel sporların her türünü yaptıklarını anlatır¹⁵. Khemnis'liler yarışmalarda birinci gelenlere ödül olarak sürüler, yün ve deri üstlükler verirlerdi.

Eski Mısır da görülen sportif etkinlikler, şüphesiz Eski Önasya dünyasında da mevcuttu. Önasya'daki arkeolojik buluntular seyrek de olsa, sportif faaliyetlere ilişkin ipuçları vermektedir. Eski Önasya'daki ilk sportif motiflere Sümer sanatında M.ö. III. binyılın ilk yarısında rastlanmaktadır. Önasya'nın spor tarihine ilişkin bilgiler, Mısır bölgesinde olduğundan daha karmaşıktır¹⁶. Bu durum özellikle, bu bölgede farklı yazı şekillerinden, toplumsal yapının ve farklı sosyo - ekonomik koşulların farklılığından ileri gelmektedir. Dolayısıyla Mısır'a göre tarihi seyri çok farklı olan Eski Önasya'da spor konusundaki kaynak derlemeleri günümüzde birçok bakımdan tamamlanmaya muhtaçtır¹⁷. Eski Önasyadaki spora ilişkin bugün elimizdeki en eski belge, Mesilim Çağı'ndan (M.ö. III. Bin yılın ortalarından) kalma bir stel'dir¹⁸. Bu steldeki müzisyen ve güreşçi tasvirleri Eski Önasya'da sporun mevcudiyetini belgeler niteliktedir. Söz konusu stel üzerindeki kabartmada üç güreşçi ellerini havaya kaldırarak dua etmekte; aynı mekanda ise, müsabakaya devam eden çiftler görülmektedir. Bu stele benzer bir Babil toprak kabartmasında (M.ö. ~II. binyılın başları) iki boksör oturmuş bir şekilde tasvir edilmiştir¹⁹. Hafaca'da bulunan ve M. ö. III. binyılın ortalarına yerleştirilen, başka bir küçük bakır heykelde de güreşen çiftler betimlenmiştir. Aynı bölgeden çıkan ve aynı tarihlere yerleştirilen daha birçok kabartmada ise çıplak güreşçi ve boksör sahnelerine rastlanmaktadır²⁰.

Özellikle Asur döneminden günümüze, üzerinde sportif tasvirlerin bulunduğu, birçok levha kalmıştır. Bu levhalardaki betimlemelerden yola çıkarak, Eski Önasya halklarında güreşin, Mısır'da olduğu gibi, oldukça yaygın bir şekilde yapıldığına tanık olmaktayız. Bugün Bağdat'ın kuzeyinde bulunan Diyala Bölgesinde ele geçmiş bir heykel grubu, müsabaka yapan iki

15 Hdt. ii, 91; WEILER 1981: 62; Herodotos'un bu hikayesine daha temkinli yaklaşılması taraftandır.

¹⁶ WEILER 1981: 64.

¹⁷ WEILER 1981: 64.

¹⁸ WEILER 1981: 65.

¹⁹ WEILER 1981: 65.

²⁰ JUTHNER 1965: 56; WEILER 1981: 65.

güreşçiyi tasvir etmektedir. Burada güreşçiler, üzerlerinde sadece birer kuşak taşımaktadırlar²¹. Başka bir kabartmaya yansıyan güreş sahnesi ise, Gılgamış-Enkidu arasındaki efsanevi güreş müsabakasını hatırlatır. Oldukça profesyonel bir yarışmacı gibi tasvir edilen mitolojik kahramanlardan Gılgamış, bir dizini bükmüş, öteki ayağını oldukça sağlam şekilde yere basarak, Enkidu'yu havaya kaldırmaktadır²².

Eski Önasya halkları üzerinde yapılan araştırmalar, özellikle Hitit ve Assurlular arasında atlı sporların yaygın olduğunu kanıtlar niteliktedir. Boğazköy'deki arşivler arasında bulunan Mitanni'li Kikkuli'nin atlar hakkındaki yazısı da, aynı konuyla ilgilidir²³. Atlar hakkındaki bu belge M. ö. II. binyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Hitit dünyasının aydınlatılmasında çok önemli yere sahip olan, M. RIEMSCHEIDER'in: *Die Welt der Hethiter*. [1959]adlı eserinde, Hititler arasındaki; At ve atlı araba yarışları, kürek çekme, ok atma, kılıç oyunu, yüzme v.s. birçok spor türüne değinmiştir²⁴. M.ö. 1200'lere ait Hitit belgeleri, Hitit kralları onuruna düzenlenen dinsel koşu yarışmaları ve takımlar halinde iki gruptan oluşan dövüşçülerin gösterileri, sportif etkinliklerin festival programları çerçevesinde yapıldığını açıklamaktadır²⁵. Eski Bâbil Devri'nde (M. ö. 1400- 1200) kutlanan yeni yıl festivallerinin ne ölçüde sportif programlara sahip olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Orta Babil Dönemi'nden kalan bir metin bize kültürel müsabakaların Eski Önasya'da da mevcut olduğunu düşündürmektedir²⁶. Mısırlılarda olduğu gibi, Eski Önasya kavimlerinde de hükümdarların kendi güç ve becerilerini, yarışmalar yoluyla gösterdiklerine şahit olmaktadır. Nitekim Assurbanibal, ata binmede ve diğer sportif dallarda, daha veliht prensken, deneyim kazanmış olmakla övünmektedir²⁷.

Eski Önasya ile ilgili araştırmalar, Eski İran toplumunu da kapsamaktadır. Bu kavim hakkında ve onların sportif etkinlikleri hakkında en önemli bilgileri, Herodotos ve Ksenophon vermektedirler. Özellikle Xenophon'un *Kyroupaideia* adlı eseri, Pers Kralı Kyros'un eğitimi üzerine

²¹Tuk.ii Bu bölümde barbarların müsabaka yaparken mahrem yerlerini bir kuşakla kapadıklarını zikrede. Bk: JUTHNER 1965: 55.

²²JUTHNER 1965: 55 v. d. WEILER 1981: 66.

²³WEILER 1981: 66.

²⁴WEILER 1981: 68.

²⁵WEILER 1981: 68: Bu dövüşçülerden bir grubunun bronz silahlarla, diğer grubun ise tahtadan silahlarla dövüştüklerini söylemektedir.

²⁶WEILER 1981: 68.

²⁷WEILER 1981: 69.

yazılmıştır. Eserden anlaşılacağı üzere Kral, daha çocuk yaşta kendi akranlarıyla birlikte ok atma, ata binme ve kargı kullanmasını öğrenmişti²⁸. Kyros, önceleri kendi yaşlılarından daha kötü olmasına rağmen, azimli çalışmasıyla birçok müsabaka dalında daha sonra birinci duruma yükselmiştir. Persler çocuklarına 5-20 yaşları arasındaki devrede ata binmeyi, ok ve yayı maharetli bir şekilde kullanmayı, doğruyu konuşmayı öğretirlerdi²⁹. H. UEBERHORST³⁰, Perslerin bu eğitimlerini göz önünde bulundurarak, tüm Eski Önyasya halkları arasındaki bedensel eksersizlerin askeri önemine dikkat çekmektedir. Aynı kanaate L. JAKOB-ROST'un ve W. KNAUTH'ın gösterdiği belgeler yoluyla da erişilmektedir.

Ege dünyasındaki spora ilişkin en eski belgeler Girit adasında bulunmuştur. Bu ada, Akdeniz'deki farklı kültür cereyanlarının kesişim noktasıdır³¹. Öyle ki, Mısır, Kuzey Afrika, Doğu ve diğer Akdeniz kültürlerinin hepsinde, farklı derecelerde de olsa, izler görmek mümkündür. Modern kazı bilim bu konuda yepyeni bir yaklaşım getirmiştir; Mısır'daki kazı alanlarında Minos yapıtları, Minos'daki kazı alanlarında da Mısır yapıtlarının bulunuşu buna en güzel örnektir.³² Önceki bölümlerde sözü edilen yüksek kültürlerden farklı olarak, Girit-Miken döneminden yazılı belgeler mevcut değildir. Bu nedenle söz konusu dönem ile ilgili anlatılanlar tümüyle doğru olamayacağı dikkate alınarak yorumlanmalıdır.³³ Her konuda sonraki Grekler için bir örnek görünümünde olan Girit, aynı zamanda bir kültür beşiğidir³⁴. Bu adada kullanılan farklı yazı türlerinin (Linear A-B) deşifresi henüz tamamıyla mümkün olamamıştır. Söz konusu yazı türleri spor tarihine ilişkin karanlık noktaları da aydınlatmış olduğu söylenemez.³⁵ Girit büyük olasılıkla Mısır ile çok eskiden beri çeşitli yönlerden ilişki içinde bulunuyordu.³⁶ Bu fikri, XVIII. sülalenin kralları tarafından yaptırılan mezar süslemeleri doğrulamaktadır³⁷. Bu resimlerde Giritliler kendi adalarına özgü hediyeleri sunarken tasvir edilmişlerdir. Girit adasındaki günlük yaşama ilişkin bilgilerimiz saray kalıntılarının günümüze kadar korunarak gelen

²⁸ Xen. Kıvr. i. 4, 4 v. dd; WEILER 1981: 67.

²⁹ Hdt. i. 36; WEILER 1981: 67.

³⁰ UBERHOST 1972: 162

³¹ DECKER 1995: 15

³² WEILER 1981: 99.

³³ WEILER 1981: 74.

³⁴ DECKER 1995: 15.

³⁵ WEILER 1981: 74.

³⁶ DECKER 1995: 16.

³⁷ DECKER 1995: 16, burada Giritliler, Mısır kralına haraç ödeyen halklar arasında gösterilmeye çalışılmıştır.

sanatsal değeri oldukça yüksek kabartmalar ve resimler yoluyla elde edilebilmiştir.³⁸ Knossos, Hagia Triada, Mallia, Gournia ve Kato Zakro gibi saray kalıntıları ve onların dekorasyonu ancak çok yüksek bir kültürün varlığıyla açıklanabilir.

Barışçıl bir görünüm arz eden Girit kültür kalıntılarında hareketle, oyun ve sporun önemli olduğu kanısına varılabilir. Zengin Girit sanat kalıntılarında yola çıkarak akrobasi, boğa güreşi ve boks sporunun varlığı kesin olarak kanıtlanabilir³⁹. Bunun yanında Minos Giriti'nde dansa özel bir önem verildiğinde bilinmektedir. Eldeki birçok belge değişik açılardan yorumu tabi tutulursa, söz konusu spor dallarının yanında güreş, koşu, top oyunu, yüzme ve kürekçilik gibi daha buna benzer birçok branşların varlığından da söz etmek yerinde olur⁴⁰.

Girit'te yaygın olan ve sportif etkinlikler içerisinde gösterebileceğimiz branşlardan en önemlisi şüphesiz boğa oyunlarıdır. Eldeki belgelerin çokluğuna rağmen, bu oyunun tehlikesi konusunda güvenilir bir sonuç çıkarmak olası görülmemektedir⁴¹. Konuyla ilgili en önemli belge, Hagia Triada'da bulunmuş ve M.ö. 1600 yıllarına tarihlendirilen bir vazo üzerindeki sportif motiflerdir⁴². Dört şerit üzerine resmedilmiş sahnelerden sadece ikincisi sözü edilen boğa oyunuyla ilişkilidir. Diğer üç sahne ise boks sporunun varlığına delalet eden belgeler arasında sayılabilir.

Bunun dışında boğa oyunları tasvirlerine Knossos ve Mykenai duvar resimleriyle kabartmalı taş vazolar⁴³, mühürler⁴⁴ ve mühür baskıları üzerinde rastlıyoruz⁴⁵. Girit'te spor kültürünün gelişmişliğine ilişkin birçok tez, eldeki belgelerin sadece boğa güreşleri ve boksla ilgili⁴⁶ olması vesilesiyle, bilimsel tutarıktan uzak kabul edilebilir. Boğa oyunlarının kökenine ve kütsel işlevine ilişkin varsayımlar da henüz gerçeklik

³⁸ SCHRODER 1927: 10; DECKER 1995: 17.

³⁹ SCHRODER 1927: 10 v. d; GARDINER 1930: 9 v. dd; WEILER 1981: 74; LASER 1987: 43 v. dd; DECKER 1995: 15 v. dd.

⁴⁰ WEILER 1981: 74.

⁴¹ WEILER 1981: 74.

⁴¹ WEILER 1981: 75.

⁴² GARDINER 1930: 11; WEILER 1981: 75; DECKER 1995: 17.

⁴³ RENFREW 1988: 15.

⁴⁴ RENFREW 1988: 14.

⁴⁵ ALEXIOU 1991: 136. Ayrıca M.ö. 16-13. yüzyıllardan kalma vazo ve mezar stelleri üzerindeki manzaralardan, gösteri karakterli sayılabilecek boks ve akrobatik temsiller yanında boğa oyunu sahnelerine de rastlamak mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bk. LASER 1987: T 30.

⁴⁶ RENFREW 1988: 14.

kazanmamış olup, tahminden öteye gidememiştir⁴⁷. Tipik bir Girit sporu olduğu ifade edilen⁴⁸ boğa güreşi, bahar bayramları çerçevesinde yapılmış olduğundan dolayı kutsal bir karakter taşıyordu⁴⁹. Ayrıca boğa oyunlarının hangi mekanda yapıldığı hususunda da uzmanlar arasında tam bir mutabakat sağlanmış değildir. Uzmanlardan bir grup, bu oyunların Minos sarayının merkez avlusunda⁵⁰; diğer bir grup⁵¹ ise sarayın kuzeyindeki tyatral alanda yapıldığı inancındadırlar. Kaynaklar dikkatle incelendiği takdirde, Girit boğa güreşi ile modern İspanyol boğa güreşleri arasındaki anoloji düşüncesi de anlamsız görülebilir⁵². Boğa oyunlarına erkek akrobatların yanında kadın akrobatlar da katılıyordu⁵³. Oyunlara çıkan akrobatlar silah taşımazlardı. Bu yönüyle de antik boğa oyunları modern boğa güreşlerinden farklılık gösterir. Şüphesiz çoğu zaman atletlere ölüm gibi muhtemel bir sonu hazırlayan boğa oyunlarına yalnız Girit'li akrobatlar değil, aynı zamanda Hellen ana karasından da genç akrobatların katıldığı bilinmektedir⁵⁴.

Boğa oyunlarının nasıl yapıldığına ilişkin SIR A. EVANS'ın yaptığı açıklama bugün içinde kabul edilir niteliktedir⁵⁵. Buna göre, akrobat hızla giden boğanın boynuzlarından yakalayıp kendini ellerinin de yardımıyla boğanın geliş yönüne doğru fırlatırdı. Boğanın kalçaları üzerine ayaklarıyla dengeli bir şekilde düşen akrobat, buradan da bir hamlede yere inerdi. J. G. YOUNGER⁵⁶ bu oyun düzenini, EVANS'la çok farklı bir tarzda olmamak kaydıyla, birazcık farklı yorumlamıştır: Akrobat hızla gelen boğanın boynuzlarından tutmak yerine, onun geliş istikametine karşı yükselecek boynuzlarına temas etmeden sırtına elleriyle temas edip, bu temas yardımıyla ikinci hamlede boğanın sırtında beklemeden arkasına düşerdi⁵⁷.

⁴⁷ WEILER 1981: 75.

⁴⁸ DECKER 1995: 18.

⁴⁹ ALEXIOU 1991: 135; Dinsel karakteriyle ilgili bk. RENFREW 1988: 14; HUTCHINSON 1962: 265.

⁵⁰ YOUNGER 1976: 125 v. d.

⁵¹ RENFREW 1988: 14 v. d; MARINATOS/HIRMER 1960: 28.

⁵² WEILER 1981: 77; ALEXIOU 1991: 135. v.d.

⁵³ ALEXIOU 1991: 136; Ayrıca DECKER 1995: 18' de yeni araştırmalar ışığında kadınların da söz konusu tehlikel kültürel oyulardan alıkonulmadığını belirtmektedir.

⁵⁴ ALEXIOU 1991: 136.

⁵⁵ WEILER 1981: 75; DECKER 1995: 19, ayrıca atlayış çizimi için aynı yerde sayfa 20.

⁵⁶ YOUNGER 1976: 125 v. dd; POPFLOW 1958: 210 v. dd; WARD 1968: 117 v. dd; RENFREW 1988: 14; DECKER 1995: 19.

⁵⁷ WEILER 1981: 76; PEISER 1993: 22'de yakın zamanlara kadar Miken döneminde at ve atlı araba yarışlarının varlığı ile şüpheler yeni buluntularla birlikte ortadan kalktı. KILIAN 1980: 21 v. dd' da Tyrins'de bulunan keramik üzerindeki at ve araba yarış sahnesi ile bunu ortaya koydu: Bu keramik

= 7
Bk-

(7)

Bu konuda diğeri bir görüşde C. CADWICK'ten gelmiştir⁵⁸. Ona göre ressamlar, perspektifi doğru yakalayamışlardır. Tüm bu açıklamalara rağmen, boğa oyunları üzerindeki sis perdesi henüz aralanamamıştır⁵⁹.

Savaşçı-aristokratik bir görünüm arzeden Miken dünyasındaki sportif etkinliklerin, özellikle de araba yarışlarının varlığı bilinen bir gerçektir⁶⁰. Bu dönem hakkındaki tüm bilgilerimiz ve tüm diğeri insanlar arasında en mükemmel olma arzusu ve sporun gerçek anlamını ilk olarak Homeros'da görmekteyiz⁶¹. Fakat bu durumda, bu eserlerin yansıttığı dünyaya ilişkin bir problemle karşılaşmakta; yani, M. ö. VIII. yüzyıla tarihlenen bu eserlerin, ozan'ın yaşadığı döneme mi⁶² yoksa daha önceki dönemlerle kendi döneminin bir sentezini mi yansıttığı, spor tarihçileri arasında tartışılmaktadır⁶³.

Konumuzun esasını teşkil eden *gymnik* agonlara geçmeden, agon'un terminolojik ve semantik durumuna ilişkin bir takım noktaları aydınlatmak lüzumlu görülmüştür. Agon, farklı dönemlerde değişik anlamlar ifade etmiştir. Bizim için dikkate değer anlamlarının hareket noktası, Homeros'un, bildiğimiz ölümsüz eserleridir. Hellen yazın hayatının başlangıcı olarak görülen bu eserler, bir çok konudaki aydınlatıcı bilgilerin yanında, agonla ilgili detaylı bilgiler de içerirler. Terminolojik olarak agon, çok genel anlamlar ifade etmesinin yanında oldukça spesifik anlamlar da ifade etmektedir. Hellen dilinde agon, "Hellen soyundan insanların belli maksatlar için toplanması"⁶⁴, "toplantı yeri ve müsabaka yapılan mekan"⁶⁵, "gemilerin bir limanda toplanması"⁶⁶, "tanrıların bir araya gelerek oluşturdukları birlik", "antik çağda davaların savunulması"⁶⁷, "ezberden şiir okunması" gibi kapsamlı anlamlar da ifade etmektedir. Kısacası, bizim agon teriminden anladığımız ve ona yüklediğimiz anlam genel olarak agon

için bk. PEISER 1993: 23'deki şek. 3.

⁵⁸ CADWICK 1976: 20.

⁵⁹ Özellikle Marinatos, bu konunun henüz tam anlamıyla aydınlanmadığı görüşündedir. Bk; MARINATOS/HIRMER 1976: 123.

⁶⁰ Bu tür belgelerin bulunmasıyla Myken dönemi atlı araba yarışları hakkındaki şüpheler azaldı. Bk; LASER 1987: T 30; PEISER 1993: 22; SAKELLARAKES 1976: 22.

⁶¹ GARDINER 1930: 18, WEILER ile aynı görüştedir.

⁶² PEISER 1993: 136 v. d. Bu bölümde yazar Homeros'un ne zaman yaşadığı problemini ayrıntılı bir biçimde tartışmıştır.

⁶³ WEILER 1981: 4 ( )

⁶⁴ REISCH 1893 (a): 836; SCANLON 1980: 147 v. dd; LASER 1987: T 11; DECKER 1995: 38.

⁶⁵ Hom. *Od.* viii. 260.

⁶⁶ LASER 1987: T 11.

⁶⁷ HUIZINGA 1951: 94 v. d.

çerçevesinde görülen her türlü müsabakanın bizzat kendisidir⁶⁸. Hellenler arasında müsabaka toplumsal hayatın esası olarak telakki ediliyordu¹. J. BURCKHARDT, bu esas unsuru dikkate almış olmalıdır ki, Hellenleri agonal toplum olarak nitelemiştir⁶⁹. BURCKHARDT, bu agonal niteliği -ki bununla eşdeğer görülen kolonyal nitelikte birlikte- Hellenlerin en büyük itici gücü olarak düşünmüştür⁷⁰. Bu itici güç aynı zamanda, Hellenleri diğer milletlerden ayıran en temel özellik olarak da görülebilir. Araştırma esas alınarak agonun daha kapsamlı bir tanımını yapmak gerekirse agon, köken olarak tanrılara ve kahramanlara atfen kurulmuş, düzen ve programları yine bizzat kurucu kentler tarafından belirlenmiş, büyük festivaller çerçevesinde -ki bu festivaller de agon olarak değerlendirilmektedir- yapılan "müziksel", "atlı" ve "bedensel" müsabakaların tümüne verilen genel bir addir. Görülüyor ki agon, müsabaka anlamıyla düşünüldüğü takdirde bu üç ana grupta tasnif edilmektedir⁷¹. Doğal olarak bu üç ana grup altındaki temel agon türleri de kendi aralarında bir çok farklı branşa ayrılmaktadır. Fakat Homeros çağı sonrası bu kelime semantik olarak sadece yarışmaları ve bunlarla ilgili agonal festivalleri kasteder olmuştur⁷².

Hellen siyasal yaşamında agonal etkinliklerin ne zaman ortaya çıktığı sorunsalı, erken dönemlere ilişkin yazılı belgelerin olmaması dolayısıyla, henüz tam bir açıklık kazanmamıştır. Uzun süren kavimler göçüyle bir müddet karanlıkta kalan Hellen siyasal ve sosyal hayatı, M.ö. VIII. yüzyılın başlarından itibaren, büyük kolonizasyon hareketiyle birlikte batıda İspanya, Marsilya ve İtalya kıyılarına; doğuda ise Anadolu ve Kırım sahillerine kadar uzanan bir Hellen iskan hareketinin tesirinde kalmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Hellen dini ve kültürü, iskan hareketiyle oluşturulmuş bu yavru kentlerde de, tıpkı ana kentteki kutsal ateşin bir daha söndürülmemek üzere yakılması gibi, korunmaya ve yaşatılmaya devam ettirilmiştir⁷³. İşte bu kültürel bağımlılık, agonal şenliklerde de kendini açıkça göstermiş ve merkeze bağlı olarak gelişen bu unsur J. BURCKHARDT'ın, yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, Hellenleri agonal ve kolonyal nitelikte görmesine sebep olmuştur⁷⁴. Ana kentlere din ve aneler konusunda tam bir bağımlılık

⁶⁸ REISCH 1893 (a): 835.

⁶⁹ BURCKHARDT 1977: 68.

⁷⁰ HUIZINGA 1951: 95.

⁷¹ REISCH 1893 (a): 835 v. d.

⁷² DECKER 1995: 39.

⁷³ Solon'la birlikte nüfusun büyük bir bölümünün kononilere taşınması aynı zamanda bu kentlere atletizm idealinin taşınmasına da vesile olmuştur. Bk; GARDINER 1930: 30v. dd.

⁷⁴ BURCKHARDT 1977: 68.

gösteren yavru kentler, Hellen ana karasında yapılan büyük panhellenik ve olympik oyunlara da katılmışlardır. Bu görüşün doğruluğu, olympik oyunlarda başarı kazanmış ve adlarına adak yazıtları düzenlenmiş, yavru kent vatandaşı olan atletler yoluyla da ispatlanmıştır.

Eğer biz, ulus kavramından, aynı kültür sahasında farklı yöresel özellikler göstermelerine rağmen, aynı dili konuşan, bununla birlikte eşit derecede olmasa bile zarar görecekları dış müdahalelere karşı aralarındaki anlaşmazlıkları geçici bir süre de olsa göz ardı ederek, birlikte siyasi teşekküller oluşturabilen, ortak tanrıları onuruna ihdas edilmiş bir çok şenlik ve agonal oyunlara karşı manevi olarak aynı hassasiyeti duyabilen ve benzer bir çok sosyal hadiseye ortak reaksiyon gösterebilen bir topluluğu kastediyorsak, bunu en güzel biçimiyle antik Hellen toplumunda görebiliriz. Hellen kentlerinin aralarındaki sayısız problem ve çekişmelere rağmen, buna, "kutsal bir mütareke ile" (*ekekheiria* [= ἐκεχειρία])⁷⁵ oyunlar arafesinde son vermelerini gerektiren temel düşünce, tıpkı oyunların kuruluşunda olduğu gibi, dinsel ve kültürel karakterliydi. Hellen agonlarının ve şenliklerinin en önemli özelliği süreklilik arz etmesidir. Bu özellik öncelikle agonal şenliklerin kendi karakterinden; ayrıca bunların kuruluş sebebini oluşturan kültürel konumlarından kaynaklanmaktadır. Hellen kentlerinin Roma hakimiyetine geçmesinden sonra da agonal festivaller bünyelerine sürekli olarak yenilerinin eklenmesiyle genişleyerek devam etmiştir.

Olympia, Delphi, Nemeia ve Pythia oldukça uzun zaman Hellen agonizminin merkezi olmuştur⁷⁶. Bu bölgelere akın eden atletlerin tek amacı, ödül olarak verilen bazen bir zeytin dalı veya defne çelengi; bazen de yabani otlardan ve çam dallarından yapılmış taçla onurlandırılmaktı. Bundan dolayıdır ki, bu oyunlar *kutsal taç oyunları* (ἀγῶνες στεφανῖται) olarak adlandırılmış ve diğer ödüllü yarışmalardan bu yönü ile ayrılmıştır⁷⁷. Bu dört şenlikte başarı kazanan atletler en seçkin sporcular olarak,

⁷⁵ Plut. *Lyk.* i. 2; Paus. v. 20, 1; GARDINER 1930: 43; BELLEN 1979: 222; WEILER 1981: 109; SCHOBEL 1984: 63'de *ekekheiria* diye zikredilen kutsal barış dönemi olimpik oyunlar için çok temel bir özelliktir. Bu sözleşmeyi duyurmak için Elisliler arasından özel *spondophoroi* (σπονδοφόροι) ve *theoroi* (θεοροί) görevlendirilirdi. Bu görevliler davet ettikleri Polis'in halkına kendi pazar yerlerinde bu ateşkesi duyururlardı. Sporcular bu kutsal ve resmi elçilerin söyledikleri kurallara göre mücadele etmek zorundaydılar. Bk; RAUBITSCHKE 1988: 35 v. dd; DECKER 1994: 116 v. dd, burada *theoros* kelimesini davet edilen halkın kentlerinden gelen resmi elçilere de izafe edilmekte olduğunu bildirmetedir.

⁷⁶ WEILER 1981:103.

⁷⁷ GARDINER 1930: 36 v. dd, burada yazar panhellenik yarışmalardaki ödüllerden de bahsetmiş olup, çelenk oyunlarının diğer paralı oyunlardan daha üstün görüldüğünü belirtmektedir.

periyodikler listesine geçerlerdi⁷⁸. Hellen toplumundaki politeist tanrı anlayışı, bir yandan birbirleri arasındaki çekişmelerin, diğer yandan da anlaşmaların temelindeki etken olarak görülmektedir⁷⁹. Oyunlar zamanında tüm bölgelerden gelen insanlar, festivalin yapıldığı yere tıpkı bir fuar havası verirlerdi. Bu tür yerler ünlü sanatçıları, ozanları, müzisyenleri, heykeltıraşları, politikacıları, tarihçileri ve benzer birçok ünlü simayı bir araya getirmiştir.

Olympik oyunlar yalnızca dünya spor tarihine yaptığı etkiden dolayı değil; Hellenler arasındaki kültürel öneminden dolayı da ~~olympik oyunlar~~ sportif organizasyonlar arasında en fazla rağbet göreni idi. Bu oyunlar çelenk oyunları arasında bir zirvedir. Kime atfen kurulduğu ve ilk kez ne zaman düzenlenmeye başlandığı konusunda uzmanlar arasında da görüş birliği sağlanmamış görünmektedir. Pelops, Herakles, Endymion ve hatta Zeus bu oyunların kurucusu olarak gösterilmektedir⁸⁰. M.ö. IV. yüzyılda yaşamış olan meşhur Hellen sofist Hippias, olympik oyunların başlangıcını, M.ö. 776 olarak kabul etmiştir⁸¹. Birçok spor tarihçisinin de bu oyunlarının başlangıcını M.ö. 776 olarak kabul etmesi bu konudaki tartışmaların bitmiş olduğu anlamında anlaşılmalıdır⁸². Oyunların kültürel karakterinin uzmanlar tarafından da kabul edilmesi, bu oyunların salt kültürel kökene dayandırıldığı şeklinde de yorumlanmamalıdır⁸³. Olympik oyunların ilk

⁷⁸ GARDINER 1930: 37.

⁷⁹ GARDINER 1930: 7.

⁸⁰ Oyunların kuruluşu ile ilgili olarak bk. Pind. *Ol.* ii; GARDINER 1930: 31; WEILER 1981: 105, oyunların kuruluşuna dair söylenen Pelops hikayesine itibar etmektedir. Buna sebep olarak ise, Olympia'daki Pelops tapınımı ve kutsiyetini gösterirler.

⁸¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için; GARDINER 1930: 8; WEILER 1981: 105; EBERT 1993: 159 v. d.

⁸² Bu konudaki antik kaynaklar arasında da bilimsel ~~bir~~ ^{ve} homojen bir fikir birliği mevcut değildir. Romanın kuruluşundan başlayarak, Alexander Severus (M.s. 222- 235) dönemine kadar olan zamanı kapsayan 15 kitaplık ve Χιλιοτηρίς başlığıyla dialekt bir "Roma Tarihi" yazan tarihçi C. Asinius Quadratus eserinde olimpiyatların başlangıç tarihini M.ö 776 olarak belirtmiştir. C. Asinius Quadratus aynı zamanda yüksek bir devlet görevlisi olup, eserinden dolayı Elea halkı ve olimpiyat komitesi tarafından bir yazıtla (SIG II 603. Nr. 887) onurlandırılmıştır. Yazara adanan bu yazıt, onun objektifliğini daha dikkatli düşünmemiz gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca krş: Suda: κούρατος (= FHG III 659; FGHist II A, Nr. 97; II C, Nr. 97); BREIN 1965: 74'de olimpiyat oyunlarının menşesine ilişkin kesin bir saptamanın mümkün olmadığını ifade etmektedir. Onu haklı kılan temel düşünce, olimpiik oyunların başlangıcına ve kime istinaden kurulduğuna ilişkin belgelerin kaybolması nedeniyle bugün için mantıklı görünmektedir. LÄMMER 1967: 105, Askepiades'in kutsama diskinde yer alan kronojiyi gözönünde bulundurarak, bu oyunların M. ö. 1580 yılında başlamış olabileceği ^{fat.} athmininde bulunmuştur. Konu ile ilgili olarak ayrıca bk. WEILER 1981: 105 v. d.

⁸³ BENGTON 1971: 29: Olympik oyunların kaynağında iki temel kuramın yattığını belirtir. Bunlardan birincisi ölüler agonu, ikincisi de saf agonal motiftir. Ama tarihçi bunlardan ölüler agonunun daha ağır bastığı hususunda ısrar etmektedir; JUTHNER/ BREIN 1968: 62'de olympik ve diğer tüm

gününde yarışmacıların Zeus tapınağı etrafında and içmesi⁸⁴, son gününde ise ödül töreninin yine bu tapınak önünde yapılması, oyunların tanrı Zeus onuruna düzenlendiği fikrini güçlendirmektedir⁸⁵. Olympik oyunlar Olympia'da, yazın en sıcak aylarında (Temmuz-Ağustos) her dört yılda bir olmak üzere düzenli olarak yapılırdı. Bu oyunlar beş veya altı gün süresince devam ederdi⁸⁶. Oyunlar programına üç kategorideki ana agon türleri dahildi. İlk olympik oyunlarda programdaki sadelik oldukça dikkat çekicidir. Bu durum sonraki devirlerde programa yeni agon türlerinin de dahil edilmesiyle birlikte daha da zenginleşmiştir⁸⁷. Olympik oyunlara evli kadınlar seyirci olarak ta katılamıyorlardı⁸⁸. Bunun aksine davranan kişiler olimpiyat komitesi tarafından cezalandırılırdı⁸⁹. Bununla birlikte saf Hellen soyundan gelmek, özgür olmak, kanlı suç işlememiş olmak ve Hellen tanrılarına karşı saygısızlıkta bulunmamış olmak koşulları aranır⁹⁰. Oyunlara katılan atletler, tüm diğer Panhellenik oyunlarda olduğu gibi çıplak idiler⁹¹. Ayrıca vücutlarına zeytinyağı sürerlerdi. Bu oyunların galiplerine verilen yegâne armağan ise, zeytin dallarından yapılan kutsal bir çelenk idi⁹².

Korinth kıstağındaki İsthmia'da yapılan İsthmia oyunları da köken olarak ölü kültüyle ilişkili görülmüştür. Hellen geleneğine göre bu oyunlar M. ö. VIII yüzyılın başlarından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Ne olympik oyunların Hellenler nezdindeki yeri, ne de kutsal Delphi'nin şöhreti, bizim İsthmia oyunlarını daha aşağı görmemizi sağlayacak nitelikte görülmemelidir. Önceleri yerel karakterli olduğu bilinen oyunların

---

çelenk oyunlarının dünyevi kaynağının salt agonist dürtüde yattığını ifade etmişlerdir. Ancak JUTHNER bunu söylerken dayanak noktası olarak, diğer halklarda da gerekli fiziksel özellikler olmasına rağmen, eğlence ve yarışma amacıyla beden hareketi yapmanın sadece hellenlere özgü bir durum olduğunu ileri sürmektedir. GARDINER 1930 : 32'de, JUTHNER/BREIN ile aynı fikri paylaşmaktadır.

⁸⁴ And içmenin ayrıntıları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk; Paus. v. 24, 9.

⁸⁵ GARDINER 1930: 32 v. dd.

⁸⁶ SCHRODER 1927: 25' de klasik devirde oyunların beş gün sürdüğünü kabul etmektedir.

⁸⁷ Yarışmalardaki çeşitlilik hakkında ayrıntılı olarak bk; WEILER 1981: 110

⁸⁸ Fakat bekar genç kızlar en azından koşu disiplinine yarışmacı olarak katılabiliyorlardı. Bk; MEIER 1993: 69.

⁸⁹ Rhodos'lu Diagoras'ın soyundan bir kadın yarışmalarda oğlunu sevmek için kıyafetini değiştirmiş; oğlu galibiyete erişince ise, sevincini oğluyla paylaşmak için meydana fırlamış, bu esnada üzerindeki elbisesi düşmüş ve kadın olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat, bir defaya mahsus olmak üzere görevliler tarafından affedilmiştir. Çünkü, bu kadının soyundan çok ünlü atletler yetişmişti. Bk; MEIER 1993: 70.

⁹⁰ SCHOBEL 1965: 63 v. dd.

⁹¹ MEIER 1993: 70.

⁹² MEIER 1993: 70.

Korinthos'lu tiran sülalesi Kypsalid oğulları zamanında (M.ö. VII-VI. yy.) panhellenik bir görünüm kazandığı bilinmektedir. Pythia oyunlarının aksine bu oyunlarda *gymnik* ve *hippik* agonların ağırlıkta olduğu bilinmektedir. Daha sonraları bu organizasyona muzik agonları da katılmıştır. Oyunlar süresince kutsal Isthmia Barış'ı yapılırdı. Oyunlarda ödül olarak çam ve kereviz dallarından çelenkler verilirdi. Oyunların tarihi genelde Korinthos şehir tarihi ile paralel görünmektedir. M.ö. 146'da Roma'nın Korinthos'u tahribi ile bu kent oyunlardaki ağırlığını geçici bir süre de olsa kaybetmiştir. M.ö. 46 yılına kadar oyunların düzenleyiciliğini Sikyon üstlenmiştir. Çeşitli dönemlerde programında birçok değişiklikler yapılmış olmasının yanında, atlı yarışmalardaki çeşitlilik dikkat çekicidir. Bu oyunlar da, tüm diğerleri gibi, aynı akibete uğramış ve tarihsel sonunu kabullenmiştir.

Önemli panhellenik şenliklerden üçüncüsü ise Pythia oyunlarıdır. Bu oyunların da kökeninde -tıpkı olimpiyatlarda olduğu gibi- kültürel nedenler yatmaktadır⁹³. Başlangıçta her sekiz yılda bir yapılan⁹⁴, daha sonraları ise olympik ritme uyarak, her dört yılda bir düzenlenen⁹⁵ oyunlar⁹⁶ müziksel⁹⁷ ağırlıklıydı. Bu oyunlar olimpiyatların üçüncü yılında Bukation⁹⁸ (Ağustos-Eylül) aylarında yapılıyordu. Oyunlar erken dönemlerde Krisa ovasında, sonraları ise Apollon kutsal alanında inşa edilen stadyumda yapılmıştır⁹⁹. M.ö. 586 veya 582'de bu oyunların yeniden organize edilmesiyle¹⁰⁰ birlikte programı da değişmiştir¹⁰¹. Bu tarihten itibaren

Apollon onuru
müziksel oyunlar

⁹³ Bu oyunlar Pythia ejderhasını öldüren Apollon'un onuruna düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk: ZIEGLER 1979(a): 1276; WEILER 1981: 128; DECKER 1995: 48 v. dd.

⁹⁴ GARDINER 1930: 36, bu oyunların M. ö. 582'ye kadar her sekiz yılda bir yapıldığını söyler. Aynı konuda WEILER 1981: 26, bu oyunların büyük bir olasılıkla *oktoteris* olduğunu savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. DECKER 1995: 48. ANDRONIKOS 1977: 66'da canavardan yılan olarak bahseder ve oyunların Apollon onuruna kurulduğunu tasdik eder.

⁹⁵ GARDINER 1930: 36, M.ö. 582'den itibaren oyunların dört yılda bir yapıldığını söyler; WEILER 1981: 26; DECKER 1995: 48

⁹⁶ GARDINER 1930: 30 v. dd., Olympia'dan farklı olarak Delphi'de muzik yarışmalarına daha fazla önem verildiğini zikreder. Bu durum Delphi'de müzikal yarışmalara ve temsillere uygun yapıların M.ö. VIII. yüzyıldan itibaren varlığı ile de ispatlanmaktadır. Bk; DECKER 1995: 48, bu oyunlarda müzik yarışmalarının ağırlıklı olduğu konusunda GARDINER ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Müziksel yarışmalar arasında solo şarkılar, komik temsiller, flüt çalma yarışması, kitara dahındaki yarışmalar, v. s. sayılabilir.

⁹⁷ ANDRONIKOS 1977: 67.

⁹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk: MILLER 1979: 127 v. dd.

⁹⁹ ANDRONIKOS 1977: 67.

¹⁰⁰ Oyunların yeniden organize edilmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi veren ANDRONIKOS 1977: 66: da oyunların yeniden kurulmasını Sikyon tiranı Kleisthenes'e atfedildiğini söyler. Ayrıca bk; WEILER 1981: 129; DECKER 1995: 48.

¹⁰¹ DECKER 1995: 48'de oyunlardan birkaçını saymıştır.

Not: Antik kompleksler. satılacak.
Her emilete olarak yan b1 burada not ettik.

14

oyunların programına sadece "müzik agonları" (*agones mousikoi* [= ἄγωνες μουσικοί])¹⁰² değil, diğer büyük panhellenik oyunlarda olduğu gibi "atlı yarışmalar" (*agones hippikoi* [= ἄγωνες ἵππικοί]) ve "bedensel agonlar" (*agones gymnikai* [= ἄγωνες γυμνικοί]) da katılmıştır¹⁰³. Bu iki dalda yapılan yarış programları olympik oyunlar gözönünde bulundurularak oluşturulmuştur. Yarışmalarda başarı kazanmış atletler "Pythia galipleri" (*pythionikai* [= πυθιονίκαί])¹⁰⁴ olarak adlandırılmış olup, hediye olarak Tempe vadisinden gelen defne dallarından yapılmış bir çelenkle ödüllendirilirdi¹⁰⁵. Bu oyunların önemi, büyük kral ve tiranların oyunlarda başkan seçilmesinden de belli olmaktadır. Pythia oyunları M.ö. 570'den itibaren, ta ki miladi yıllara kadar bünyesinde önemli bir değişiklik olmaksızın devam etmiştir. Antikçağ'ın sonuna kadar çok zor anlarda bile kesintisiz olarak devam eden bu oyunlar¹⁰⁶, M.s. 393 yılında I. Theodosius'un (M.s. 379-395) antik dünyanın sonunu getiren ünlü fermanı ile tarih sahnesinden silinmiştir¹⁰⁷.

Olympik oyunlar kadar olmasa da, Eskiçağda oldukça yaygın söhrete sahip bulunan oyunlardan bir diğeri ise "Nemeia Oyunları" (*Nemeia* [= τὰ Νέμεια])dir. Panhellenik oyunlar arasında dördüncü sırada yer almaktaydı¹⁰⁸. M.ö. 573/ 2' de Philios ve Kleonai arasındaki Nemeia'da düzenleniyordu¹⁰⁹. Antik kaynaklara bakılırsa, bu oyunlar Adrostos

- Panhellenik oyunları
- Tempe'de
- Pithionikai, törenler.
- Agonal etkinlikleri
magnifikanslarla
yapılacak

¹⁰² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk; REISCH 1893 (a): 839 v. d.

¹⁰³ Hdt. vi. 126, Sikyon Kralı Klesthenes'in araba yarışlarında birinci geldiğini zikreder. Ayrıca WEILER 1981: 26, bu oyun programının *gymnik* ve *hippik* agonları da bünyesine alarak olympik oyunlara benzetildiğini belirtmektedir; ANDRONIKOS 1977: 67; *gymnik* oyunların olympik oyunlar modeline göre düzenlendiğini doğrular; DECKER 1995: 48 'de genel görüşe katılır.

¹⁰⁴ ZIEGLER 1979(a): 1277; WEILER 1981: 134; DECKER 1995: 48.

¹⁰⁵ Defne dalı aynı zamanda Apollon'un simgesiydi. Bk; FAUTH 1979:1275; ZIEGLER 1979(a): 1277; DECKER 1995: 48.

¹⁰⁶ Önceleri ganimet veya yapılan avlar sonucu elde edilen şeyler yarışma galiplerine bırakılırken sonraları sadece bir defne dalından çelenk ödül olarak verilmiştir. MILLER 1979: 127 v. dd; ANDRONIKOS 1977: 67 v. d.

¹⁰⁷ Paus. x. 7. 2.

¹⁰⁸ ANDRONIKOS 1977: 68. Bu oyunlardaki enstanteneler ve ünlü galibiyetler Pindaros'un Pythia övgü söylevlerinde de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

¹⁰⁹ IG I 77, 12. 606. 829; II 3128.

¹⁰⁹ Paros kronolojisine göre oyunların yapıldığı tarihi M.ö. 573 yılı olarak belirlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk; WEILER 1981: 134; ANDRONIKOS 1977: 70; REINMUTH 1979 (a): 47; DECKER 1995: 55. tarih akışı içerisinde Nemeia oyunlarının Kleonai ve Argos arasından kuruluşundan itibaren tıpkı bir top gibi el değiştirerek düzenlendiğini belirtmiştir. Oyunlar, muhtemelen M.ö. 235 yılında Sikyon'lu Aratos tarafından kısa bir süre engellenmiştir. Oyunların icrası Argos tarafından yapılmıyordu. Bu esnada tiran oyundaki atletleri kendisine boyun eğmedikleri için köle olarak satmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk.

önderliğinde Thebai'ya karşı sefere çıkmış yedi kahramanın¹¹⁰ onuruna veya Opheltes (Arkhemoros)¹¹¹ için yapılan cenaze oyunlarından kaynaklanmıştır. Diğer bir varsayım da Herakles'in Nemeia Aslanı'nı yenmesiyle birlikte, oyunların ona atfen kurulduğudur¹¹². Erken dönemlerde oyunların yapıldığı alanda Zeus tapınağının bulunması oyunların, onu takdis amacıyla kurulmuş olacağı inancını da güçlendirmektedir¹¹³. Bu oyunlar, olympiatların II. ve IV. yüzyılının Temmuz ayında yapılırdı¹¹⁴. Diğer oyunlarda görülen, oyunlardan belli bir süre önce ateşkes yapılması geleneği, Nemeia oyunları için de geçerli idi¹¹⁵. Oyunların programına gelince, bilinen üç kategorideki müsabaka türlerinden önceliği bedensel agonlar almakta idi¹¹⁶. Müziksel agonlardaki müsabakalar Hellenistik Dönem'den (M.ö. 323-30) sonra programa alınmıştır¹¹⁷. Hellenizm ve İmparatorluk devrinde bu oyunların programına diğer dallardan müsabakaların da katılmasıyla, daha da zenginleşmiştir. Ödül olarak yabani maydanoz dallarından yapılmış bir gerdanlık verilirdi¹¹⁸. Oyunların kaç gün sürdüğü kesin bilinmemekle birlikte kaynaklar birkaç gün sürdüğünü bildirmektedir¹¹⁹.

Hellenlerin yukarıda sözünü ettiğimiz dört kutsal panhellenik şenliklerinin yanında aynı çapta bir başka şenlikte Panathenaia'dır. Bu

Plut. Arat. xxviii 3 v. dd.

¹¹⁰ Paus. ii. 15. 2; Apollod. bibl. iii. 64 v. dd.

¹¹¹ Apollod. bibl. iii. 65v. dd.'nda Opheltos, Nemeia Kralı Lykurgos'un küçük oğlu olup Adrostos'un önderliğinde sefere çıkan yedi kahramana pınara giden yolu gösterdiğini için bakıcısı tarafından yalnız bırakılır. Çocuk bir yılan tarafından öldürülür. Adrostos, çocuğun öldürülmesinde kötü bir belirti görür. Bu nedenle Opheltos'e uğursuzluğun başlangıcı anlamına gelen Arkhemoros adı verilip Nemeia oyunları kurulur. Bk; SIMON 1979: 31 v. dd; WEILER 1981: 27; DECKER 1995: 57; Pind. Nem. 8, 52 ve 10, 28.

¹¹² WEILER 1981: 27; ANDRONIKOS 1977: 70; DECKER 1995: 57.

¹¹³ WEILER 1981: 27; ANDRONIKOS 1977: 70. Tarihi dönemlerde oyunların Klyona tarafından Zeus'a adandığını söyler. Pind. Nem. ii. 5, şair oyunların kutsal onuruna adandığını söylemektedir. Thyk. iii. 96'da Zeus tapınağının Argos bölgesinde bulunduğunu doğrular ve Argos'un 20 km kuzeyindeki tapınağın adının Nemeia Zeus'u olduğunu zikreder; Krş; Strab. viii. 77; Paus. ii. 15. 2; JG IV 602. 606.

¹¹⁴ Bakchyl. viii. 23; REINMUTH 1979(a): 47; ANDRONIKOS 1977: 70 'te her iki yılda bir yapılan oyunların iki yıl aralıkla yapılmasını açıklanamaz olarak telakki etmektedir.

¹¹⁵ Pind. Nem. iii. 2. Ayrıca bk; DECKER 1995: 55.

¹¹⁶ ANDRONIKOS 1977: 70'de yapılan yarış türlerini stadion, dolichos, diaulos, güreş, pankreas, pentatlon, zirhli koşu, at yarışı ve araba yarışları başlığı altında tasnif eder. REINMUTH 1979(a): 47'de Andronikos'dan farklı olarak yumruk dövüşünü de sayar. Bk; DECKER 1995: 57 v. d.

¹¹⁷ ANDRONIKOS 1977: 70.

¹¹⁸ DECKER 1995: 57.

¹¹⁹ Liv. xxvii. 31. 3.

(n) yok.

şenlikler M.ö. VI. yüzyılda Peisistratos (M.ö. 561-527) tarafından tanrıça Athena onuruna düzenlenmiştir. Düzen ve programı diğer büyük şenliklerden daha aşağı değildi. Festival programı sonraki yıllarda çeşitli sanatsal ve müziksel yarışmaların katılmasıyla daha da renklenmiştir. Oyunların yönetimi diğer büyük şenliklerde olduğu gibi önceden seçilmiş bir heyet tarafından yürütülmekteydi¹²⁰. Aristoteles¹²¹ söz konusu heyet ve görevlerine ilişkin detaylı bilgiler vermektedir. Bu oyunlarda en yüksek ödül sanatsal agonlarda galip gelen yarışmacılara verilmekteydi.

Romalıların spora bakış tarzıyla Hellenlerin spora bakış tarzı birbirleriyle kıyaslanmayacak ölçüde farklıdır. Birçok spor tarihçisi Roma sporunun, Hellen sporunun kötü bir kopyası olduğunu düşünmektedir¹²². Romalılar, Hellenlerden farklı olarak, sporu sırf pratik ve askeri faydasını göz önünde bulundurarak icra etmişlerdir. Eskiçağ savaşlarının çoğu askerlerin bedensel yetenekleri oranında kazanılıyor veya kaybediliyordu. Hellen toplumunda spor yapan ve sporda başarı kazanan atletlerin gördüğü ilgi ve taltifleri, Romalı mantığıyla değerlendirmek mümkün değildir. Buradan hareketle Romalıların, sporu sırf spor özelliğini ve vücuda kazandırdığı ayrıcalığı göz önüne alarak değerlendirdiği sonucuna varılabilir¹²³.

M.ö. V. ve IV. yüzyıllarda Roma, İtalya ve çevresi için komşularıyla sürekli olarak bir hakimiyet mücadelesine girmiştir. Bu mücadelelerde Romalı askerler sportif eksersizlerden büyük oranda faydalanmışlardır¹²⁴. Livius¹²⁵, Etrüsklere karşı girilen harpte Roma birliklerine komuta eden Horatius Cocles'in olağanüstü yüzme başarısından övgü ile söz etmektedir. Pratik kazancı düşünülerek faydalanılan bu tür beceri ve sportif eksersizler Romalıların tarafından erdemlerin en yücesi olarak telâkki ediliyordu¹²⁶. M.ö.

¹²⁰ PARKE 1977: 58.

¹²¹ Her kabileden bir kişi olmak üzere kurayla on tane "agon tertipçisi" (*athlotetes* [=ἀθλοθέτης]) seçilirdi. Bu görevliler dört yıl iş başında kalırlardı. Panathenaiia bayramındaki alayı, müzik yarışlarını, at yarışlarını, bedensel yarışmaları düzenlerlerdi. Bu memurlar ayrıca, tanrıça Athena için her yıl işlenen *peplos*'u ve oyunlarda başarı kazanan atletlere verilecek olan zeytinyağlarını taşıyacak testilerin yapımına da nezaret ederlerdi. Hediyeleş zeytinyağlarını ise, içinde bulunulan yılın *arkhon*'ları toplarlardı. Her *arkhon* kendi görev yılında kutsal zeytinliklerde mülkü olan kişilerden belli oranda zeytinyağını toplayıp, akropoliste bulunan hazinecilere teslim ederdi. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk: Aristot. *Ath. pol.* 60.

¹²² RISE 1994: 11.

¹²³ Eskiçağ'da sırf bedensel faydası göz önünde bulundurulmuş amaçsızca spor yapıldığı henüz belli değildir. Bu konuda bk: MARROU 1975: 440; WEILER 1981: 233 v. dd.

¹²⁴ RISE 1994: 11.

¹²⁵ Liv. ii. 10, 2 v. dd.

¹²⁶ RISE 1994: 11.

V. yüzyılın sonlarına doğru sportif yetenekleriyle tebarüz edenler arasında, özellikle koşuda Samnit galibi L. Papirius Cursor'a dikkat çekmektedir¹²⁷. Romalılar, Hellenler'i ve onlara özgü sportif karşılaşmaları uzun zaman aşağılamak yoluyla seyirci kalmışlardır¹²⁸. Fakat Romalılar çok geçmeden Hellen festivallerinin ve bu festivaller çerçevesinde yapılan yarışmaların gerçek değerini anladılar¹²⁹. Hellenistik kültürle oluşan Hellen-Roma tanışıklığı neticesinde, Hellen kültürü Romalıların hayatında hissedilir ölçüde artmıştır. Bu durum, tutucu Roma çevrelerince hiç de hoş karşılanmamıştır. Özellikle M. Porcius Cato, bu muhalefetin başını çekiyordu. Cato'ya göre Hellen yaşayış biçiminin Roma toplumundaki etkileri, Roma'nın temelinde var olan "erdem"(virtus) duygusuna vurulmuş en büyük darbedir¹³⁰. Daha o yıllarda *palastrada* yapılan idman türleri ve diyetin vücut eğitimindeki etkisi Romalılar tarafından da anlaşılmıştı. Hellenlerin Roma toplumuna yaptıkları etki, cumhuriyet döneminin sonuna kadar devam etmiştir¹³¹. Tutucu çevrelerden yükselen inatçı sesler bir süre daha devam etti. Fakat bu tür inatçı sesler gene de Hellen *gymnastik*'inin Romalılar tarafından benimsenmesini engelleyememiştir. Cumhuriyet döneminin sonuna doğru Roma askeri sisteminin özünü oluşturan disiplin, daha rahat ve zevkperest Hellen yaşam biçimi karşısında yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştur. Hellen kültürünün Roma'ya etkisi, Augustus çağı boyunca da sürdü. Augustus'un bizzat kendisi, Hellen türü bedensel agonlara ilgi duyardı. Onun, özellikle boksa duyduğu ilgi, herkes tarafından bilinmekteydi. Augustus'tan önce, Caeser ve Sulla gibi Roma'nın ünlü komutanları Hellen tarzında yarışmaların Roma'da da yapılması hususunda önderlik etmişlerdi¹³².

Hatta, Augustus gençliğinde Roma'daki Mars Meydanı'nda silahlı eğitim, binicilik ve daha başka idmana tabi tutulmuştur¹³³. Daha sonradan ise, Actium zaferinin (M.ö. 31) anısına Nikopolis'te meşhur Actium oyunlarını kurdurmuştur¹³⁴. Bu oyunlar programında tüm agon türlerinin

¹²⁷ Liv. ix. 16, 13. JUTHNER 1905: 1718.

¹²⁸ Cicero, *palastra* 'da akılsızca yapılan Hellen usulü *gymnastik*'i eleştirenler arasında ilk sırayı alır. Bk: Cic. *De orat.* iii. 59, 220. Ayrıca Bk; HARRIS 1972: 52 v. dd; MAHL 1974: 21.

¹²⁹ GARDINER 1930:13.

¹³⁰ RISE 1994:12.

¹³¹ RISE 1994: 12.

¹³² Suet. *Aug.* 45.

¹³³ Suet. *Aug.* 83.

¹³⁴ LAMMER 1989: 27 v. dd.

bulunmasına rağmen, bedensel nitelikteki agonlar daha ağırlıktaydı¹³⁵. Augustus, herşeye rağmen *princeps* olarak bu tip oyunların, Romalı "erdemini" (*virtus*) ve "ulusal geleneği" (*mos maiorum*) dejenere etmemesine özen göstermiştir¹³⁶. Roma dünyasında, Hellen sporuna karşı gösterilen ilginin artması, Roma imparatorlarını, sporun ortaya çıktığı yer olan Hellas'a karşı daha cömert davranmaya sevketti. İmparatorların Doğu'ya karşı gösterdikleri yoğun ilgi neticesinde, Hellas'ta, büyük bir restorasyona girişilmiştir. Augustus Dönemi'nde (M.ö. 27- M.s. 14) başlayan ve sonraki imparatorlar zamanında pekişen bolluk ve zenginlik, doğuda büyük şenliklerin yeniden tesisini de beraberinde getirmiştir. M.s. II. yüzyıla gelindiğinde, özellikle Hadrianus'la (M.s. 117-138) birlikte Hellen tipi festivallerin eski depdebe ve ihtişamı yeniden geldi¹³⁷. Bu yeniden canlanış, kısmen imparatorluğun doğu siyasetine, kısmen de doğunun hellenize olmuş şehirlerinde atletizmin gelişimine uygundu. Panhellenik karakterli büyük Helen şenliklerinin yeniden tesisi, imparatorların genel doğu siyasetinin bir parçası idi. Roma'nın en eski oyunları *circus maximus*'ta yapılırdı¹³⁸. Roma dönemindeki festivallerin çoğu¹³⁹, hayırsever kişiler tarafından bağışlanan paralarla yapılıyordu¹⁴⁰. Bağış yapan kişilerin başında tanınmış imparatorlar geliyordu. Bu tür oyunlar bizzat finansörün adına izafe edilirdi. Roma'da yapılan oyunların büyük bir bölümü gösteri niteliğini taşıyordu. Bu anlayışla kurulan oyunların başında gladyatör oyunları gelmekteydi. Gladyatör oyunları, küçük yada büyük gladyatör gruplarına sahip olan *editores*'ler tarafından finanse edilip düzenleniyordu¹⁴¹. Gladyatör oyunları temelde, Etrüskler'in Samnit'lerle giriştiği harpte ölen askerleri anmak için, esir edilmiş Samnit'li askerlerin

¹³⁵ Hellen tipi gymnik agonları Roma'da düzenlenen ilk kişi, ünlü Hellen hayranı M. Fulvius Nobilior (M.ö 186)'dır. Ayrıca Augustus, Romalı boksörlerle eğitilmiş Hellen boksörlerini karşılaştırmış ve bunu büyük bir zevkle seyretmiştir. Bk. Suet. *Aug.* 45.

¹³⁶ PFISTER 1977: 74; RISE 1994: 13.

¹³⁷ RISE 1994: 13

¹³⁸ Bu oyunların en tanınmış *Ludi Romani*'dir. Oyunların kökeni Etrüsk Krallar Dönemi'ne kadar gider. Bk; Liv. i. 35, 7.

¹³⁹ Oyunlar hakkında ayrıntılı bilgi ünlü atlet yazıtlarından elde edilmektedir. Bunlardan biri olan Adanalı T. Flavius Artemidoros'un onur yazıtı, Roma dünyasındaki birçok oyunun ismi ve programı hakkında bilgiler vermektedir. Bu yazıt yoluyla, Actia, Naples, Smyrna, Pergamon, Ephesos, Alexandria, Antiocheia, Tralles, Sardes, Laodeicea, Argos ve diğer yerlerdeki oyunlar hakkında bilgi edinmekteyiz. Bk; GARDINER 1930:14.

¹⁴⁰ Ephesos'daki Balbillus oyunları, Vespasianus zamanında astronomist Balbillus tarafından; Sparta'da daki Eurykleia oyunları ise, Spartalı bir yurttaş olan Eurykles tarafından kurulmuştur.

¹⁴¹ SCHNEIDER 1942: 2473 v. dd.

arenada dövüştürülmesinden ortaya çıkmıştır¹⁴². Bu kanlı oyunlar yoluyla İtalya'daki halk uzun yıllar hoşnut kılınmıştır. Halkın en büyük eğlencesi olarak görülen bu tür şenliklerin yanında, bir diğeri de araba yarışlarıdır. Bu iki yarışma Roma'nın en karakteristik oyun çeşitlerindendi. Amfiteyatrolarda gösteri karakterli olarak oynanan bu oyunlar neticesinde Roma'daki halk, uzun yıllar yönetimden uzak tutulmuştur. Söz konusu oyunlardaki heyecan, Hellen tipi agonlarda mevcut değildi. Bu yarışmanın oyun karakterinden değil, gösteri özelliğindendi.

Roma'daki spor alt yapılarına bakıldığında, özellikle amfiteyatroların, termal hamamların ve sportif idman için uygun mekânların varlığı, Roma'da, erken tarihlerden itibaren bir spor geleneğinin mevcut olduğu kanısını uyandırmaktadır¹⁴³. Fakat sporun Roma'daki gelişimine bakıldığında, bu tür komplekslerin sırf halkın sosyal ihtiyaçlarından ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu yapıların Roma'da, erken zamanlardan itibaren yapılmaya başlanmış olması, Roma'daki sportif etkinliklerin gelişimi üzerine olumlu bir etki ettiği söylenebilir. İmparatorluk çağını izleyen dönemde, söz konusu yapıların da katkısıyla Roma'da Hellen tipi müsabakaların yapılması için, yeterli zemin oluşmuştur. Oluşan bu zemin neticesinde Roma dünyasının her yanında Hellen tipi yarışmalar ve şenlikler düzenlenmeye başlanmıştır. Bu durum, imparatorların plânlı doğu politikalarının neticesinde oluşmuştur. Bu politikanın özünde, Hellen-Roma halkının bu tür organizasyonlar yoluyla kaynaştırılması yatmaktadır. İmparatorların kasti politikaları sonucu oluşan ortak bir Roma-Hellen kültürü aynı zamanda iki farklı dünyanın uzun yıllar barış içinde yaşamasını da sağlamıştır.

Roma dünyasında M.s. II. yüzyılda görülen rehavet devri, M.s. III. yüzyılda özellikle, M.s. 258-262 yıllarındaki Got saldırılarıyla birlikte yerini karanlık bulutlara terketti. Mitridates'ten sonra ilk kez bir barbar ordusunun Roma topraklarında bu denli yoğun bir istila ve yağma hareketinde bulunması, İmparatorluğu büyük bir sosyal ve siyasal çalkantının içerisine sürüklemiştir. Bunun sonucu olarak Roma dünyası, büyük bir ekonomik sıkıntı ve bunu izleyen toplumsal çözülmenin eşiğine gelmiştir. Sporun bu yıllardaki tarihi seyri hakkında bilgilerimiz oldukça azdır. Son Olimpiyat galibinin, Ermeni Prensi Varazdates olduğunu bilmekteyiz. Bu prens, M.s. 385' daki (=291. Ol.) boks karşılaşmasında birinci gelmiş olup, olimpiyat listelerine geçme şerefine erişmiştir. Olimpiyat oyunlarının sonu, aynı

¹⁴² SCHNEIDER 1942: 2474v.dd.

¹⁴³ RIJE 1994: 12.

zamanda yaşamını söz konusu oyunlara bağlı olarak sürdüren dinlerin de sonu olmuştur. M.s. 393/ 2'de Theodosius'un ünlü fermanıyla birlikte, paganizmin son güçlü kaleleri olan bu oyunların yerini, Hıristiyanlık dini almıştır. Buna rağmen bazı oyunlar, M.s. V. ve VI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Buradan hareketle diyebiliriz ki, sözü edilen fermanı oyunlardaki sportif ruhu değil; spordaki dinsel ruhu lağvetmiş ve onun yerine Hıristiyanlığın geçmesini sağlamıştır.

İşte, bu araştırmanın esas amacı antik dünyada her alanda olduğu gibi, agonal (sportif) etkinlikler alanında da Hellen ulusun kendi damgasını vurduğu ve sonraki kuşaklara örnek teşkil edecek bir şekilde geliştirip miras bıraktığı "bedensel agonları" (*agones gymnikoi* [=ἀγωνες γυμνικοί]), Hellen toplumunda sistemli olarak yapılmaya başlandıkları tarihten (M.ö. VIII. y.y) itibaren, tâ ki Roma İmparatoru I. Theodosius'un bunları çıkardığı bir yasa ile tümüyle kaldırdığı zamana (M.s. 392) kadar ele alıp, tarihî kronolojik bir silsile içerisinde sistematik tarzda okuyucuya aktarmaktır.

Bedensel agonlar konusundaki çalışmamız, öncelikle antik kaynaklar göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Konuya ilişkin farklı antik kaynak türleri: Epigrafik, arkeolojik, filolojik vb. lüzumlu görüldüğü ölçüde tarafımızdan kullanılmıştır. Bedensel agonlar konusunda bilgi veren oldukça fazla ve farklı edebî türde antik kaynak mevcut olmasına rağmen -bu kaynaklar içerisine epik eserler, uzmanlık yazıları, galibiyet listeleri, felsefe yazıları, tarih yazıları, seyahatnameler ve leksikal bilgiler içeren derlemeler vs. girmektedir. Araştırmamızda en sık kullandığımız ve en eski kaynağımız Homeros'un: İlki "Ilias" (Ἰλιάς); ikincisi ise "Odysseus" (Ὀδυσσεύς) başlığı altında yazılmış olan ve M.ö.VII. yüzyıla tarihlenen, epik eserleridir. Araştırmamızda Ilias'ın özellikle XXIII. bölümü¹⁴⁴, Odysseus'un ise, VIII. bölümlerindeki bedensel agon anlatılarından geniş ölçüde istifade edilmiştir. Övgü söylevi türünde eserler vermiş ve araştırmamızın her bölümünde kullandığımız en büyük şair şüphesiz, Pindaros'tur. Pindaros (M.ö. 522-444) tarihleri arasında yaşamış olup, eserine konu olarak dört büyük panhellen şenliğindeki çeşitli yarışma disiplinlerinde başarı kazanmış olan atletleri konu etmiştir. Olimpikler için yazdığı eser 14 övgü söylevini içermiş olup, "Olimpiyat galiplerine" (Ὀλυμπιακούς) diye adlandırılmıştır. Pythia galipleri için yazdığı eser "Pythia

¹⁴⁴ Bu bölümde yazar, Patroklos'un ölümü münasebetiyle düzenlenmiş olan yarışmalardan bahsetmiştir. Söz konusu bölüm araştırmacıların çoğu tarafından spor tarihine ilişkin ilk yazılı belge olarak değerlendirilmektedir. Fakat bu eserde, yazarın, kendi çağının özelliklerini mi; yoksa daha önceki dönemlerin özelliklerini mi yansıttığı henüz aydınlanmış görülmemektedir. Çünkü Ilias'ın neredeyse tamamı, Miken kahramanlarının Troia önlerindeki sportif karşılaşmalarına ayrılmıştır.

galiplerine”(Πυθιονικαίς) adı altında 12 övgü söylevini; Nemeia’da galip gelen atletler için yazmış olduğu methiyeler “Nemeia galiplerine” (Νεμεονικαίς) başlığı altında 11 övgü söylevini; ve son olarak “Isthmia galiplerine”(Ισθμιονικαίς) başlığı altında yazmış olduğu 8 övgü söylevini kapsamaktadır. Simonides (M.ö. 557-468) ve Bakkhylides’in (M.ö. 504-444) başarılı atletler için yazmış oldukları “zafer şarkıları”(epinikion [=ἐπινίκιον]) da aynı tür kaynaklar arasında sayılmaktadır. Bu eserler sadece başarılı sporcular hakkında değil, fakat aynı zamanda sporun V. yüzyıldaki durumuna ilişkin önemli bilgiler içermesi açısından oldukça önemlidir.

Sporla ilgili olarak günümüze kadar gelen kaynakların büyük bir bölümünü, daha önce başarılı atlet olarak ün kazanmış; sonraları ise, “gençlerin eğitmeni”(paidotribes [=παίδοτριβής])¹⁴⁵ veya “gymnastik hocası” (gymnastes [=γυμναστής])¹⁴⁶ olarak atlet yetiştiren kişilerin kaleme aldıkları uzmanlık yazıları oluşturmaktadır. Uzmanlık yazılarının kapsamına: Hijyen, masaj, diyet, uyku ve düzenli cinsel yaşam konuları girmektedir. Bu türden yazıların birçoğu Ortaçağ’da kaybolmuştur¹⁴⁷. Bunlardan ilki, Tarent’li Ikkos (M.ö. V. y.y’ın ilk yarısı) tur. Yazıları hakkındaki bilgilerimizin hemen hepsi çağdaşı ve sonraki yazarların naklettiklerinden elde edilmektedir¹⁴⁸. Ikkos kendi idman programını öğrencilerine de uygulamıştır. Eserinde, beslenme, uyku ve düzenli cinsel yaşam konusunda bilgiler vermiştir. Ikkos ile çağdaş olan diğer bir Selymbria’lı Herodikkos (M.ö. IV. yy) idi. Aslen Megara’lı olan Herodikkos, “gymnastik ile tedavi” (mekanoterapi) sanatını ve diyetin mucididir. Devrinin en tanınmış gymnastes’leri arasında gösterilen Herodikkos’un eseri hakkındaki bilgilerimiz de ne yazık ki, başka yazarlardan elde edilmektedir¹⁴⁹. Bunlara ek olarak özellikle, Galenos’un yazılarından tanıdığımız Iskenderiye’li Theon (M.s.~125) sayılabilir. Galenos, Theon’u genç kuşak gymnastes’ler arasında göstermiş; ve onu, Hippokrates’in masaja ilişkin fikirlerine karşı çıktığı için eleştirmiştir¹⁵⁰.

¹⁴⁵ Paidotribes’ler çocuk ve gençlerin daha iyi bir vücut formuna sahip olmaları için ortaya çıkmış görevlilerdir. Ayrıntılı bir şekilde bk; JUTHNER 1909: 3.

¹⁴⁶ Gymnastes’ler teorik bilgi ve işlevleri bakımından ayrılırlardı. Bunlar, gymnastik konularında daha uzman kişiler olup, profesyonel atletler yetiştirirlerdi. bu açıdan paidotrib’lerden daha fazla itibar görmekteydiler. Bk; JUTHNER 1909: 3.

¹⁴⁷ BILINSKY 1959: 10; JUTHNER 1965: 22.

¹⁴⁸ Plat. Leg. viii. 839 e; Ael. nat. anim. vi. 1; var. hist. xi. 3. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk; KRAUSE 1841: 75; JUTHNER 1909: 8; JUTHNER 1965: 111.

¹⁴⁹ Plat. Prot. viii. 316 d; Phaidr. i. 227a; Philostr. Gymn. 10.

¹⁵⁰ Galen. san. tuenda. vi. 94 v. dd;

ἀνάχαρσις ἢ περὶ γυμνασίων)) ve Philostratos'un (M.s. II. yy) "Gymnastik üzerine" (Peri gymnastikes [= Περὶ γυμναστικῆς]) adlı eserleridir. Her iki eserin hemen her bölümü bedensel agonlar hakkında çok değerli bilgiler vermişlerdir.

Tüm bunlara ek olarak leksikal derlemeleriyle tanınan: *Onomastikos* adlı eseriyle Pollux (M.s. II. yüzyılın sonu), Photios (M.s. IX. yy); özellikle rethorik alanında (*Panathenaikos* [= Παναθηναϊκός]) adlı söyleviyle İsostrates (M.ö. 436-338); bedensel müsabakaları çok ayrıntılı bir şekilde anlatan, *Aeneis* adlı eseriyle romalı Vergilius¹⁶⁰ (M.ö. I. yy.), Statius (M.s. I. yy.), "Punica" adlı eseriyle Silius Italicus ve *Aethiopica* adlı eseriyle Heliodoros¹⁶¹ (M.s. III. yy)

Konuyla ilgili olarak yararlandığımız epigrafik eserlerin başlıcaları şunlardır: *Inscriptiones Graecae, consilio et auctoritate Academiae Litterarum Borussicae. maior: I - IV. VII. IX. XI. XIV.* [Berlin 1873 -1939]; *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes.* Ed. R. CAGNAT, J. TOUTAIN. I. III. IV (22 Bölüm) [Paris 1906-1928]. *Sylloge Inscriptionum Graecarum.* Ed. W. DITTENBERGER I-IV [Leipzig 1883 -1915.]

Konuyla ilgili olarak faydaladığımız süreli ve bir sefere mahsus olarak çıkmış bibliyografik yayınlar şunlardır: Yılda bir kez çıkan *L'annee philologique* (Bibliographie critique et analytique de l'antiquite grecolatine. [Paris 1931 vd.]); *Archäologische Bibliographie* (Deutsches Archäologisches Institut. [Berlin 1.1932 vd]); ve yılda bir veya iki sayı çıkan, içerisinde tüm agon türlerine ilişkin makalelerin yayınlandığı ve yeni çıkan kitaplara ilişkin resensiyonların da yapıldığı *Nikephoros* (Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum [Hildesheim 1987 vd.]); ve ayrıca, değişik agon türlerine ilişkin en temel eserlerin ve makalelerin künyelerinin 1984 yılına kadar toplandığı ve bir kez çıkmış olan, *Greek and Roman Athletics. A Bibliography.* By. THOMAS. F. SCANLON. [Chicago 1984] adlı bibliyografik eser.

Hellen bedensel agonları konusunda yararlandığımız modern eserler ise şunlardır: Johan KRAUSE: *Die Gymnastik und Agonistik der Hellenen I-II* [Leipzig 1841] başlığı altında yazılmış eseri. Söz konusu eserde tüm bedensel agon disiplinleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle *pentathlon* (beşli dövüş) konusunda Eduard PINDER'in: *Über den Fünfkampf der Hellenen* [Berlin 1867.] adlı yapıtı; Julius JUTHNER ve Emil REISCH'in

¹⁶⁰ Verg. *Aen.* v.

¹⁶¹ Bk; Heliod. *Aethiop.* x. 31. Ayrıca bk; JUTHNER 1965: 34.

burada zikretmemizin mümkün olamadığı, fakat eserimizin “*Literatur, Standard ve Süreli Yayınlar Kısaltmaları Listesi*” bölümünde açıkça künyelerini görebileceğimiz *RE* (Paulys Real-Encyklopädie der classischen Altertumswissenschaft) adlı standart eserin bedensel agon disiplinleriyle doğrudan ilgili makaleleri; Julius JUTHNER’in bütün bedensel müsabakalarda kullanılan sportif amaçlı enstrümanları anlattığı, *Uher Antike Turngeräte* [Wien 1896] isimli çalışması; kapsam olarak hem Eskidoğu, hem de Eskibata sahasını içeren, genel olmasına rağmen oldukça titiz bir çalışma ürünü olan Bruno SCHRODER’in: *Der Sport in der Antike* [Berlin 1927] isimli kitabı; içinde tüm büyük panhellenik şenlikler ve tüm agonal disiplinler hakkında çok geniş bilgiler bulduğumuz, E. Norman GARDINER’in: *Athletics of the Ancient World*. [Oxford 1930] isimli kitabı; Hellen bedensel agonları, bazı başarılı atletler, sportif kompleksler hakkında ayrıntılı bilgi veren H. Arthur HARRIS’in: *Greek Athletes and Athletics*. [London 1964] isimli eseri; gene aynı yazara ait olan ve içinde Roma-Hellen sportif disiplinlerinin ayrıntılı bir şekilde incelendiği *Sport in Greece and Rome*. [Ithaka 1972] adlı yapıtı; bedensel agonlar konusunda belki de en ayrıntılı çalışma diyebileceğimiz, Julius JUTHNER’in *Die athletische Leibesübungen der Griechen I: Geschichte der Leibesübungen*. Hrsg. von Friedrich BREIN [Wien 1965] ve *Die athletische Leibesübungen der Griechen II: Hrsg. von Friedrich BREIN* [Wien 1968] adlı yapıtları; hemen hemen bütün agonistik yarışma disiplinlerini sistematik ölçüde anlatan ve tarafımızdan İtalyanca olması sebebiyle sadece gönderme yapılan R. PATRUCCO’nun: *Lo Sport nella Grecia Antika*. [1972] adlı eseri; mitolojideki kahramanların müzik ve bedensel agonlardaki müsabakalarının antik kaynaklara dayanılarak ayrıntılı bir şekilde incelendiği I. WEILER’in: *Der Agon im Mythos*. [Darmstadt 1974] isimli bilimsel çalışması; özellikle olimpiik oyunlar konusunda geniş ölçüde faydalandığımız M. I. FINLEY-H. W. PLEKET’in: *Die Olympischen Spiele in der Antike*. [Tübingen 1976] adlı eseri; tüm agonal disiplinler ve onlara ilişkin en yeni bibliyografyanın da yer aldığı elimizdeki en yeni ve en kapsamlı el kitabı olan I. WEILER-Ch. ULF’un: *Der Sport bei den Völkern der Antike*. [Darmstadt 1981] isimli çalışması; Homeros’un eserlerindeki agonal anlatıları oldukça ayrıntılı bir şekilde değerlendiren Siegfried LASER’in: *Sport und Spiel*. [Göttingen 1987] adlı eseri; İmparatorluk Çağı Küçükasya şehirleri ve festivallerinin organizasyonlarına ve finansörlerine ilişkin çok önemli ve ayrıntılı bilgi veren Michael WORRLE’nin: *Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien*. [München 1988] adlı agonistik çalışması; özellikle ağır mücadele sporları olarak adlandırılan boks, pankration, güreş konusunda Michael POLIAKOFF’un: *Kampfsport in der Antike*. [Zürich; München 1989] adlı spesifik çalışması; Benny. I. PEISER’in: *Das Dunkle*

Zeitalter Olympias. [Frankfurt 1993] adlı, Olympia'nın kutsallığını, kültürel konumunu ve buna bağlı olarak oyunların kökenini yeni elde edilen kazı sonuçlarına göre değerlendiren eser ve son olarak Wolfgang DECKER'in: *Sport in der Griechischen Antike*. [München 1995] sayılabilir.

Çalışmamızın gelişme bölümünü iki ana başlık altında topladık. Bu bölümlerden ilkinde, zaman içinde *pentathlonun* bir alt disiplini olmuş bedensel agon türlerini ele aldık ve bu disiplinlerin mitolojik kökenlerine de inerek tarihsel kaynaklarla ilişkilendirip, ayrıntılı bir şekilde ve tarihin kronoloji ilkesine bağlı kalarak anlatmaya çalıştık. Bunu yaparken ilk önce söz konusu disiplinin teknik tanımını, ilk kez ne zaman ve kim tarafından icad edildiğini, hangi mekânda yapıldığını, gerekiyor ise hangi enstrümanların kullanıldığını, yarışma kurallarını ve son olarak galibiyetin hangi esaslar baz alınarak yapıldığını aydınlatmaya çalıştık. İkinci bölümde ise, *pentathlon* içerisinde yer almamış bedensel agon türlerini, birinci bölümde incelenen disiplinlerdeki esaslara bağlı kalarak ortaya koymaya çalıştık. Eser bir tür ~~monografik çalışma olduğu için~~, ele alınan her disiplin kendi kuralları esas alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Metin içerisinde geçen Hellenice ve Latince sözcükler bahsi geçtiği ilk yerde Türkçe anlamı çift imleç; Türkçe transkripsiyonu normal parantez içerisinde ve italik; esas sözcük ise, orjinal dilinde ve ana parantez içerisindeki köşeli parantez içerisinde verilmiş olup, önüne eşittir "=" işareti konulmuştur. Eğer sözcüğün Türkçe transkripsiyonu verilmemiş ise o zaman, söz konusu sözcüğün Türkçe anlamı çift imleç; orjinal hali ise, normal parantez içerisinde yazılmıştır. Metin içerisinde çok geçen *agon*, *agonal* ve *panhellenik* gibi benzeri özel sözcükler italik olarak yazılmamıştır.

Çalışmamızda kullandığımız antik yazarların eser adları ve bazı standart epigrafik ve nümismatik yayınların kısaltmaları italik olarak gösterilmiştir. Gene çalışmamızda faydalandığımız antik yazarların adı, eserleri ve standart yayınların kısaltmaları *Lexikon der Antike* (Hrsg. von J. IRMSCHER mit Zusammenarbeit mit R. JOHNE [Berlin; Leipzig 1971, 1987]) adlı eserin kısaltmalar cetvelinden alınmıştır. Çalışmada kullanılan modern literatür, pratik olması düşüncesiyle yazar soyadı, basım yılı ve gönderme yapılan sayfanın belirtilmesi şeklinde oluşturulmuştur. Aynı yazarın, aynı yılda basılan birden fazla eseri mevcut ise, eserin basım yılının hemen yanına ve parantez içinde ilkinde (a); daha sonra yayınlanmış olanlara ise (b, c...) şeklinde küçük harfler konulmuştur. Bu sistem hem metin içindeki dipnotta; hem de çalışma sonundaki kısaltmalar listesinde ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Metinde kullanmış olduğumuz kitap adları italik, makaleler

imleç içerisinde gösterilmiştir. Eserin basım yılını mütakip, iki nokta üst üste konulup, makaleye kaçınıcı sayfalar arasında olduğu; kitapsa kaç sayfa olduğu yazılmıştır.

→ dizelt

Konuyla ilgili olarak kullanmış olduğumuz antik kaynakları kolayca takip etmek için eser sonunda, antik yazarlar ve eserleri, yazıtlar, ve papirüsler başlığı altında ilgili kaynakların hangi sayfa ve dipnotlarda olduğu açık bir şekilde gösteren dizinler oluşturulmuştur. Antik yazarlar ve eserleri başlığı altında oluşturulan dizinde, antik yazarın metinde geçen kısaltılmış adı ve bunun karşısına söz konusu yazarın adının ve kısaltılmış eserinin açılımı yazılmıştır. Bunun altına ise, antik kaynağın metinde geçtiği dipnot ve sayfa numaraları sıralandırılmıştır. Aynı dizin sonunda metinde kullanılan antik yazarların eserlerinin kullanılan metin veya çevirileri Kullunılan Metin ve Çeviri başlığı altında yazılmıştır.

Metinde kullanmış olduğumuz yazıtlar ve papirüslere gelince, yayınlanmış oldukları eserlerin kısaltmalarıyla birlikte yazıt ve papirüs numaraları verilerek gösterilmiştir. Bu yaynlara ilişkin kısaltmalar ise, metinde kullanılan Literatür, Standart ve Süreli Yayınlar Kısaltmalar Listesi"nde verilmiştir. Çalışmamızda resim, rölyef ve benzeri arkeolojik kaynakları kullanılmamıza karşın, metin sonunda fotoğraflarını vermedik. Fakat bunun yanısıra ilgili kaynağın bulunduğu modern literatürün sayfası ve resim numarası veya ilgili kaynağın müze katalog numarası ilgili dipnotlarda belirtilmiştir.

Fakat herşeye rağmen onu, zamanın en iyi *gymnestes*leri arasında sayıp, "Hygieina" (ὑγιεινά veya *De sanitate tuenda*) adlı eserinde ona büyük yer vermiş ve günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Galenos'tan öğrendiğimiz kadarıyla Theon'un iki eseri mevcuttu. Bunlardan birincisinin adı περιτῶν κατὰ μέρος γυμνασίων olup, dört kitaptan oluşmaktaydı. Bu eserinde aşamalı olarak idman programlarına ilişkin bilgiler vermiş olup, ayrıca masaj ve idmanın vücut üzerindeki etkisine dair tavsiyelerde bulunmuştur¹⁵¹. İkinci eserinin adı γυμναστικά olup, 16 kitaptan oluşmaktaydı. Bu eseri yalnızca I-III. kitaptan kalan fragmanlardan tanımaktayız¹⁵².

Spor tarihi araştırmaları için önemli görülen diğer bir kaynak türü, Olympia'da ve büyük panhellenik agonlarda başarı kazanmış atletlerin isminin, hangi şehirden geldiğinin ve hangi branşta mücadele ettiğinin açıkça gösterildiği listelerdir. Başlangıçta taşlara yazılarak kamuya açık yerlerde sergilenen bu tür listeler, sonraları bazı yazarlar tarafından kitaplara geçirilmiştir. Bu türden listeler tutan yazarların en önemlileri Elis'li Hippias¹⁵³ (M.ö. V. y.y.), Aristoteles¹⁵⁴ (M.ö. 384-322), Eratosthenes¹⁵⁵ (M.ö. IV. yy), Phelegon¹⁵⁶ (M.s. II. yy) ve Sextus Iulius Africanus¹⁵⁷ (M.s. III. yy), bir de bunlara ek olarak Mısır'daki *Oxyrhynhos Papiirus*'ü üzerindeki atlet listeleri sayılabilir¹⁵⁸. Hem genel spor tarihi araştırmalarında; hem de, araştırmamızda oldukça sık başvurduğumuz bir diğer kaynak türü antik filozofların kaleme aldıkları eserlerdir. Bunlar arasında Platon'un (M.ö. 429-348) "Devlet" (*Politeia*[= Πολιτεία]), "Yasalar" (*Nomo* [= Νόμοι]) ve adını burada zikredemeyeceğimiz sayısız diyalogları; Aristoteles'in (M.ö.384-322) özellikle "Atinalıların Devleti" (*Athenion politeia*[= Αθηναίων πολιτεία]) olmak üzere daha başka eserleri sayılabilir. Araştırmamızda Herodotos'un (M.ö. 480-425) "Tarihler" (*Historiai*[= Ἱστορίαι]); Thykidides'in (M.ö. 460-400) "Pelopponessoslularla Atinalıların Savaşı", Ksenophon'un (M.ö. 430-355) "Kyros'un paideia" (*Kyru paideia*[= κέρου παιδεία]), "Kyru anabasis" (*Kyru anabasis*[= κέρου ἀνάβασις]) v.b tarihçilerin eserlerinden ilgisi ölçüsünde faydalanılmaktadır.

¹⁵¹ Galen. *san. tuenda*. vi. 114; vi. 182; vi. 208. Yazar ve eserinin içeriğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bk; JUTHNER 1909: 18.

¹⁵² Galen. *san. tuenda*. vi. 96; JUTHNER 1909: 22

¹⁵³ Elis'li Hippias ilk olimpiik listeleri oluşturan Hellen sofistidir. Protagoras ile çağdaştır. Hippias, kendinden 150 yıl önceki olimpiik yarışma galiplerini eksiksiz ve ayrıntılı olarak listelere geçirmiştir. Onun eseri sonraki kuşak kronikçiler tarafından da esas alınmış ve geliştirilmiştir. Hippias ve eserine ilişkin olarak ayrıntılı bilgi için bk; Plut. *Lyk.* 1; JUTHNER 1909: 67; JUTHNER 1965: 23.

¹⁵⁴ Stageiralı Aristoteles, Hippias'tan aldığı listelere, atletlerle ilgili önemli anekdotlar da ekleyerek genişletmiştir. Söz konusu anekdotlar arasında Akarnania'lı Leukaros'un ilk kez pankreas disiplini

Tarihçilerin yanında bir diğer kaynak türü seyyahların kaleme aldıkları seyahatnamelerdir. Bunların en tanınmış ve tarafımızdan en fazla kullanılanları Strabon'un (M.ö. 64- M.s. 19) "Coğrafya" (*Geographika* [=Γεωγραφικά]) ve Pausanias'ın (M.s. II.yy.) "Hellas'ın Tasviri" (*Perihegesis tesellados* [=Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος]) dur.

Beden hareketleri konusunda kullandığımız diğer kaynaklar: Samsat'lı Lukianos'un¹⁵⁹(M.s. I.yy) "Anakharsis"(*Anakharsis he peri gymnasion*)

ortaya çıkarışını; Rhodos'lu Milon'un iştahını ve yürekliliğini; Rhodos'lu Diagoras'ın önemli atletler çıkarılmış olan bir soydan geldiğini anlatan bölümler oldukça enteresandır. Aristoteles, olimpiyat oyunları listesini tuttuğu eserini *Ὀλυμπιονίκαι* olarak adlandırmış (*FHG* II 182-184); ve ayrıca Pythia oyunlarında başarı kazanan atletler için de bir liste yapmıştır. Eserin genel adı *Πυθιονικῶν ἐλεγχοί*. (Diog. Laert. v. 26) idi. Eserin girişinde Pythia oyunlarının düzenlenişine ve tarihine ilişkin bilgiler vermiştir. Aynı eser özellikle, müzik agonlarında başarı kazanmış yarışmacılar hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bk; JUTHNER 1909: 65v. d.

¹⁵⁵ Yazarın elde kalan fragmanları için ayrıntılı olarak bk; Athen. iv. 154a; Diog. Laert. viii. 47 ve 51. Ayrıca Bk; JUTHNER 1909: 64 v. d.

¹⁵⁶ Olimpik listeler konusunda diğer bir yazar Tralles'li Phlegon'dur. Hadrianus döneminde yaşamış olan Phlegon, aynı zamanda onun azatlısı idi. Spor tarihi açısından büyük önem arz eden atletler listesi, *Ὀλυμπιονικῶν κοί χρονικῶν ἀναγραφῆ* başlığı altında ve 16 kitaptan oluşmaktaydı. Bk; *FHG* III 602. Eser Olympia'da başarı kazanmış atletleri, oyunların ilk kurulduğu tarihten alıp, 229. Olimpik oyunlara kadar getirmiştir. Eser günümüze tamamıyla ulaşamamıştır. Fakat eldeki fragmanlardan eserin içeriğine ilişkin ayrıntılı bilgi elde edilebilmektedir. Eldeki fragmanların ilk kısmında olimpik oyunların erken tarihine ilişkin bilgiler vermiştir. Bu tarihi giriş Africanus'un listesiyle de uyumaktadır. Phlegon ayrıca eserine, diğer yazarların da yaptığı gibi atletler hakkında ekstra anekdotlar da düşmüştür. Yazarın 16 kitaplık eserinin 2 kitaptan oluşan ve *ἐπιτομή Ὀλυμπιονικῶν ἐν βιβλίοις β'* olarak adlandırılan bir de özetinin varlığından söz edilmektedir. Eserin içeriğine ilişkin olarak bk; JUTHNER 1909: 62 v. d.

¹⁵⁷ Bu tür listeler üzerinde çalışan en son yazar Sextus Iulius Africanus idi. Onun listeleri, Eusebios'un *Chronika* adlı eseri vasıtasıyla günümüze kaybolmadan gelebilmiştir. Eserle ilgili olarak SCHOENE. A. *Eusebi chroniconum liber prior ed.* Berlin 1875, sh: 195). Bu Eserin adı, *Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῆ* olarak tanınmaktadır. Africanus, olimpik listelere diğerlerinden farklı olarak olympik yılları stadion koşusunda başarı kazanmış atletlere göre yapmış; ve diğerleriyle benzer olarak başarı kazanan atletlere ilişkin önemli anekdotlar eklemiştir. Eser, olimpik oyunları başlangıcından alıp, 249. Olimpik oyunlara kadar listelere geçirmiştir. Eserin ilk bölümünde olimpik oyunların mitsel kökeni ve olimpiyat hesaplamaları üzerinde durmuştur. Bu bölüm, *περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀγῶνος τῶν Ὀλυμπίων* adı altında incelenmiştir. Africanus'un eserinde olimpik oyunların düzenlenme işinin, Elea'lar ve Pisa'lılar arasında el değiştirdiğini de öğrenmekteyiz. Ayrıca bk; JUTHNER 1909: 61v. d; JUTHNER 1965: 23.

¹⁵⁸ Bu eserdeki bilgilerle önceki müelliflerin listeleri oldukça benzerdir. Eserin yazarı belli değildir. Bazı bölümlerinin tahrir olmasına rağmen önemli kısımları günümüze gelebilmiştir. Eserde, başarılı atletler ve mensubu oldukları şehir adları, monoton bir şekilde ard arda sıralanmıştır. Eserde, Africanus ve Phlegon'da olduğu gibi özgün bir yan mevcut olmayıp, sadece bir kuru tekrar niteliği mevcuttur. Daha kapsamlı bilgi için bk; JUTHNER 1909: 63 v. d.

¹⁵⁹ Bu eserde yazar, hellenize olmuş bir Suriye'liyi, Hellen gençliğinin beden eğitimini göz önünde bulundurarak konuşturmuştur. Eser muhteva olarak hemen hemen tüm bedensel agonlar konusunda değerli bilgiler vermektedir. Elimizde bulunan eseri 40 bölümden oluşmuştur.

1. PENTATHLON İÇERİSİNDE YER ALAN DİSİPLİNLER

1.1. Pentathlon [πένταθλον, πενταέθλιον]

Pentathlon (πένταθλον) veya *pentaethlion* (πενταέθλιον) beş atletik yarışmanın karışımından ibaret olan bir disiplindi¹⁶². Bünyesinde ağır müsabaka disiplinlerinden *güreş* (πάλη), *disk atma* (δισκοβολία), hafif mücadele sporlarından *koşu* (δρόμος), *uzun atlama* (ἄλμα) ve *mızrak atışı* (ἄκόντιον veya ἄκων) gibi disiplinler mevcuttu¹⁶³. Sistemli olarak yapılan beşli müsabaka, Hellen dünyasında en iyi atlet tipinin oluşumuna da yardım etmiştir. Beşli sistem içerisindeki harmonik eğitim, bir atletin hem güçlü, hem becerikli, hemde hızlı olmasını zorunlu kılıyordu¹⁶⁴. *Pentathlon*, Olympia'da bir öğleden sonra yapılırdı¹⁶⁵. *Pentathlon*'u ayrı bir disiplin olarak, Homeros'ta görmek mümkün değildir¹⁶⁶. Bununla birlikte, Homeros'un eserlerinde *pentathlon* disiplinlerinin içinde yer alan branşların çoğunu görmek mümkündür¹⁶⁷. Antik mitolojiye göre, Iason ve Peleus bu disiplinin mucidi olarak telakki edilmiştir¹⁶⁸. *Pentathlon*, olimpiğe listelere M.ö. 708'de (=18. Ol.) geçmeye başlamıştır¹⁶⁹. Aynı yarışma gençler klasmanında sadece bir kereye mahsus olmak kaydıyla¹⁷⁰, M. ö. 628'de (=38. Ol.) icra edilmiştir¹⁷¹. *Pentathlon* önemine binaen yalnız olympik

¹⁶² Pind. *Pyth.* viii. 69; *Isthm.* i. 6; PINDER 1867: 1.

¹⁶³ Philostr. *Gymn.* 3.

¹⁶⁴ Pentathlon'un bu harmonik özelliğini baz alan Aristoteles, bu branşta başarı kazanmış sporcu en ideal sporcu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bk; Aristot. *Rhet.* i. 5; PINDER 1867: 1.

¹⁶⁵ JUTHNER 1937: 524; WEILER 1981: 189; SWADDLING 1988: 49.

¹⁶⁶ GARDINER 1930: 177.

¹⁶⁷ Hom. *Il.* xxiii. 630 v. dd; *Od.* viii. 120 v. dd.

¹⁶⁸ Philostr. *Gymn.* 3; Aristeid. *Panath.* iii. 339; Pind. *Nem.* vii. 9; PINDER 1867: 16; JUTHNER 1937: 524.

¹⁶⁹ Paus. v. 8, 7; Philostr. *Gymn.* 12; PINDER 1867: 8; JUTHNER 1937: 524; WEILER 1981: 190.

¹⁷⁰ Pentathlon paidon olarak, sadece bir kez düzenlenmiş, fakat daha sonra terkedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk; Philostr. *Gymn.* 3; PINDER 1867: 8.

¹⁷¹ Olympik oyunlarda pentathlon'un icra edildiğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Paus. v. 8, 7; v. 9, 1; vi. 15, 8; Philostr. *Gymn.* 12.

oyunlar programına değil, aynı zamanda bir çok lokal ve periyodik şenlikler programına dahil edilmiştir¹⁷². Savaştaki faydası nedeniyle Sparta'lılar tarafından da oldukça beğenilen bir disiplindi. Bu durumda, ilk başarıların da Sparta'lı atletlere ait olduğu şaşırtıcı değildir. Branşın öneminden kaynaklanan yeri, Olympia'daki kuralların da oldukça katı olması sonucunu doğurmuştur. Sert kuralları ve gözetilmesi, Olympia'da üç *hellonidikos* tarafından gerçekleştiriliyordu. Sistemini ve kurallarını oyunların ortadan kalkmış olduğu döneme kadar sürdürmüştür. *Pentathlon*'cuların vücutlarındaki esneklik, uygunluk diğer disiplinlerde yarışan yarışmacılarla kolay bir şekilde ayrılıyordu. Bu mücadele disiplini, muhtemelen çok yönlü, hızlı ve en güçlü atleti ortaya çıkarmak için icat edilmişti. *Pentathlon* üç klasmanda yapılmış olup, ödül olarak farklı ölçülerde zeytinyağı dağıtılmıştı. Ödül olarak farklı dönemlerde çeşitli miktarlarda aralarda verilmiştir. Her şeye rağmen bu branşta tüm noktaların ayrıntılı olarak ortaya konulabilmesi ayrıntılı araştırmaların sonucuna bağlıdır.

Pentathlon içerisindeki kuruluş sisteminden ve kaynakların durumundan ortaya çıkan temel iki problem bugün için çözülmüş görünmüyor. Bu problemlerden ilki, beş aşamadan oluşan yarışta esas olarak hangi sıranın izlendiği; diğeri ise, bu yarışmada hangi kriterler esas alınarak galibin belirlendiğidir¹⁷³. İlk problem, yarışmadaki dizilişin hangi sıraya göre yapıldığıydı. Antik kaynaklarda söz konusu sıra farklı şekillerde zikredilmiştir. Simonides için yazılan bir epigramda *pentathlon*'daki diziliş şöyleydi¹⁷⁴:

1. Atlama (ἄλμα)
2. Koşu (δρόμος)
3. Disk atma (δίσκος)
4. Cirit atma (ἄκρον)
5. Güreş (πάλη).

Diziliş farklı modern yazarlar tarafından da değişik sıralar kullanılarak oluşturulmuştur¹⁷⁵.

¹⁷² PINDER 1867: 1; JUTHNER 1937: 524.

¹⁷³ Söz konusu bu iki problem, spor tarihi araştırmalarının başladığı tarihten itibaren ortaya atılmış olup, bugün için bile üzerinde anlaşmaya varılamamış konular arasında ilk sırayı almaktadır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk; PINDER 1867: 2 v. dd; JUTHNER 1937: 524; WEILER 1981: 189.

¹⁷⁴ Bu konuda bk; PINDER 1867: 17.

¹⁷⁵ Bk; WEILER 1981: 191.

H. J. KRAUSE (1841)	E. N GARDINER L. PIHKALA (1925-1930) ¹⁷⁶	B. SCHRODER(1927)
Atlama	Koşu	Koşu
Disk atma	Atlama	Cirit atma
Cirit atma	Disk atma	Atlama
Koşu	Cirit atma	Disk atma
Güreş	Güreş	Güreş
J. JUTHNER (1937)	L. MORETTI (1956) ¹⁷⁷	G. E. BEAN (1956) ¹⁷⁸
Atlama	Koşu veya Mızrak atma	Atlama
Koşu	Cirit veya Koşu	Disk atışı
Disk atma	Disk atma	Cirit atma
Cirit atma	Atlama	Koşu
Güreş	Güreş	Güreş
J. EBERT(1963-1974) ¹⁷⁹	H. A. HARRIS (1966- 1973)	R. PATRUCCO (1972) ¹⁸⁰
Disk atma	Atlama	Koşu
Atlama	Cirit atma	Disk atma
Cirit atma	Disk atma	Atlama
Koşu	Koşu	Cirit atma
Güreş	Güreş	Güreş

Bu sıralamada kesin olan bir nokta vardı ki, o da güreşin tüm müsabakaların sonunda yapılıyor olmasıydı¹⁸¹. Farklılıklar olmasına rağmen ilk sırayı çoğu zaman, koşu disiplini almaktaydı¹⁸². Bu dalda yarışan sporcular, arada dinlenerek diğer branşlara geçerlerdi¹⁸³.

Pentathlon'da ikinci problem, yarışmanın galibinin neye göre

¹⁷⁶ PIHKALA 1925: 132 v. dd.

¹⁷⁷ MORETTI 1956: 55 v dd.

¹⁷⁸ BEAN 1956: 361 v. dd.

¹⁷⁹ EBERT 1974: 257v. dd.

¹⁸⁰ PATRUCCO 1972: 191v dd.

¹⁸¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk: Hdt. ix. 33; Paus. iii. 11. 6; Xen. *hell.* vii. 4. 29; Bakchyl. ix. 27; Artemid. i. 57; SWEET 1983: 289.

¹⁸² GARDINER 1930: 177.

¹⁸³ SWADDLING 1987: 49.

belirlendiği¹⁸⁴. Bu amaçla yaptığımız incelemede esas olan şey, yarışmanın nasıl sıralandığı değil, galibin hangi esaslar göz önüne alınarak, belirlenmesidir. Bazı yazarlar, sporcuların *pentathlon*'da tur usulüyle hareket ettiğini yazarlar¹⁸⁵. Birinci tur sonucunda yarışmacıların performansına bakılmaksızın, ikinci tura, ikinci turdan da hep birlikte üçüncü tura çıkarlardı¹⁸⁶. Üçüncü turdan sonraki yarışmalar artık, yarışmanın galibini de belirlerdi. Bu arada sonucu belirlenemeyen yarışmalar da olabilirdi. Bu durumda yarışmacılar bir sonraki müsabakada kendilerini denerlerdi¹⁸⁷. Dördüncü tur sonucunda ise şu ihtimaller, yarışmanın galibini belirlerdi¹⁸⁸.

- 1- İlk dört branştan üçünü kazanan atlet, diğer branşlarda yarışmadan, otomatik olarak yarışmanın galibi ilan edilirdi.
- 2- Sona kalan çiftler arasında, her iki atlet te iki galibiyete sahipse son yarışma, yani güreş yapılırdı.
- 3- Rakiplerine üç branşta yenilen atlet, direkt olarak oyun dışı kalırdı.

Pentathlon yarışmasında da, diğer branşlarda olduğu gibi kura çekilirdi¹⁸⁹. Yarışmaya katılım çok yüksekti. Yarışmacı sayısının çok olması, en son müsabakanın iki kişiden fazla bir grupla yapılacağı manasına gelmez¹⁹⁰. Kura, en son denenen ve Hellen agonlarında sıklıkla uygulanan bir kural olup, bazen bir çok yarışmacı kura yoluyla haksız galibiyetler elde edebiliyordu¹⁹¹.

¹⁸⁴ EBERT 1974: 258 v. dd.

¹⁸⁵ SWEET 1983: 289.

¹⁸⁶ SWEET 1983: 289.

¹⁸⁷ SWEET 1983: 289.

¹⁸⁸ WEILER 1981: 193; SWEET 1983: 289.

¹⁸⁹ SWEET 1983: 289.

¹⁹⁰ SWEET 1983: 289.

¹⁹¹ Paus. vi. 1. 1.

1.2. Boks [πυγμαή]

Hellence'de, *pygme*¹⁹²; *pygmakhia* (πυγμαή; πυγμαχία) sözcükleri, yumruk dövüşü anlamına gelmektedir. Boks, mücadele sporları arasında en yorucu ve zorlu olanıdır. Boks, savaşa hazırlık için oldukça ideal bir branştır. Bu spor, Homeros'ta büyük "acı verici" πυγμαχίης ἀλεγεινῆς anlamına gelmektedir¹⁹³. Boks sporundaki bu özellik ona bir eksiklik değil, aynı zamanda diğer branşlar karşısında bir üstünlük sağladı. Hellena, Troia surlarından baktığında Akha kahramanları arasında göremediği kardeşlerinden Polydeukes'in yumruk dövüşündeki başarısından övgüyle söz etmektedir¹⁹⁴. Yazınsal eserlerde boksla ilgili bilgilere ilk kez Homeros'ta rastlanmaktadır. Homeros, Ilias adlı eserinde, Patroklos' un ölümü münasebetiyle düzenlenen cenaze oyunlarındaki boks karşılaşmasından söz edilmektedir¹⁹⁵. Bu bölümde yarışmalara aktif olarak katılmayan Nestor kendi gençliğinde Amarynkes'in cenazesi onuruna düzenlenen oyunlarda, boks dalında da yarışıp, başarılı olduğunu övünç dolu sözlerle bizzat anlatır¹⁹⁶;

*"Keşke genç olsam, gücüm yerinde olsa,
Amarynkeus'in toprağa konduğu gün nasılsam öyle,
Epeolar krallarını vermişti o gün toprağa,
Buprasonda oğulları şerefine ödülleri koymuşlardı.
Hiçbir yiğit denk gelemezdi o zaman bana,
ne Epeoslardan ne Pyloslardan, ne ulu canlı Aitollardan.
Yumruk dövüşünde yenmiştim. Enopsun oğlu Klytomedesi..."*

Patroklos onuruna düzenlenen oyunlarda, boks için meydana çıkan Epeios ve Euryalos arasındaki çetin karşılaşma boks sporunun anlaşılması

¹⁹² JUTHNER/MEHL 1962: 1306 v. dd; REINMUTH 1979(g): 1246 v. dd.

¹⁹³ Hom. II. xxiii. 653; LASER 1987: T 39.

¹⁹⁴ Bir anadan doğma iki kardeşemi göremiyorum ama atları iyi süren Kastor'u, iyi dövüşen Polydeukes'i; Homerik destanlarda Polydeukes hakkında oldukça fazla bilgiler mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. Hom. II. v. 237. Apoll. Rhod. ii. 1; 25; Theokrit. xxii. 53; LASER 1987: T 37.

¹⁹⁵ Hom. II. xxiii. 634.

¹⁹⁶ Hom. II. xxiii. 625 v. dd.

için yeterlidir¹⁹⁷. Thera adasında bulunmuş bir boksörün onur yazıtı: “*Bir boksörün başarısı kamı pahasıdır*” ifadesiyle başlamaktadır¹⁹⁸. Bu yazıt bize, bokstaki başarının ne kadar zor ve değerli olduğunu bir kez daha kanıtlar. Boksta başarı ilkel güç ve cesaret neticesinde değil, aynı zamanda yüksek bir teknik ve stratejik bilgi sonucunda elde edilebilirdi¹⁹⁹. Olimpiyatların yumruk dövüşünü kazananlara göre anılması da Antikçağ’da bu branşa verilen önemin açık bir göstergesidir. Platon, Atina gençliğinin eğitiminde, boksun kaldırılıp yerine güreşin konmasını tavsiye eder²⁰⁰. Epiktetos gibi²⁰¹, bir çok antik yazar mesleği yumruk dövüşçüsü olan insanları aşağılayıp, onları kötü kokan gladyatörlerle aynı seviyede göstermektedirler. Bazı yazarlar, önüne gelene vuran yumruk dövüşçülerini hayvani düşünceye sahip olmakla suçlarlar²⁰². Yumruk dövüşü, benzer branşlardan sertliği ve farklı teknik kurallarıyla bariz bir şekilde ayrılır²⁰³. Yumruk dövüşünde tutmak yasak olduğu gibi güreşte de vurmamak yasak sayılmaktaydı. Her ikisinin de kullanıldığı agon türü yalnızca *pankreas*’tır. Yumruk dövüşüne hazırlık esnasında bile, ağrıya karşı büyük bir sabır gerekiyordu²⁰⁴. Yumruk dövüşündeki bu sertlik ve ilkel vahşet resim sanatına ve edebi kaynaklara mütemadiyen konu olmuştur²⁰⁵. Lukianos, yumruk dövüşündeki sertliği, Solon’un ağzından şöyle anlatır; “*Biz birisini yumruk dövüşünde, bir diğerini pankreas’ta zorluk çekmeğe, yumruk yemeye, yaralanmaktan korkmamaya ve kaçmamaya çalışmalarını için yetiştireceğiz. Bu durum onlarda iki önemli sonuç ortaya çıkaracaktır. Bunlardan birisi, bedensel diye nitelendirilip yetiştirilen kişinin her hangi bir tehlike karşısında güçlü ve sert direnmesini sağlar. Bir diğeri ise, ruhsal diye nitelendirilip, kişinin tehlike karşısında ruhsal cesaretini artırır*”²⁰⁶.

¹⁹⁷ İki yiğit, kemerleri sıkıp çıktılar alana, Yürüyüp karşı karşıya geldiler, güçlü kollar kalktı havaya, atıldılar birbirlerinin üstüne, kenetlediler ağır ellerini. Çatır çatır çatırdıyordu çeneleri, kollar, bacaklar, bedenler kalmıştı ter içinde..Bk; Hom. II. xxiii. 685. v.dd. (trc. A. Erhat).

¹⁹⁸ POLIAKOFF 1989: 97.

¹⁹⁹ POLIAKOFF 1989: 97.

²⁰⁰ Plat. *leg.* vii. 796a.

²⁰¹ Epiktet. ii. 18, 22.

²⁰² Philon. *Agric.* 118, yumruk dövüşçüleri, kazanmak için her türlü hileye baş vururlardı.

²⁰³ JUTHNER/ MEHL 1962: 1333.

²⁰⁴ Plut. *Quaest. conv.* ii. 4, 638.

²⁰⁵ Boks sporunun sertliğini ve vahşetini anlamak için rakibinden çok kötü bir yumruk yemiş boksörün yere düşerkenki halini tasvir eden bir girit vazosuna bakılabilir. Bk; DECKER 1995: 88.

²⁰⁶ Lukian. *Anach.* 24.

Yumruk dövüşündeki bu sertlik antrenmanlardaki acımasızlık antik gençliği cezbediyordu. Antikçağ'da yumruk dövüşüyle ilgili ve özellikle ondaki sertliği göz önünde bulunduran bir çok anlatı, bu disiplindeki zorluğu açıkça gözler önüne sermektedir²⁰⁷. Epeios'un Euryalos'la yumruk dövüşüne başlamadan önce sarf ettiği sözler;

"Anladım her işte usta olamaz adam.

Şu dediğim olacak, iyi dinleyin beni;

Derisini patlatacağım bir vuruşta,

çatır çatır kıracağım kemiklerini.

Topluca dursun yakınları nah şurada,

yıkılır yıkılmaz elimin altında, götürsünler onu".

(208.)

yumruk dövüşündeki zorluk konusunu şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde aydınlatmaktadır²⁰⁸. Dövüş esnasında sert bir yumruk sonucu dişleri kırılan ve bunu rakibinden gizlemek için yutan boksör hakkındaki anlatılar, bu konunun ne kadar zor olduğunun bir göstergesidir²⁰⁹. Antik geleneğe göre, Apollon, boksörlerin koruyucu tanrısıdır²¹⁰

"Atreus oğlu, siz güzel dizlikli Akhalar,

bu ödüller için çağırıyorum iki adamı,

olsunlar en yiğit Akhalardan,

dövüşsünler kaldırıp yumruklarını havaya.

Apollon hangisine vermişse dayanıklılığı..."

Tekmil Akhalar da hangisini üstün görecekse,

o alacak dayanıklı katırı, götürecektir barakasına,

yenilense alacak iki kulplu sağrağı..."

Koruyucu tanrı olarak bilinen Apollon'un lakabı ise, "yumruklu" (pyks [=πυξ]) idi. Polydeukes, ikili boks mücadelelerinin mucidi olarak görülüyordu²¹¹. Eskiçağ'da kaynaklara yansımış en ünlü boks karşılaşmaları arasında boksör kral Amykos ve Polydeukes'in mücadelesi²¹², Dilenci İros ile Odysseus arasındaki mücadele, Dares ile Entellus arasındaki²¹³

nitelik
anlatılar

²⁰⁷ Isthmos'daki oyunlarda bir yumruk dövüşçüsü ağır bir darbe aldığı anda seyirciler korkudan bağırınca, Aiskhylos, yanındaki arkadaşı Khios'lu Ion'a şöyle der: "Görüyor musun çalışmadaki disiplin ve sertlik ne kadar büyük şey? Yumruk yiyen susuyor ama seyirciler bağırıyorlar" bu sevimli hikaye için bk; Plutarkh. *De Praefect. in Virt.* viii. 79e ve Cic. *Tusc.* ii. 17, 40.

²⁰⁸ Hom. *Il.* xxiii. 670 v.d.

²⁰⁹ Ael. *var. hist.* x. 19.

²¹⁰ Hom. *Il.* xxiii. 660; WEILER 1981: 176.

²¹¹ Theokrit. 22; Apoll. Rhod. ii. 25.

²¹² Apoll. Rhod. ii. 25.

²¹³ Verg. *Aen.* v. 391.

karşılaşmalar gösterilebilir. Bu üç karşılaşmanın da ortak özelliği sert ve kanlı cereyan etmiş olmasıdır²¹⁴. Boks sporundaki sert ve vahşi nitelik, bu disiplini savaşta kullanılan branşlar arasında ilk sıraya oturtmaktadır²¹⁵. Bir spor dalı olarak yumruk dövüşü, aynı zamanda Sparta gençliğinin eğitiminde de çok önemli bir yere sahipti²¹⁶. Erken dönem vazo resimlerine ve haberlere bakıldığında, özellikle Etrüskler'de yumruk dövüşçülerine eşlik eden bir de flütçü görülmektedir²¹⁷. Bu durum bize, Eskiçağda boks sporunun müzik eşliğinde yapıldığını açık bir şekilde gösterir.

Bir yumruk dövüşçüsünün yetişmesi için, her şeyden evvel yaratılış itibarıyla uygun bir fiziksel yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu branşta, sporcunun haiz olması gereken şartları bize en açık bir şekilde Philostratos anlatmaktadır²¹⁸. Ona göre, ideal bir yumruk dövüşçüsünün uzun kollara, güçlü omuzlara, uzun bir boyuna ve iyi biçimlenmiş bir kalçaya sahip olması gerekirdi. Zayıf olan bilekler, hareketli fakat kalın bilekler güçlü olurdu. Düzgün kalça yapısına sahip olan bir boksör yumruk atarken daha dengeli olurdu²¹⁹. Philostratos, bu bölümde bir yumruk dövüşçüsünün özellikle bacaklarını incelemiştir. Onun bu görüşlerine Ksenophon katılmamaktadır²²⁰. Amykos, dışa doğru çıkık bir göğüs yapısı geniş ve çelik görünümlü omuzlara sahipti²²¹. Efsanevi Dares'in bacaklarındaki çeviklikten, Entellus'un ise, uzuvlarındaki güçten faydalandığını bilmekteyiz²²².

Homeros'tan itibaren yumruk dövüşçüleri ellerine, zorunlu olarak uzunluğu 3 metreye kadar uzanan meşin bir bant sarmışlardır. Modern boksörlerin kullandıkları boks eldivenleri o zamanlarda henüz bilinmemekteydi²²³. M.ö. IV. yüzyılın vazo resimlerinde bu türden kayışların kullanıldığı açıkça görülmektedir. İki tip meşin kayış mevcuttu. Birisi, normal antremanlar için kullanılmış olup yumuşaktı²²⁴. Diğeri ise, gerçek

²¹⁴ WEILER 1981: 177.

²¹⁵ Stat. *Theb.* 730; JUTHNER/MEHL 1962: 1331.

²¹⁶ Philostr. *Gymn.* 9.

²¹⁷ Pausanias, ünlü Kypselos Sandığı'nı tanımlarken, iki yumruk dövüşçüsü (Admet ve Mopsos) arasındaki bir flütçüyü anlatır. Bk; Paus. v. 7, 10; Eratost. *Athen.* iv. 154a.

²¹⁸ Philostr. *Gymn.* 34.

²¹⁹ Philostr. *Gymn.* 34.

²²⁰ Xen. *cyn.* ii. 14.

²²¹ Theokr. *eid.* xxii. 44.

²²² Verg. *Aen.* v. 430; 391.

²²³ Boks eldivenleri için ayrıntılı olarak bk; SCANLON 1982: 9 v. dd.

²²⁴ JUTHNER/MEHL 1962: 1334, yazar burada, Homeros'dan Nonnos'a kadar bu tür deri

müسابakalar için kullanılmış olup oldukça sertti. Bu meşinler dövüş esnasında parmakların eklem yerlerine zarar gelmesini önliyordu. Boksörler Olympia'da da bu tür meşin kayışlar kullanmışlardır²²⁵. Gymnasium ve palaistra'larda bu tipten meşin kayışların kullanılması, dövüşü mümkün olduğu kadar gerçeğine uygun yapmak içindi²²⁶. Yumruk dövüşçülerinin kullandığı ve temelde iki katagoriye indirgeyebileceğimiz yumruk bandajlarının icadı, Bebryk'ler Kralı Amykos'a dayandırılmaktadır²²⁷. Hellence (*himantes malokoterai* [=ἴμας μαλοκότεροι]) veya (*meilikhios* [=μειλίχιος]) olarak bilinen meşinler, ekstra yumuşak bandajlardı. Muhtemelen, rakibe karşı yumruğun yaptığı etkiyi en aza indirmek için kullanılmıştır. Bunun diğer bir avantajı da, hem gücün bir noktada, yani parmaklarda, toplanmasını sağlıyor; hem de parmakların sert darbeler atarken zarar görmesini engelliyordu. Homeros bu tür meşin bandajları tanımasına rağmen ayrıntılı bilgi vermemektedir:

"Diomedes dört döndü. Euryalos'un çevresinde,
sözleriyle yürek veriyor, kazansın istiyordu zaferi.
Önce beline bir kemer geçirdi,
sonra öküz derisinden bir kayış verdi eline.
İki yiğit kemerleri sıkıp çıktılar alana..."

Bu bölümde söz konusu meşin kayışların sadece eller için mi yoksa bele de mi sarıldığı şüphelidir²²⁸. Homeros'tan sonraki edebi yazında, yumuşak bandajlar konusunda bilgiler oldukça azdır²²⁹. Philostratos, yumruk dövüşçüsünün müsabakaya çıkmadan önce parmaklarına sardığı yumuşak bandajlar konusunda oldukça faydalı bilgiler verir. Ona göre, bu yumuşak meşin şeritler el parmaklarının dördünü kapsıyacak şekilde dolanırdı. Baş parmak dışta kalırdı. Diğer dört parmak ise, yumruk yapabilecek şekilde açılıp kapanabilirdi²³⁰. Ayrıca vazo resimlerinden de görüldüğü üzere yumruk dövüşçüleri ön kollarına da (bilek ve dirseğe kadarki kısım) ince ve

→ 230.
(Phil. 10)

kayışların kullanıldığından bahseder.

²²⁵ Pausanias, kendi zamanı için bunu ispatlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk; Paus. vi. 23, 4. Ayrıca Philostratos, bu tür meşinlerin aynı amaçla kullanıldığını doğrular. Bk; Philostr. *Gymn.* 11.

²²⁶ JÜTHNER/MEHL 1962 : 1334.

²²⁷ Plat. *leg.* vii. 796 a.

²²⁸ Hom. *Il.* xxiii. 680 v. d.

²²⁹ Pind. *Ol.* vii.1'de Akosilos'un dövüşe giderken elindeki meşin sırtını, yani *himas*'tan bahsetmektedir. Ayrıca konu ile ilgili bk. Paus. v. 1, 7; JÜTHNER 1896: 65.

²³⁰ Philostr. *Gymn.* 10.

yumuşak meşinler sararlardı²³¹. Bu, aynı zamanda yumruğa destek vermek için düşünülmüş bir uygulamaydı²³². Kayışlar, yağlı dana derisinden ve daha sonraları ise, domuz derisinden yapılmıştı²³³. Bu deri meşinlerin yanında bir diğeri de *imas oksups* (ἰμάς ὀξύς), *sphairai* (σφαῖραι) ve latince *caestus*²³⁴ denilen sert bandajlar da mevcuttu. Hellence *sphairai* kurşun manasına veya top manasına gelirdi²³⁵. *Caestus*'lar için genellikle domuz derisi kullanılırdı. Bunun nedeni domuz derisinin daha yağlı ve kuruduğu zaman daha sert oluşudur. Bunlar genellikle diğer sırimlarda olduğu gibi ele tıpkı bir tekerlek gibi dolanırdı. Vuruş neticesinde oluşan darbeler çoğu zaman tehlike arzederdi²³⁶. Roma'lı yazarlarda da bu konu ile ilgili bilgiler mevcuttur. Özellikle deri sırimlar içine gizlenmiş kurşun ve demir güller de ele takılarak aynı amaç doğrultusunda kullanılırdı²³⁷.

Yukarıda sayılan tüm boks enstrümanlarının yanında çoğu zaman unutulmuş metal *Caestus*'lar da vardı. Bu enstrüman biraz kabadır. Bununla ilgili en sarıh bilgi, bugün için Atina Nasyonal Müzesi'nde bulunan ve elinde metal *caestus* taşıyan küçük bir boksör heykelinden edinilebilir²³⁸. Bu son enstrümanın da oldukça farklı formları mevcuttur. Bugün, *muşt* diye tanıtılabileceğimiz korkunç formlu *caestus* elin dört parmağını içine alacak şekilde dizayn edilmişti. Üst tarafında üç sivri çıkıntı olan bu enstrüman çok korkunç bir silahtı²³⁹.

Dövüşçüler, *palaistra* 'larda²⁴⁰ ve bir gözetmenin gözetiminde çalışırlardı. Bu eğitimleri (παίδοτριβή), erken dönem vazo resimlerinde görmek

²³¹ HARRIS 1972: 22.

²³² Philostr. *Gymn.* 10.

²³³ Domuz derilerinden yapılan kol ve parmak bandajlarının dövüşçülerin vücuduna verdiği hasar çok daha büyük ve geç iyileşebilecek durumdaydı. Bu bandajlara Hellence: *Seira* denmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bk; Philostr. *Gymn.* 10. Bugün Türkçe'ye de geçmiş olan bu kelime *sırım* olarak adlandırılmaktadır. Aynı sırimlardan göğüs ve baş bandı da yapılırdı; bk. Paus. viii. 40, 3.

²³⁴ JUTHNER 1896: 1319 v. dd; REINMUTH 1979(b): 1009.

²³⁵ Platon, bu aletin kullanılmasının gerçek dövüş öncesi faydalı olduğu kanaatindedir. Bunu gerçekleştirmek için *himas* yerine *sphairai* 'in kullanılmasını teklif eder. *Leg.* viii. 830a v. dd.

²³⁶ JUTHNER 1896: 77. Figür 61, 62.

²³⁷ Verg. *Aen.* v. 404; Vall. Fl. i. 420; Stat. *Theb.* vi. 732; JUTHNER 1896: 76' da söz konusu halterlerle benzeşik bir figür göstermiştir. Bu tip sırimlarla bağlanmış halterlerin müsabakalarda değil, tıpkı bugünkü boksörlerin yaptığı gibi idmanlarda kullanılmış olduğu düşünülebilir.

²³⁸ JUTHNER 1896: 88'deki figürlere bakınız.

²³⁹ Boksta bu tür enstrümanların kullanılışı, onun sportif karakterinden değil, sırf gösterisel niteliğinden ileri geliyordu. Bk; JUTHNER 1896: 90; WEILER 1981: 177.

²⁴⁰ Plat. *Gorg.* 476 d; Lukian. *Anach.* 3; Dion Chr. 32, 20.

mümkündür²⁴¹. *Paidotrib* olarak adlandırılan bu eğitimler resimlerde, giydikleri uzun elbiseleriyle normal sporculardan ayrılırlar. Bu eğitimler dövüş sırasında boksörlerle birlikte bulunur ve aynı zamanda onlara dışarıdan taktik verirlerdi. M.ö. VI. yüzyıldan kalma *amphora*'larda bu tip manzaralara rastlanmaktadır. Söz konusu resimlerden birinde *paidotribes* yumruk dövüşçüleriyle birlikte görülmekte ve onlara; muhtemelen kol vela omuz tekniği konusunda bir takım şeyler göstermektedir²⁴². *Paidotribes*'ler, *palaistra*'larda dövüşçüleri uyarma yetkisine de sahip idiler. Bu yetkililer, istenmedik bir davranış gördükleri zaman ellerindeki uzun ve çift başlıklı sırtıklarıyla sporcuları zarif bir hareketle ikaz ederler²⁴³; ayrıca, müsabaka esnasında yumruk sonucu düşen bir boksörü diğerine karşı korurlardı²⁴⁴. *Paidotrib*'lerin eğitim konusundaki önemleri, daha erken dönemlerden itibaren anlaşılmıştı. Dövüşçüler idmanlarda ve büyük yarışma öncesi hazırlıklarda bu eğitimlerin gözetiminde ve onların teknik yardımlarıyla yarışmalara hazırlanırlardı.

^{241a.} Yumruk dövüşündeki başarılı atletlere bakıldığında, bunların büyük bir kısmının köy kökenli oldukları oldukça dikkat çekicidir²⁴⁵. Buna verilebilecek en güzel örnek, *Karytos*'lu *Glaukos*'tur²⁴⁶. "Demir Yumruklu Glaukos"ta denilen ve aslen bir çiftçi olan bu başarılı atlet Olympia'ya çiftinin başından getirilmiş olup, daha sonraları tahmin edilmesi bile zor başarılar kazanmıştır. Glaukos'un yanında Naksos'lu Teisandros da taşra kökenli olup daha sonra galibiyetler elde etmiştir. Teisandros boks yapmadığı zamanda ada çevresinde formunu korumak için uzun uzun yüzerdi²⁴⁷. Bunlar yanında Thasos'lu Theagenes²⁴⁸ de anılmaya değerdir. Bu boksör hayatı boyunca tamı tamına 1300 başarıya imzasını atmıştır. Son

²⁴¹ JUTHNER/MEHL 1962: 1334.

²⁴² Bu vazo ile ilgili olarak bk. GARDINER 1930: 206'deki şekil 183.

²⁴³ JUTHNER-MEHL 1962: 1335; GARDINER 1930: 206; SCHRODER 1927: Şekil 89'a bk;

²⁴⁴ JUTHNER/MEHL 1962: 1335.

²⁴⁵ Theokrt. iv. 6' de Herkül gibi güçlü olan çobanlardan bahsetmektedir. Buna gösterdiği en tipik örnek te Kryptos'lu sığır çobanı Glaukos'tur. Onu, Olympia'ya Milon getirmişti.

²⁴⁶ Glaukos hakkında daha geniş bilgi için bk; KIRCHNER 1910: 1417.

²⁴⁷ Philostr. *Gymn.* 43.

²⁴⁸ Bu boksör, *pentathlon* dalında girdiği mücadelede çoğu zaman aynı günde birden fazla yarışa girmek zorunda kalıyordu. Pythia Oyunları'nda hem yumruk dövüşünde hem de *pankreas*'ta birinci gelmiştir. Onun bu başarısı o gün için inanılmazdı. Bunun aynısını, Olympia'da (75. Ol. = M.ö 480) da denemeye kalktı fakat bunu başaramadı. Önce yumruk dövüşüne çıktı ve kazandı; ardından çok yorulunca pankreasta yarışmaya çıkamadı. Bu durumda ona, *hellonidikos*'lar tarafından ceza verilmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bk: Paus. vi 6. 5.

olarak Rhodos'lu Diagoras²⁴⁹ ve Magnesia'lı Pythagoras da bu ünlü isimlere eklenebilecek başarılar kazanmıştır²⁵⁰. Eskiçağ'daki tüm ünlü boksörlerin en temel karakteristiği bir yandan köy kökenli oluşları, diğer yandan da vücut yapılarının bu iş için oldukça müsait oluşudur. Bunun temel sebebi, boks sporundaki ağır idmana şehirli birisinin adapte olmakta zorluk çekmesidir.

Yumruk dövüşünde idman oldukça önemliydi. İdmanlar iki aşamada tecelli ederdi. Bunlardan birisi, dövüşçülerin birbirleriyle bizzat dövüşmeleri; diğeri ise, cansız bir nesneyi yumrukla dövmeleri²⁵¹. İçerisi kum veya un doldurularak, çalışılan mekanda yüksek bir tavana asılan torbalar, boksörler için en önemli çalışma aracıydı. Yazınsal eserlerde bu *korykos*'lar oldukça bol miktarda bilgilere rastlanmaktadır. Komedi şairi Timokles, bu kum torbaların tembel icadı olduğunu savunmuştur²⁵². Eğer söz konusu torbalar yoksa, dövüşçüler kendi kendilerine yumruk atarak idman yapmayı yeğlerlerdi²⁵³. Bu çalışmanın özel bir adı vardı. Hellence *skiamakhia* (σκιαμάχια) veya *kheironomia* (χειρονομία)²⁵⁴ denilen bu tekniğin Türkçe'deki karşılığı gölge dövüşüdür. Bu teknik oldukça yaygın bir şekilde kullanılırdı. Müsabıklar dövüşe bir kaç saniye kala ısınmak için bu şekil yumruklar atmaktaydılar²⁵⁵. Σκιαμάχια esas olarak, eğitim amaçlı, gerçek dışı dövüş manasına gelmektedir²⁵⁶. Kheironomia ise, Eskiçağ'da dövüşçülerin ve dansçıların genel kol hareketlerine verilen isimdi. Bu kelimenin terminolojik anlamına ilişkin açıklama yine Philostratos'tan

²⁴⁹ Diagoras ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bk; KIRCHNER 1913: 309 v. d; KIECHLE 1979: 1507.

²⁵⁰ Glaukos'la ilgili anlatılar için bk; Paus. vi. 10, 2; Philostr. *Gymn.* 20.

²⁵¹ Platon burada şöyle anlatır: *Çalışma arkadaşını bulmakta zorluk çekseydik, aptallara alay konusu olmaktan korkup, cansız bir kukla ile dövüşmekten çekinir miydik?* Bk. Plat. *leg.* viii. 2, 830 b

²⁵² Athen. vi. 246 f. Ayrıca bk; Plaut. *Rud.* 721.

²⁵³ *Hatta cansız hiç bir hasım bulamayıp tümünden çaresiz kalsak bu kez de gölgemizle dövüşmeyi göze alamaz mıydık?* Plat. *leg.* viii. 830c

²⁵⁴ *Kheironomia* için ayrıntılı olarak bk; JUTHNER 1899: 2224 v. d.

²⁵⁵ Lukian. *Herm.* 33.; Burada ısınma hareketi olarak bacaklarla ve yumruklarla vuruşu ele alır. Dövüşten önceki hava vuruşları için bk. Apoll. Rhod. ii. 45; Verg. *Aen.* v. 376; Galen. *san. tuenda.* v. 10, 17'de yazar üst vücut çalışmalarını için yumruk sallamanın önemini anlatır.

²⁵⁶ Plat. *Apol.* ii. 18 d; Athen. iv. 40, 154a; Cass. Dio. lxvi. 15; Ayrıca *skiamakhia* konusunda bk. Philostr. *Gymn.* 11; Paus. vi. 10, 3'de efsanevi Glaukos'un gölge dövüşü yaparken tasvir edilen heykelinden bahsedilmekte olup, burada: Glaukos'un bu tip idmanı oldukça başarılı bir şekilde yapabildiğini bildirir.

gelmiştir²⁵⁷.

Tüm bu hazırlıklar, yarışmaçıların iyi bir dövüş çıkarması için gerekliydi. *Paidotribes* 'ler gözetiminde geçirilen hazırlık dönemi sonucunda sporcular, artık yarışmak için hazır dırlar. Eskiçağ'da dövüşçüler, tüm diğer branşlarda olduğu gibi, sikletlerine göre değil, yaşlarına göre kategorilere ayrılırlardı. Bu durum sadece dövüş sporuna değil diğer branşlarda da üstünlüğün ağır siklete geçmesine sebep olmuştur. Dövüş için gerekli bedensel gelişime erişmiş bir boksör artık müsabaka yapmak için hazırdır. Dövüşler bugün olduğu gibi raundlar üzerinden yapılmıyordu. Tam tersine iki taraf da enerjisi tükenene veya pes edene kadar devam ediyordu²⁵⁸. Diğer mücadele sporlarında olduğu gibi dövüş dalında da rakipler kura çekilmek suretiyle belirleniyordu²⁵⁹. Rakiblerini geçen dövüşçüler, tıpkı bugün de olduğu gibi, kurayla ikinci turda mücadele verirlerdi. Bu durum yalnızca tek bir çift dövüşçü kalana kadar sürerdi²⁶⁰. Kurâ sonunda eşleşemeyen sporcular da olabiliyordu. Bu atletler bir tur bekler; ve yenenlerle birlikte yeniden eşleşirlerdi²⁶¹. Bir yumruk dövüşçüsünün başarılı bir imaj kazanabilmesi için birçok dövüşçüyü saf dışı bırakması gerekirdi. Tüm Hellen sporlarında yağlanma geleneksel bir ihtiyaç olarak görülürdü. Bu uygulamanın yumruk dövüşü öncesinde de yapılmış olup olmadığı kesin değildir²⁶². Bu konudaki genel eğilim, bokstan önce vücudun yağlanmadığı yönündedir²⁶³. Tüm bu işlemler sonucu hazır duruma gelen boksör, önceki bölümde de zikredildiği gibi, ısınmak üzere havaya yumruk sallardı²⁶⁴. Yumruk dövüşçüleri yarışmaya başladıktan sonra birbirlerini yoklamak için hafif yumruklar

²⁵⁷ Lukian. *salt.* 78.

²⁵⁸ Yumruk dövüşünde zamansal bir sınırlamanın olmadığını ve her iki taraftan birinin pes edene kadar sürdüğünü ifade eder. Bk: DECKER 1995: 86. Fakat iki taraflı yorulma, müsabıkların dövüş esnasında da dinlenmelerine yol açıyordu; bk. Apoll Rhod. ii. 84; Stat. *Theb.* vi. 773. Ayrıca Appianos, Mutine Harbi'nde her iki tarafın askerlerinin yorulduğunu ve tıpkı bir idmanda olduğu gibi, kısa bir süre dinlenerek yeniden vuruşmaya başladıklarını zikreder. Bk: Appian. *civ.* iii. 68

²⁵⁹ JUTHNER/ MEHL 1962: 1338

²⁶⁰ JUTHNER/ MEHL 1962: 1338.

²⁶¹ Tert. *praescr.* ii. 4, bu tür uygulamanın genellikle yumruk dövüşçüleri ve kılıç dövüşçüleri için çoğu zaman haksız bir başarı getirdiğinden yakınıp. durumu eleştirir.

²⁶² JUTHNER/ MEHL 1962: 1338.

²⁶³ Bunun tersine bir uygulama yalnızca bir *amphora* üzerindeki resimde görülmektedir. M. ö. III. yüzyıldan kalma bir *amphora*'da genç bir yumruk dövüşçüsünün elinde yumruk kayışları olduğu halde, diğer eliyle *amphoradan* aldığı yağı omuzundan aşağı boşaltırken temsil edilmiştir. Aynı resimde bir de çıplak biri her iki eylemle kendi kendine masaj yapmaktadır; ki bu masajın zeytin yağı ile yapıldığı düşünülmektedir. Buradan hareketle yağın masajla bir ilişkisinin olduğu düşünülebilir. Bk: GARDINER 1930: Şek. 48

²⁶⁴ Apoll. Rhod. ii. 45; Verg. *Aen.* v. 576.

atarlardı. Hellence *akrokheirismos* (ἀκροχειρισμός)²⁶⁵ “yavaş vuruş” olarak tanımlanan bu yoklama vuruşları²⁶⁶, ellerin yumruk şekline getirilerek fazla sıkılmamak kaydıyla rakibe savrulmasıdır²⁶⁷. Bu tip vuruşlar, Eskiçağ doktorları tarafından, tedavi amaçlı olarak, hastalara tavsiye edilmiş olup; atletler tarafından gücü artırmak için değil, hızlılığı artırmak icad edilmişti²⁶⁸. Açık alanda dövüşen boksörler güneşi arkalarına almayı tercih ederlerdi²⁶⁹. Bugün teknik imkan ve olanaklar yüzünden bu tip problemler düşünülüyor bile. Dövüşe başlarken dövüşçünün dikkat ettiği en mühim konulardan birisi “*gard alma*” işidir²⁷⁰. Eğer bir dövüşçü solaksa, sağ el önde; bunun tersi bir durum söz konusu ise, sol el önde bulunacak şekilde *gard* vaziyeti alırdı. Bu tekniğin sağladığı avantaj, başı ve boynu koruması açısından azımsanmayacak şekilde önemlidir²⁷¹. Birçok heykel ve resimde dövüşçüler özellikle *gard* almış vaziyette işlenmiştir. Her dövüşçü kendi dövüş stiline sahipti. Yalnız bu stil, genel dövüş kuralları çerçevesinde oluşturulabilirdi. *Gard* almak öncede belirtildiği gibi Dövüşçülerin birbirlerini denemesi için gerekliydi²⁷². Anlatılanlara göre, ünlü dövüşçü Melankomas rakiblere bu tür *gard* alıp, onları başta bir güzel yorar; sonra da bitirici darbeyi vurarak yarışmayı kazanırdı²⁷³. Yumruk atarken ve alırken dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, gelen yumruğu yanlara veya geriye çekilerek savuşturmakta²⁷⁴.

Yumruk dövüşünde rakibi saf dışı etmenin en kolay yolu, boğaz boğaza, kıran kırana mücadele ederek bitirici yumruğu atmaktır. Özellikle yüze

²⁶⁵ JUTHNER 1899: 2224.

²⁶⁶ Bk; REISCH 1893 (b): 1197 v. d; JUTHNER 1899: 2224 v. d.

²⁶⁷ Konuyla ilgili bilgi için bk; Plat. *Alk.* i. 107e; Lukian. *salt.* 10; Aristot. *eth. Nic.* iii. 2; Athen. iv. 154a (*FHG* III 259); Philostr. *Gymn.* 50.

²⁶⁸ Gal. *san. tuenda.* ii. 10, 1; v. 10, 17, Kelimenin terminolojik anlamının nereden kaynaklandığı ve nerelerde geçtiğini daha iyi anlamak için Bk; JUTHNER 1909 : 258.

²⁶⁹ Theokr. *eid.* 22, 83; Nonn. xxxvii 508. Ayrıca bk; Aeschin. iii. 206; Cic. *De orat.* 69.

²⁷⁰ *Probale* veya *problemenos* iki anlama gelmektedir: Bunlardan birisi, ellerin yüzün önünde koruyucu şekilde tutulması; ikincisi ise, Philostratos'taki gibi ön vuruş anlamına gelmektedir. Bk; Philostr. *Gymn.* 34; Theokr. *eid.* 22, 120.

²⁷¹ Nonn. xxxvii 508. Ayrıca ellerin göz hizasında durmasıyla ilgili olarak bk; Verg. *Aen.* v. 426; Stat. *Theb.* v. 726; Q. Smyrn. iv. 343; bu duruşu gösteren figür için bk; GARDINER 1930: 473. Şek. 73.

²⁷² Q. Smyrn. iv. 346.

²⁷³ Dion. Chrys. xxvii. 11'deki söylentiye göre Malankomas bu halde iki gün boyunca durabiliyordu. Rakiplerinin güçlü olup olmaması onun için önemli değildi. Rakibini kolayca yenecekken bile o, vurmaya değil, rakibini bu teknikle yormaya yeğlerdi.

²⁷⁴ Akıllı Polydeukes rakibi Amykos'un saldırısından önce geri çekilmiştir. Ayrıca Apoll. Rhod. ii 75.; Ayrıca bk. Vall. Fl. ii. 271 ve Verg. *Aen.* v. 456'daki Entellus'un hikayesine bakınız.

yapılan hamleler dögüşü kazanmada büyük önem arz ediyordu²⁷⁵. Kaşlar gözler, yanaklar, alın dişler ilk hamlede dövüşçüler tarafından seçilen noktalar²⁷⁶. Çünkü bu bölgeler dövüşçü için en hassas noktaların başındaydı. Bu bölgeler hedef olunca, halivle dövüş sonuçları da oldukça kanlı ve korkunç oluyordu²⁷⁷. Patroklos'un cenazesi etrafında yapılan dövüş aynı sonla bitmiştir²⁷⁸. Odysseus ile Dilenci Iros arasındaki dövüş te buna benzer bir sonuçla bitmiştir²⁷⁹. Bu tür hamleler sonucu yaralanmış yumruk dövüşçülerini anlatan heykeller de bugün için bilinmektedir²⁸⁰.

Aldığı yumruk sonucunda burnundan boşanırcasına kan gelen bir boksörün o anki durumu bir *amphora* üzerinde betimlenmiştir²⁸¹. Müsabakalar sonucunda ölüm olaylarına pek seyrek rastlanmaktaydı²⁸². Tarihi olarak belgelenebilecek yalnızca tek bir ölüm olayından haberdarız²⁸³. Boks sporu doğal yapısı gereği oldukça sert geçtiğinden, bir dövüşten yara almadan çıkmak olası değildir. Eğer bir yumruk dövüşçüsü yara almadan bir zafer kazandıysa takdirde ona "yara almadan" *atraumatistos* ünvanı bahşedilirdi²⁸⁴. $\alpha\tau\rho\alpha\rho\kappa\tau\iota\theta\rho\sigma =$

Boksörlerin birbirleri üzerine saldırmaları (*plettein* [=πλεττειν]), (*plege* [=πλεγη]), (*typtein* [=τυπτειν]), (*elaunein* [=ελαυνειν]) veya (*autazein*

} = Akzent le atlock.

²⁷⁵ Theokr. *eid.* 22. 105; Stat. *Theb.* vi. 757'de bugün de olduğu gibi dövüşçülerin kaşlarını ele alırdı. Ayrıca bk. Q. Smyr. iv. 361; Nonn. xxxvii 'de özellikle gözler üzerine vuruşlar konusu ele alınır. Ayrıca bk. Stat. *Theb.* vi. 755.

²⁷⁶ Vücuda karşı vurulan yumruklara çok az rastlanır. Bk; Theokr. *eid.* 22. 109; Verg. *Aen.* v. 434. Aynı ilgili olarak bk; Vall. Fl. iv. 282v. dd; Stat. *Theb.* vi. 755 ve Nonn. xxxvii. 520 v. dd.

²⁷⁷ DECKER 1995: 86

²⁷⁸ Hom. *Il.* xiii. 689v. dd; Vall. Fl. iv. 308. ; Quint. *inst.* iv. 362'de bu tür vuruşların nakaut sonucunu doğurduğunu ifade eder. Bk; Nonn. xxxvii. 531 v. dd. Ayrıca boksörler bazen yanılarak birbirlerinin kulaklarına da vurabiliyorlardı. Bk; Vergil. *Aen.* v. 436.

²⁷⁹ Hom. *Od.* xviii. 96 v. dd. Bu bölümde kulaklara ve boyna gelen darbeler sonucu yere düşen Iros'un, ayakları onu taşıyamaz duruma gelmiştir.

²⁸⁰ M.ö. I. yüzyıldan kalma bir boksör başı, ki bu baş oldukça örselenmiş durumdadır, bize yumruk dövüşünün akışı hakkında azda olsa bilgi vermektedir. Bk; DECKER 1995: 89. Şek. 36.

²⁸¹ Nikosthenes'e ait amphora M. ö. 522 yılına tarihlenmektedir. Bunun için bk; DECKER 1995: 88. Şek. 35.

²⁸² DECKER 1995: 89.

²⁸³ Agothos Doimon (*Kamel lakabı*) Olympia'da bir yumruk dögüşü sırasında ölmüştür. Bu şahıs daha önce de *nemeonikes*, yani Nemea oyunlarında başarı kazanmış bir atlet olarak bilinmekteydi. Bu yazıt mezar taşına yazılmıştır: "Zeus, ona burada yani stadion'da yapılan yumruk dövüşünde zaferi değil: ölümü hediye etti".

²⁸⁴ M.ö. 240'daki 135. Olimpiyat oyunlarında kendi klasmanında başarı kazanmış, İskenderiyeli Kleoksenos bu ünvanı alma şerefine erişmiştir. DECKER 1995: 89' dan.

} = Myron'ın ait olduğu düşünülür.

Le ayr
 [=αυτοαζειν] v.s gibi kelimelerle ifade edilir²⁸⁵. Saldırıda her boksörün, öncede ifade edildiği gibi, kendine özel tekniği vardı²⁸⁶. *Nakaut vuruşu* boks sporunda her an olabilecek ve dövüşü en çabuk bitirebilecek bir sonuçtu. Homeros'ta bu vuruş açıkça görülmektedir²⁸⁷. Sanat eserlerinde de bu tür vuruşlar bariz bir şekilde betimlenmiştir²⁸⁸. Ayak hareketleri de yumruk dövüşünde oldukça önemlidir. Bugün de olduğu gibi rakip, önce ayak hareketleriyle yanıltıcı figürler çizer; peşinden de bitirici yumruğu vururdu. Yumruk dövüşünde puanlama sistemi olmadığından, atletlerin asıl amacı, rakibini yarışamayacak duruma getirmektir. Dövüşlerdeki acımasızlık bu açıdan düşünüldüğünde daha da açıklık kazanmaktadır. Çoğu dövüşçü, yumruk dövüşünde rakibi karşısında bir işaretle "parmak işaretiyle" (*apogoreuein* [=απογορευειν]) geri çekilirdi²⁸⁹. Bu işaretler hakkında o dönemden kalma vazo resimlerinde de çeşitli figürler görmek mümkündür²⁹⁰.

²⁸⁵ Apoll. Rhod. ii. 14; ii. 92.; Q. Smyrn. iv. 369; Nonn. xxxvii 515; Verg. *Aen.* iv. 444 v. dd.; Ayrıca bk. Stat. *Theb.* v. 745 v. dd; Vall. Fl. iv. 291.

²⁸⁶ Apoll. Rhod. ii. 90'da demir yumruk Glaukos anlatılır. Ayrıca Theokr. *eid.* xxii. 88.

²⁸⁷ Hom. *Od.* xviii. 15.

²⁸⁸ Böyle bir yumruk almış bir dövüşçünün yere yıkılışının açık bir şekilde tasvir edilmesine ilişkin olarak bk: DECKER 1995: 86. Şek. 32

²⁸⁹ Philostr. *Imag.* ii. 6, 349, 18; Theokr. xxii. 129.

²⁹⁰ DECKER 1995: 84. Şek. 29, bir yumruk dövüşçüsünün işaret parmağını göstererek yarıştan çekilişini anlatır.

1.3. Pale [πάλη].

Hellence *pale* (παλή) veya *pala* (παλά) sözcükleri, güreş anlamına gelmektedir. Güreş, Hellenlerin en eski mücadele sporlarından biridir²⁹¹. Hellenler arasında güreşe verilen önem, *pale* sözcüğünün, *stadion*'ların kalbi olan bölüme (παλαίστρα) verilmesinden de anlaşılmalıdır²⁹². Bu özelliğiyle *palaistra*'lar M.ö. V. yüzyıldan itibaren, Hellen gençliğinin hem ruhsal hem de bedensel eğitim merkezi olma imtiyazına sahip olmuştur. Hellenler arasında "sporcu" denildiği zaman, ilk olarak güreşçinin akla gelmesi, bu branşın bedensel agonlardaki yerinin ne kadar önemli olduğunun da bir göstergesidir²⁹³. Güreş'in, antik dünyada bu denli ilgi görmesi, onun, Hellen gençlik eğitimindeki yerinden kaynaklanmaktadır²⁹⁴. Bir çok filozof ve pedagoğ, güreşin erken dönemlerden itibaren sağlıklı yaşam ve beden eğitimi açısından önemini vurgulayan düşünceler ortaya atmışlardır²⁹⁵. Platon, gençlik eğitimi hakkında konuşurken, eğitimi bedensel ve ruhsal diye iki bölüme ayırmıştır²⁹⁶. Bedensel bölümde dans ve güreşi, ruhsal bölümde ise müziği kasetmiştir. Ona göre güreş, alçakça yollara başvurmadan, güç ve sağlık kazanmak için, yenme çabasıyla kuralına uygun bir şekilde boynu, elleri ve bedeninin diğer kısımlarını yararlı bir şekilde kullanmaktadır²⁹⁷. Platon, güreşin bu özelliğini düşünerek, eğitimden tarafından müzik eğitimiyle birlikte öğrencilere öğretilmesini savunmuştur²⁹⁸. Tüm Hellen "bedensel agonlarının" (ἀγῶνες γυμνικοί) ortak özelliği olan müzikle hazırlık, güreş idmanlarında da uygulanmaktaydı²⁹⁹. Müzik, bugün de olduğu gibi, bedenle ruhun uyum

²⁹¹ Plut. *Quaest. conv.* ii. 4. 638; JUTHNER 1949 (a): 82.

²⁹² JUTHNER 1949 (a): 82; SCHRODER 1927: 123; WEILER 1981: 173; DECKER 1995: 79. Hellenler, *gymnasion*'un orta kısmında bulunan üstü açık ve içi kumla dolu piste *palaistra* demektedirler. Buradan hareketle bu sporu yapan kişilere de *palaistrites* adı verilmekteydi.

²⁹³ WEILER 1981: 169.

²⁹⁴ WEILER 1981: 170.

²⁹⁵ WEILER 1981: 170.

²⁹⁶ Plat. *leg.* vii. 795.

²⁹⁷ Plat. *leg.* vii. 796.

²⁹⁸ Plat. *leg.* vii. 796.

²⁹⁹ Bu konudaki yorumlar için bk. SCHRODER 1927: 123.

Platon'un da
güreşçiler

Müzik
eğitiminin de
uygulanan
olması

çinde çalışmasını sağlıyordu³⁰⁰.

Güreşin ortaya çıkmasıyla ilgili bir çok mitolojik anlatı mevcut olup, bunların doğruluğu üzerinde kesin bir karar vermek mümkün değildir³⁰¹. Antikçağ'da, Hermes Enagonios'un kızı Palaistra'nın, güreşin mucidi olduğunu ifade eden rivayetler yanında³⁰², Peleus ve Atalanta arasındaki güreş betimlemelerinden hareket ederek, bu branşın, sözü edilen ikili arasındaki mücadelede sonucunda ortaya çıktığını öne süren yazarlar da mevcuttur³⁰³. Bu söylentilere Theseus ve Phorbas ile ilgili mitolojik anlatıları da eklemek mümkündür³⁰⁴. Bu konuda en ağır basan görüş, Herakles ve Peleus ile ilgili söylentilerdir³⁰⁵.

Güreşle ilgili olarak Eskiçağ'da yazılan uzmanlık yazıları, günümüze kadar ulaşamamıştır³⁰⁶. Özellikle Protogoras'ın "Güreş Hakkında"(Peri pales [=περὶ πάλης]) adlı yazısından günümüze, yalnızca eserin adı kalmıştır³⁰⁷. Bu eserin günümüze gelememesi spor tarihçileri için büyük bir şanssızlıktır. Güreş konusunda teknik bilgiler veren diğer bir yazar da Philostratos'tur³⁰⁸. Bu konuda edebi eserler kadar, görsel sanat eserleri de önemli bilgiler vermektedir³⁰⁹. Bu eserlerin büyük çoğunluğunu vazo ve *amphora*'lar üzerindeki boyalı resimler, kabartmalar ve heykeller oluşturmaktadır³¹⁰.

Homeros, her zaman olduğu gibi, bu disiplin hakkında da ilk bilgiyi vermesi bakımından büyük önem arzeder. Homeros'un Ilias adlı eserinin

³⁰⁰ Müzik ve beden arasındaki ilişki için bk. Plat. *leg.* ii. 673.

³⁰¹ Güreşin mucidinin Hellen tanrıları Athena ve Hermes veya mitolojik kahramanlar Theseus ve Phorbas olduğunu düşünen antik yazarlar da vardır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Paus. i. 39, 3; Pind. *Nem.* v. 89. Ayrıca bk. Plat. *leg.* vii. 796.

³⁰² Philostr. *Imag.* ii. 32; JUTHNER 1949 (a): 82; WEILER 1981: 170.

³⁰³ JUTHNER 1949 (a): 82. Sayısız vazo resimlerinde bu ikilinin mücadelesi canlı olarak betimlenmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. WEILER 1981: 170.

³⁰⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Pind. *Nem.* v. 89; Paus. i. 39, 3; JUTHNER 1949 (a): 82.

³⁰⁵ Bu ikili için anlatılanlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Plut. *Quaest. Conv.* ii. 4, 638.

³⁰⁶ Güreşle ilgili olarak, günümüze bir papirus üzerinde korunarak gelebilmiş yazı sadece güreş ile ilgili teknikleri değil, aynı zamanda pankreas ve boks ile ilgili tenik konularda da spor tarihçilerine bilgiler sunmaktadır. Bu belgeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. *Pap. Oxy.* III 466. Özellikle bu belge hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. JUTHNER 1909: 63 v.d.

³⁰⁷ Diog. Laert. ix. 55. Bu eser hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. JUTHNER 1909: 36

³⁰⁸ Philostr. *Gymn.* 11

³⁰⁹ SCHRODER 1927: 124 v. dd. Şek. 30, 31, 32, 33, 34, 35' teki güreş tasvirleri bize bu konuda oldukça açıklayıcı bilgiler vermektedir. Bu tasvirlerden elde edilen en mühim bilgiler, teknik pozisyonlarla ve tutuşlarla ilgilidir.

³¹⁰ HARRIS 1972: 22.

XXIII. bölümünde Nestor tarafından güreşle ilgili olarak anlatılan şeyler, spor tarihçileri tarafından en eski epik belgeler olarak değerlendirilmektedir.³¹¹ Amarnkeus'un cenazesi münasebetiyle düzenlenen oyunlarda Nestor, kahraman Ankaios ile karşılaşmış ve onu bu yarışta alt etmiştir.³¹² Bunun dışında diğer bir anlatı, Patroklos onuruna dostu Akhilleus tarafından düzenlenen oyunlardaki canlı tasvirlerdir. Bu oyunlarda güreş, üçüncü branş olarak anlatılmaktadır.³¹³ Güreş disiplinindeki müsabakaya Aias ve Odysseus çıkmış görünmektedir.³¹⁴ İki kahraman arasında geçen mücadeledenin çok yönlü canlı betimlemeleri,³¹⁵ bu branşta mücadele etmenin, o kadar da kolay olmadığını açıkça göstermektedir.³¹⁶ Bu disiplinde yarışan, Aias ve Odysseus arasındaki mücadelenin galibi belli değildir.³¹⁷

Güreş, hem bağımsız hem de *pentatlon*'un bir bölümü olarak yarışma programlarına dahil edilmiştir.³¹⁸ Güreş, kendi başına yapıldığı zaman "ayakta güreş" (*orthe pale* [=ὄρθη πάλη])³¹⁹, *pentathlon* içinde bir branş olarak icra edildiği taktirde, "yerde güreş" (*alindesis, kylisis* [=ἀλίυδεσις],

³¹¹ LASER 1987: 49.

³¹² Hom. *Il.* xxiii. 634; LASER 1987: T 22.

³¹³ Hom. *Il.* xxiii. 700.

³¹⁴ Hom. *Il.* xxiii. 700 v. d. "Bundan sonra ortaya Peleusoğlu, üçüncü yarışmanın ödülleri koydu, ödülleri gösterdi Danaolara zorlu güreşin: Yenecek olana büyük uçayak koydu, ateşe dayanan. Akhalar on ziki öküz değeri biçtiler buna, yenilecek için de bir kadın koydu, eli işe yatkındı, biçildi dört öküz değeri. Akhilleus kalktı, şöyle dedi Argoshulara: 'Kalksın bu yarışmada kendini deneyecek olan' der demez, Telamonoğlu büyük Aias kalktı ayağa, yol yordam bilen akıllı Odysseus da kalktı".

³¹⁵ Hom. *Il.* xxiii. 710 v. dd: "Çatırdadı yapışan kolların çektiği sırtlar, sicim sicim ter aktı bedenlerinden. Bir sürü şiş kabarıyor kalçalarında, omuzlarında, kan kesiliyordu tenleri kıpkırmızı". Ayrıca Lukianos'un anlattığı salondaki mücadele, güreş sporundaki zorluğun anlaşılmasında şüphe bırakmayacak deliller sunmaktadır. Bk; Lukian. *Anach.* 1.

³¹⁶ Bu bilgiden hareketle Philostratos'un bu disiplini ağır mücadele sporları arasında göstermesi, bizim için sürpriz değildir; bk. Philostr. *Gymn.* 3.

³¹⁷ Meydanda oldukça uzun bir süre mücadele veren bu iki kahraman, birbirlerini yenecek açık oyunlar yapamamışlardı. Bu durum, yarışmanın sonunu ve yarışmanın galibini bekleyen Akalılara oldukça sıkıcı geldiğinden; ödüller, birbirlerine üstünlük kuramayan iki kahraman arasında bölüştürülmüştür; bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hom. *Il.* xxiii 700 v. dd: Q. Smyrn. iv. 215.

³¹⁸ JUTHNER 1949 (a): 82; WEILER 1981: 190; *pentathlon* içerisinde bir yarışma disiplini olarak ilk kez "Argon Gemicileri" tarafından Lemnos'ta düzenlenen oyunlarda güreş disiplininde ilk galibiyet, Peleus'e ait görünmektedir; DECKER 1995: 83.

³¹⁹ Philostr. *Vit. Soph.* xxxviii. 20. Yer güreşinde amaç, rakibin sırtını yere getirmektir. Ayakta yapılan güreşte ise amaç, rakibi üç kez yere fırlatmaktır. Ayrıntılı bilgi için bk. HARRIS 1964:102; WEILER 1981: 174. oldukça sıkıcı geldiğinden ödüller, birbirlerine üstünlük kuramayan iki kahraman arasında bölüştürülmüştür. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Hom. *Il.* xxiii 700 v. dd: Q. Smyrn. iv. 215.

κόλισις)³²⁰ olarak adlandırılmaktadır. Güreş yetişkinlerde, Olimpik oyunlar programına ilk kez 18. Ol. da (M.ö. 708) girmiş olmalıdır³²¹. Gençler kategorisinde ise 37. Ol. da (M.ö. 632) katılmıştır³²².

Güreş ve güreşçiler hakkında ayrıntılı bilgiler veren Philostratos'a göre bir güreşçinin, sağlam ve yeterli incelikte bir bedene, bunun yanında gelişkin bir omuz ve boyun formuna sahip olması gerekirdi³²³. Aynı zamanda ense ve bacakların da istenilen derecede güçlü ve çevik olması lâzım gelirdi³²⁴. Philostratos, bedensel agonlar konusunda yaptığı tasnifte, güreşi (πάλη), boks (πυγμή) ve pankreas (πανκράτιον) yanında "ağır müsabaka dalları" (*ta barytera* [=τά βαρύτερα])³²⁵ arasında göstermiştir.

Tüm diğer disiplinler gibi güreş de, *palaistra*'daki eğitimler tarafından sporculara öğretilmekteydi³²⁶. Buradaki dersler, teorik ve pratik olmak kaydıyla iki aşamadan oluşuyordu³²⁷. Özellikle *gymnastes*'ler (γυμναστής), işin teori kısmını halletmek için küçük de olsa, bir çok elkitabı yayımlamışlardı³²⁸. Her Paidotribes özellikle teknik konularda kendi okulunda ya da umumun yararlanması için küçük kitapçıklar bastırırlardı. Buna benzer bir fragman, mısır papirüsü üzerinde korunarak günümüze gelmiştir. Hellen bedensel agonlarının hepsinde ortak olan eksersiz yapmadan önce yağlanma ve pudralanma seremonisi, güreş için de geçerliydi³²⁹. Güreş, *palaistra*'da içi kumla doldurulmuş dikdörtgen bir sahada yapılırdı. Hellencede bu "alana" (*skamma* [=σκάμμα]) denirdi³³⁰. Bu alanın yapılması için genellikle *palaistra*'nın ortasındaki boş alan seçilirdi. Eskiçağ'da, modern dünyada olduğu gibi, güreşçiler için özel bir minder

³²⁰ Hippokr. *De diaeta*. ii. 64; JUTHNER 1949 (a): 82; WEILER 1981: 174.

³²¹ JUTHNER 1949 (a): 83; REINMUTH 1979(c): 1436.

³²² SCHRODER 1927: 123; JUTHNER 1949 (a): 83; REINMUTH 1979(c):1436; DECKER 1995: 83.

³²³ Philostr. *Gymn.* 35.

³²⁴ Philostr. *Gymn.* 35.

³²⁵ Philostr. *Gymn.* 3.

³²⁶ Plat. *Alk.* i. 107 e; JUTHNER 1949 (a): 85

³²⁷ Bu çalışmalarda paidotribes ve *gymnastes*'lerin farklı görevleri vardı. Bunlardan paidotribler, bugünkü profesyonel antrenörler gibi işin pratiği ile ilgilenirken; *gymnastes*ler ise, işin teorisini geliştirmekle meşgul idiler. Bunların çoğu önceleri atlet olarak bir çok yarışmaya da katılmış kişilerdi. *Paidotrib* ve *gymnastes*'ler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. DECKER 1995: 144 v. dd.

³²⁸ Bu türden bir yazı için bk; *Pap. Oxy.* VI. 887

³²⁹ Çıplak vücut yağla ovulur ve kumla tekrar pötürlü hale getirilirdi. Bu durum hijyenik nedenlerle yapılmış olup, aynı zamanda sporcuların birbirlerini kolayca tutuşlarını da sağlıyordu. Ayrıntılı bilgi için bk; Heliod. *Aethiop.* x. 31; Lukian. *Anach.* 1; SCHRODER 1927: 123; JUTHNER 1949 (a): 85.

³³⁰ Philostr. *Gymn.* 35; JUTHNER 1949 (a): 85

sistemi yoktu³³¹. Güreşe başlamadan önce alandaki kum düzlenir, hatta bazen suyla da ıslanırdı. Bu durumda güreşçiler çamur içinde kalırlardı³³². Güreşçiler dövüş sonunda vücutlarında oluşan kir ve pisliği, (*strigilos* [=στριγίλος]) denilen “bronzdan bir kaşıkla” temizlerlerdi³³³.

Güreş disiplini çok zor bir antreman programına sahipti³³⁴. Savunma ve hücum teknikleri, güreşin kendi kuralları çerçevesinde sınırlandırılmıştı³³⁵. Bu branşta sonucu, sporcunun direnme gücü ve mücadelesi, bunun yanı sıra müsabıkın cesareti, becerikliliği ve kararlılığı belirlerdi. Söz konusu spor daha çok erkekler içindi. Bu durum doğal olarak güreş gibi diğer mücadele dalları için de geçerli idi³³⁶. Güreş, *paidotribes*'ler (= παιδοτρίβης) tarafından vücut formunu korumak için de tavsiye edilmiştir³³⁷. Tüm mücadele sporları eşit derecede olmasa bile, savaşta pratik faydası açısından eşit derecede olmasa bile, savaşta büyük rol oynamışlardır³³⁸. Güreş, Spartanlar arasında bir yarışma disiplini olarak değil, savaşta önemli öneme alınarak rağbet görmüş bir branştı³³⁹. Flüt eşliğinde yapılan düzenli ve sıkı bir idmandan sonra güreşçiler, kura yoluyla eşleşip³⁴⁰, yarışmaya çıkarlardı³⁴¹. İlk turda eşleşemeyen sporcular ikinci tura “müsabaka yapmadan” (*ephedros* [= ἐφεδρος])³⁴² ve gayet avantajlı bir şekilde çıkarlardı. Güreşçiler müsabaka yaparken kısa bir peştemal giymiş olup³⁴³, daha sonraları bu geleneği bırakıp, tamamen çıplak çıkmışlardır.]

Müsabaka belirli kurallar çerçevesinde yapılırdı³⁴⁴. Ayaklara çelme

³³¹ SCHRODER 1927: 123.

³³² SCHRODER 1927: 123.

³³³ Atletler vücutlarında eksersiz sonucunda oluşan kir ve pisliği hijyenik nedenlerden dolayı stırmak için, kasiğe benzer bronz bir alet kullanılırdı. *Strigilos* için bk; HARRIS 1972: 21

³³⁴ Ayrıntılı bilgi için bk: Plat. *Alk.* i. 107e

³³⁵ SCHRODER 1927: 123.

³³⁶ SCHRODER 1927: 122.

³³⁷ Plat. *leg.* vii. 96a.

³³⁸ WEILER 1981: 175.

³³⁹ Spartan bir gencin epigramı, bu konudaki anlayışı bize açıkça ifade etmektedir. “*Ben zaferi, diğerleri gibi güreş sanatıyla değil. Sparta gençliğine yaraşır bir şekilde gücümle kazanıyorum*” Aethian. Var. xi. 1; SCHRODER 1927: 125; Plat. *leg.* vii. 833 e.

³⁴⁰ WEILER 1981: 174 v. dd.

³⁴¹ JUTHNER 1949 (a): 83; SCHRODER 1927: 123; REINMUTH 1979 (d): 1436.

³⁴² *Ephedros*: Bir sporcunun maç yapmadan ikinci turu kazanması halidir. Ayrıntılı bilgi için bk. JUTHNER 1949 (a): 83; WEILER 1981: 174 v. dd

³⁴³ Hom. *Il.* xxiii. 700 v. dd; JUTHNER 1949 (a): 82.

³⁴⁴ Güreş disiplini için geçerli kurallar hakkında bk. Plat. *leg.* vii. 833e.

takmak, itmek ve tutuşları etkili kılmak için bastırmak mümkündür³⁴⁵. Bunun yanında rakibe karşı yapılan acı verici vurmalar, boğma ve özellikle eklem yerlerini burkmaya yönelik davranışlara müsadde edilmezdi³⁴⁶. Pankreas'tan farklı olarak güreşte vücudun kemerden yukarısının tutulmasına müsadde edilmiştir³⁴⁷. Güreşte, pankreastan farklı olarak özellikle kafadan ve boğazdan yakalayıp, bastırmak gibi teknik tutuşlara müsadde edilmişti³⁴⁸. Rakibi tutup yukarı kaldırmak ve yere atmak mümkündür³⁴⁹. Güreşçilerin, tutmak için özellikle kafayı seçmeleri tesadüfi değildir³⁵⁰. Kafasından yakalanan rakip, daha kolay bir şekilde kontrol edilebiliyordu³⁵¹. Atletler aynı başlama tekniklerini kullanıp, çoğu zamanda tıpkı bir koç gibi, kafa kafaya bir pozisyonda mücadele etmek zorunda kalıyorlardı³⁵². Yarışmacılardan biri diğerini üç kez üstüste yere fırlatırsa, açık bir şekilde yarışmanın galibi ilan ediliyordu³⁵³. Güreş, bu özelliğiyle, yakın boğuşma açısından da oldukça önemli teknikler içermekte idi. Bu özelliği yüzünden, Atinalılar tarafından Thermopylai'da Persler'e karşı kullanılmıştır³⁵⁴.

Her şeye rağmen güreş, teknikleri açısından diğer müsabaka sporlarından daha hafif sayılmasına rağmen *pankreas*a oranla güreş, kuralları daha katı bir spor türüydü. Çok sıkı bir şekilde düzenlenmiş kuralları çiğnemeye kalkan atletler müsabaka esnasında hakemler; idman esnasında ise *paidotribes*ler tarafından anında şiddetle cezalandırılırlardı³⁵⁵. Kuralları ihlal etmeye kalkan atletler müsabaka esnasında hakemler, idman esnasında ise, *paidotribes*ler tarafından anında cezalandırılırdı³⁵⁶. Bu hakemlerin asli görevi, bir yandan müsabakaların belli kurallar çerçevesinde geçip geçmediğini kontrol etmek, diğer yandan da yarışmanın galibinin

³⁴⁵ SCHRODER 1927: 125.

³⁴⁶ WEILER 1981: 171.

³⁴⁷ WEILER 1981: 171.

³⁴⁸ SCHRODER 1927: 125.

³⁴⁹ Plat. *leg.* vii. 833 e; Ael. *var. hist.* xi. 1.

³⁵⁰ Güreşçiler birbirlerine doğru hamle yaparlarken kafalarını her zaman için geride tutmayı yeğlerlerdi; bk. SCHRODER 1927: 125.

³⁵¹ REINMUTH 1979 (d): 1436.

³⁵² Lukian. *Anach.* 1; Ovid. *Metaph.* x. 46. Ayrıca pozisyonla ilgili olarak bk. SCHRODER 1927:

125. Şek. 64

³⁵³ Bakchyl. x. 22; Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. JUTHNER 1949 (a): 83; WEILER 1981: 171.

³⁵⁴ Philostr. *Gymn.* 11.

³⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Aelian. *var. hist.* ii. 6.

³⁵⁶ Bk. Philostr. *Gymn.* 11; Aelian. *var. hist.* ii. 6.

belirlenmesidir³⁵⁷. Bu hakemler rüşvet ve irtikaptan uzak durmak zorundaydılar³⁵⁸. Akhilleus, Patroklos onuruna düzenlenmiş oyunlarda, hakem olarak görev yapmış görünüyor³⁵⁹.

Eskiçağ mücadele sporlarında zikredilmeye değer diğer bir nokta da, yaş ve ağırlık meselesidir. Güreş disiplininde yaş temel alınarak oluşturulmuş üç grup vardı. Bu üç grup *paides* (παῖδες), *ageneio* (ἀγένειοι) ve *andres* (ἄνδρες) olarak sıralanabilir³⁶⁰. Önemli görülen diğer bir nokta ise, diğer bütün disiplinlerde olduğu gibi bu disiplininde ağırlık klasmanın olmayışdır³⁶¹. Bundan dolayıdır ki, güreşçiler kilo almak için özel bir beslenme planı uygularlardı³⁶².

Güreş disiplininde de tüm diğer branşlarda olduğu gibi, alışılmış başlama teknikleri uygulanırdı. Müsabakaya başlayan güreşçiler önce birbirlerini yoklarlar, iki müsabık belleri öne hafif eğik, eller önde sarkıtılmış ve her an oyun yapmaya hazır bir şekilde, birbirlerine doğru hamle yaparlardı. Bu tür duruş başlangıç için kullanılan klişe bir duruştu. *Probole* (προβολή) diye bilinen bu teknik, hem *pankreas* hem de güreş müsabakalarında ortak kullanılan bir hamle türüydü. Özellikle dalmaya hazırlık için tercih edilen duruş şekliydi³⁶³. Bu pozisyonda müsabıklar birbirlerinin kafasına hamle yapmaya uğraşırlardı. Bundan kaçınmak için atlet kafasını her zaman geride tutardı. Ayakların biri ileride, diğeri geride tutulurdu. Bu şekil bir duruş atletin değişik pozisyonları dengeli bir şekilde yapmasını da kolaylaştırırdı³⁶⁴. Bu teknik duruş, sanatçılar tarafından da en fazla işlenen konulardan birisidir³⁶⁵. Rakipler birbirlerinin ellerinden, kollarından, ayak ve kol eklem yerlerinden tutarak değişik pozisyonlar içerisine çekmeye çalışırlardı³⁶⁶.

Güreşe başladıktan sonra kullanılan en yaygın teknik dalmaydı³⁶⁷. Bu

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. DECKER 1995: 120 v. dd.

³⁵⁸ Hakemlerin nitelikleri konusunda bk; DECKER 1995: 120.

³⁵⁹ Hom. *Il.* xxiii. 700 v. dd.

³⁶⁰ Konuyla ilgili olarak bk. WEILER 1981: 172.

³⁶¹ WEILER 1981: 172.

³⁶² Aristot. *Pol.* viii. 4. 1339 a.

³⁶³ SCHRODER 1927: 125.

³⁶⁴ SCHRODER 1927: 125.

³⁶⁵ SCHRODER 1927: 125.

³⁶⁵ SCHRODER 1927: 125, şek. 62a.

³⁶⁶ Q. Smyrn. iv. 215.

³⁶⁷ JUTHNER 1949 (a): 87. Vazo resimleri için bk; SCHRODER 1927: 87.

teknikte amaç, rakiplerden birinin, diğerinin bacaklarından ve kuşak kısmından yakalamak için alttan dalmasıydı³⁶⁸. Bu şekilde rakibinin ayaklarından yaklamış atlet onu, yakaladığı bacağını yukarı kaldırarak iter ve rakibinin yerle temas eden ayağına çelme atarak düşürmüye çalışırdı³⁶⁹.

Güreşte önemli görülen diğer bir teknik te, "sırttan atma" (*hedran strephein* [=ἔδραν στρέφειν]) idi³⁷⁰. Bu teknik güreşteki en tehlikeli tekniklerden birisidir. Rakiplerden her ikisi birbirine sarılmış durumdayken, birisi birden rakibine sırtını dönüp, kolunun yardımıyla rakibini sırtından ön tarafa doğru fırlatırdı³⁷¹. Güreşte kullanılan tekniklerle *pankreas* teknikleri oldukça benzerdi. Özellikle 'merdiven tekniği' (*klimakismos* [=κλιμακισμός]) ikisinde de ortaktı³⁷². Ayrıca "boğaz ve enseden yakalayarak rakibi çevirmeye çalışmak" (*τραχελιζειν* veya *τραχελισμός*) önemi bilinen teknik tutuşlardı. Ense ve boyun teknikleri konusunda Olimpiyat şampiyonu Kleastratos Eskiçağ'da oldukça büyük bir üne sahipti³⁷³.

Bütün bunlara ek olarak diğer bir teknik daha vardı ki, buna 'kravat tekniği' (*στεφανεδον*) denirdi³⁷⁴. Oldukça sık bir şekilde kullanılıyordu. Buna bağlı bir teknik de, müsabıklardan birinin, kollarını rakibin bedenine dolayıp, yere yıkmaya çalışmasıdır. Bu tekniğin adı da "palaismata" (*παλαίσματα*) idi. Bu şekilde başarı daha sonraları "triazein" (*τριαζειν*) olarak adlandırıldı. Ephermostos'un Marathon'daki başarısı bu türden bir başarıdır³⁷⁵.

³⁶⁸ SCHRODER 1927: 126.

³⁶⁹ SCHRODER 1927: 126.

³⁷⁰ Theokr. *eid.* xxiv. 109; Theophr. *char.* xxvii. 14.

³⁷¹ Bu tekniği anlatan resimler için bk. SCHRODER 1927: 126, şek. 31; GARDINER 1930: şek. 162 ve 163.

³⁷² JUTHNER 1949 (a): 87.

³⁷³ JUTHNER 1949(a): 87.

³⁷⁴ JUTHNER 1949 (a): 87.

³⁷⁵ Pind. *Ol.* ix. 92

1.4. Koşu [δρομος]

Koşu (*dromos* [=δρομος]), Hellenler'in en eski ve en fazla yapılan agon türlerinden birisidir³⁷⁶. Koşu disiplininin kökenine ilişkin sorular bugün için hala cevapsız beklemektedir³⁷⁷. Her dinç vücudun zaman zaman gereksinim duyabileceği bir aktivitedir. İnsanlık tarihinin evrim süreci düşünüldüğü takdirde bu disiplinin, antik dünya insanının doğal ihtiyaçları sonucunda ortaya çıktığı fikri bizim için gayet mantıklı görünmektedir³⁷⁸. Koşu sporunun savaştaki pratik yararlılığı göz önüne alındığında diğer branşlardan daha önemli olduğu söylenebilir³⁷⁹. Sadece savaşta değil aynı zamanda avcılıkta da söz konusu disiplinin önemi erken dönemlerden itibaren anlaşılmıştı³⁸⁰. Koşu sadece bir istisna dışında edebi kaynaklarda hiç bir zaman tahkir edilmemiştir³⁸¹. Eskiçağ'da koşu disiplinine verilen önemi açık bir şekilde anlatması açısından Ksenophanes'in fikri oldukça enteresandır³⁸². Koşu'nun Hellen dünyasında ne kadar önemli bir branş olduğu onun, olimpiik oyunlar programının değişmez bir disiplini olarak, başlangıçtan itibaren yarışma programı içerisine alınmasından da bellidir³⁸³. Hatta Elea'lılar olimpiyatları *stadion* koşusunda başarı kazanmış atletlere göre adlandırdıkları³⁸⁴. Bu uygulama onun olimpiyatlardaki çeşitli yarışma disiplinleri içerisinde en önemli branş olduğunu ispatlamaz³⁸⁵. Bu disiplinin

³⁷⁶ DECKER 1995: 66; JUTHNER 1947: 1717.

³⁷⁷ Koşunun menşeinin Herakles'e ait olduğu iddia edilmektedir. Ayrıntılı bilgi bk; Paus.c 7; viii. 2,

2.

³⁷⁸ En yaygın vücut ekzersizi olarak kabul edebileceğimiz koşu, diğer agon türlerinde olduğu gibi herhangi bir özel mekana da gerek kalmadan, düz bir alanda icra edilebilme olonağına sahipti. Bk. PALAIOLOGOS 1977 (a): 155.

³⁷⁹ LASER 1987: T 32.

³⁸⁰ WEILER 1974: 189; DECKER 1995: 66.

³⁸¹ Sadece bir kez Sokrates uzun mesafe koşusunu tenkit etmiştir. Bu fikrine gerekçe olarak, uzun mesafe koşucularının tıpkı boksörlerin sadece kollarını güçlendirici hareketler yaptıkları gibi, daha fazla ayaklarını çalıştırmalarını gösterir. Ayrıntılı bilgi için bk; Xen. *symp.* ii. 17; SCHRODER 1927: 109.

³⁸² Eleatik Felsefe Okulu'nun kurucusu olan Ksenophanes ayak çabukluğunu bir kişinin sahip olabileceği en yüksek değer olarak görmektedir. PALAIOLOGOS 1977 (a): 155' den.

³⁸³ WEILER 1981: 146; DECKER 1995: 66.

³⁸⁴ Stadion koşusunun dışında istisna olarak pankreas disiplinin de bu işlevi gördüğünü kaynaklardan öğrenmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için bk; Thuk. iii. 8; v. 49; WEILER 1981: 146; DECKER 1995: 67.

³⁸⁵ DECKER 1995: 66.

önemi sadece savaşta değil, aynı zamanda avcılıkta da erken dönemlerden itibaren anlaşılmıştı³⁸⁶.

Dromos, terminolojik olarak koşu manasına gelmesinin yanında, bir çok değişik manalara da gelmektedir³⁸⁷. Farklı koşu çeşitleri arasında en kısa menzilli ve en basit olarak telakki edilen *dromos*, Hellenistik Çağ'da ortaya çıkan bir çok agonistik yarışmalara da kendi adını vermiştir³⁸⁸.

Koşu, koşulan mesafeye ve kullanılan enstrümana göre bir çok farklı alt branşlara ayrılmıştır. Bu disiplinler şunlardır; "Stadion koşusu" (σταδίουδρομος), "çifte koşu" (διδυμος), "uzun mesafe koşusu" (δολιχος), "silahlı koşu" (οπλιτης) ve "at koşusu" (ιππος) olmak üzere beş ana gruba ayrılmaktadır³⁸⁹. Tanınmış koşu türleri yanında zikredilmeye değer daha başka koşu türleri de mevcuttu. Bu tip yarışmaların çoğu, kültürel karakterlidir³⁹⁰. Bu yarışmalar arasında en tanınmış olanları "üzüm koşusu" (σταφυλοδρομια) "meşale koşusu" (λαμπαδεδρομια, λαμπας) dur³⁹¹.

Koşuyla ilgili ayrıntılı bilgiler Homeros'la birlikte başlar. Homeros'un spor tarihi ile ilgili en eski kaynağı oluşturması, koşuyla ilgili kaynaklar açısından da düşünülebilir³⁹². Homeros'ta geçen "tez ayaklı yakıştırması" modern toplumlar arasında da nisbet gösterilen bir deyim olmuştur³⁹³. Homeros koşunun teknik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi vermez. Yazarın koşu ile ilgili ilk beyanını Ilias'ın XXIII. bölümünde geçmektedir. Patroklos'un ölüm münasebetiyle Akhilleus tarafından verilen cenaze şöleninde, koşunun üçüncü yarışma disiplini olarak yapılması³⁹⁴, onun değerini düşürmez. Bu şölende yapılan koşu yarışmasında meydana Aias, Odysseus ve Antilokhos gibi ünlü kahramanlar çıkmışlardır.

"Akhilleus durdu ayakta, Argoslulara şöyle dedi:

³⁸⁶ WEILER 1974: 189; DECKER 1995: 66.

³⁸⁷ Bundan başka, şehre giren geniş ve düz bir yol, kutsal alana giden cadde, Sparta'daki gibi koşu kulvarı; aynı zamanda ortalama 600 ayaklık koşu yarışmasına da verilen isimdi. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk; Strab. xviii. 805; Xen. hel. i 14, 27.

³⁸⁸ Hellenistik Devir'de, özellikle Sestos ve Samos'ta yapılan yarışmalara, *dromos* veya *diadrome* adı verilmekteydi. Bk; SCHRODER 1927: 102.

³⁸⁹ Ana koşu türleri ve diğer tanınmış koşu müsabakalarının sınıflandırılması hakkında bk; JUTHNER 1947: 1718; WEILER 1981: 146.

³⁹⁰ WEILER. 1981: 146.

³⁹¹ Ayrıntılı bilgi için Bk; STERETT 1901: 406; JUTHNER 1924: 569 v. dd: 1718; ASHMOLE 1962: 233v. d; VOLKMANN 1969: 467v. d; WEILER 1981: 146;

³⁹² Hom. II. xxiii. 740v. dd.

³⁹³ Hom. II. xxii. 14; LASER.1987: T 32; DECKER.1995: 66.

³⁹⁴ Hom. II. xxiii. 745v. dd.

'Kalksın bakalım bu yarışa girmek isteyen'.
Der demez, Oileusoğlu çevik Aias fırladı ayağa,
Odysseus da kalktı, Nestor'un oğlu Antilokhos da³⁹⁵..

Şölen, az da olsa müsabakanın teknik yönden nasıl cereyan ettiğini aydınlatmaktadır. Bu yarışmada kullanılan yarış pistini daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan *stadion* kulvarlarıyla kıyaslamak olası değildir³⁹⁶. Yarışma öncesi atletler, tıpkı koşumlu arabaların yanyana dizilip yarışma komutunu beklediği gibi, bir başlangıç çizgisi üzerinde yarışma komutunu beklerlerdi³⁹⁷. Yazar, yarışmanın nasıl bir komutla başladığı hususunda bilgi vermez³⁹⁸. Bunun yanında tüm diğer branşlarda olduğu gibi, bu agon türündeki derecelendirme³⁹⁹ ve değerlendirme sonucu elde edilen ödüller⁴⁰⁰ konusunda ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Homeros'un koşu hakkında bilgi veren bir diğer eseri de *Odysseia*'dır. Kalbi vatani için meyas bir kahramanın Ithaka'ya dönüşünü konu eden destan, koşu ile ilgili bilgiler vermesi açısından bizim için oldukça önemlidir. Phaiak'lar Kralı Alkinoos bir talihsizlik neticesinde ülkesine gelen konuk Odysseus'u, onun onuruna verdiği bir şölenle ağırlamıştır⁴⁰¹. Söz konusu şenlik koşu yarışmasıyla açılmıştır. Bu şölen çerçevesinde yapılan yarışmadan, teknik yönden Ilias'da olduğundan daha fazla bilgi elde etmek mümkün görünmemektedir⁴⁰². Kahramanların yarışmak için start çizgisini veya taşıyı kullanmaları, dercelendirme ve ödüller her iki eserde de

³⁹⁵ Hom. *Il.* xxiii. 740 v. d.

³⁹⁶ Bu müsabaka esnasında yarışmacılar, tıpkı araba yarışlarında olduğu gibi, Akhilleus'in göstermiş olduğu bir işarete kadar gidip ve tekrardan başlangıç noktasına dönmüş görünüyorlar. Bk; Hom. *Il.* xxiii. 757. Odysseus, yarışmanın en son kertesinde tanrıça Athena'nın yardımıyla kahraman Aias'ı geride bırakmıştır. Bk; Hom. *Il.* xxiii. 740.

³⁹⁷ Hom. *Il.* xxiii. 757 v. d; LASER 1987: T 33.

³⁹⁸ LASER.1987: T 33.

³⁹⁹ Yarışmada ikincilik Aias'ın, üçüncülük ise meşhur ihtiyar Nestor'un oğlu Antilokhos'a aittir. Ayrıntılı bilgi için bk; Hom. *Il.* xxiii. 775v. dd.

⁴⁰⁰ "Peleusoğlu tezlik koşusunun ödülleri getirdi koydu, bir gümüşten testiydi bu, işlemişti özene bezene, gümüş vardı içinde tam altı ölçek, güzellikten yana tüm testilerini geçerci yeryüzünün, Sidon'un usta kuyumcuları yapmıştı onu, Fenikeliler taşımıştı sonsuzluga giden denizler üstünde, limanlara çıkmışlar, sonra armağan etmişlerdi Thaos'a, Jason'un oğlu yigit Euenos onu yigit Patroklos'a vermişti, Priamosoğlu Lykaon'a kurtulmaklık diye. Şimdi Akhilleus dostunun şerefine ödül yapıyordu. Gidecekti bu ödül hızlı ayakları en çabuk koşana. Yağla dopdolu kocaman bir öküç koydu ikinci gelene. Yarım ölçek altındı sonuncunun ödülü." Hom. *Il.* xxiii. 740 v. dd.

⁴⁰¹ "Delikanlılara bu dediklerimi değnek taşıyan krallar, sizde, buyurun sarayıma, gelin, birlikte ağırlayalım konuşumuzu." Bk; Hom. *Od.* viii. 35 v. dd.

⁴⁰² LASER 1987: T 33.

anlatılan ortak noktalar. Bu şölendeki oyunlarda, koşu müsabakasında meydana Kral Alkinoos'un üç oğlu çıkmıştır⁴⁰³.

Philostratos'un koşuyu "hafif mücadele sporu" (κουφα γυμνασματα)⁴⁰⁴ olarak sınıflaması, onun sanıldığı kadar kolay bir disiplin olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Koşu, sadece erkek atletler tarafından değil, aynı zamanda genç kızlar tarafından da sevilerek icra edilen bir disiplindi. Özellikle, Aiol ve Dor'lar kendi genç kızlarına bu tür idmanlar yaptırdıkları ve yarışmalar tertip etmekle dikkat çekmektedirler⁴⁰⁵. Sadece bununla da sınırlı kalmayıp, özellikle Hera onuruna düzenlenen oyunlarda genç kızlar koşu yarışmalarında mücadele etmişlerdir⁴⁰⁶. Bayanların koşu müsabakalarında yarışma geleneği Pelops ve Hippodameias'ın düğününe kadar gerilere gitmektedir⁴⁰⁷. Bayanlar, erkeklerle eşit mesafeyi koşmazlardı⁴⁰⁸. Roma İmparatorluk Çağı'nda da bayanların koşu yarışmalarında mücadele ettikleri ispatlanmıştır⁴⁰⁹. Önceleri kısa bir peştemalle koşmuş olan erkekler⁴¹⁰, 13. Ol. (M.ö. 720) itibaren bu geleneği bırakıp⁴¹¹, tamamen çıplak koşmaya başlamışlardır. Bayanlar yarışırken erkekler gibi çıplak değillerdi⁴¹². Yarışmalara katılan genç kızlar koşarken

⁴⁰³ "Yarışanlar kusursuz Alkinoos'un üç oğluydu: Laodamos, Halios ve tanrıya denk Klytoneos." Bk; Hom. *Od.* viii. 115 ; LASER.1987: T 33.

⁴⁰⁴ Philostr. *Gymn.* 3; Stat. *Theb.* vi 551.

⁴⁰⁵ Lykurgos, savaşa hazır atletler yaratmada, kızların da beden eğitimi ve koşu dalında eğitilmesi gerektiğini vurgular. Bunun için de idmanlara bayanların da dahil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk; Paus. iii. 13, 7. Ayrıca bk; Teokrt. xviii. 22; Philostr. *Gymn.* 27.

⁴⁰⁶ Kyrene, Kos ve benzer bir çok yerde düzenlenen Hereia şenliklerinde genç kızların da yarıştırılması oldukça dikkat çekicidir. Bk; Pind. *Pyth.* ix. 328; Paus. v. 16, 2

⁴⁰⁷ Paus. v. 16, 4; DECKER.1995: 67.

⁴⁰⁸ Fizyolojik özellikleri gereği bayanlar, erkeklere oranla daha az mesafede yarışmışlardır. Hereia onuruna düzenlenen şenliklerde kızlar stadion koşusu için öngörülen menzilin yalnız 5/6' sını (yaklaşık 500 ayak= 160 m.) koşmaktaydılar. Ayrıntılı bilgi için bk. PALAIOLOGOS 1977 (a): 170 v. d; WEILER.1981: 148.

⁴⁰⁹ Cass. Dio. lxxvii, 8.

⁴¹⁰ Homeros döneminde erkekler henüz giyinik halde koşu müsabakalarına iştirak etmekteydiler. Bk. Hom. *Il.* xxiii 683.

⁴¹¹ Söylentilere göre koşu müsabakalarında çıplak olarak koşmuş olan ilk atlet Orsippos adında birisidir. Orsippos 15. Ol. (M. Ö. 720)'da birinci gelmiştir. Bk; Paus. i. 44. 1. Bazı yazarlar çıplak koşan ilk kişinin Akonthis adında bir atlet olduğunu iddia etmişlerdir. Söylentiye göre bu şahsı mütakip yarışmalarda çıplak koşmak geleneksel bir hal aldı. Bu hipotezle ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk; Dion. Hal. vii. 72. 3; PALAIOLOGOS 1977 (a): 156. Konuyla ilgili olarak Weiler, kesin bir tarih vermekten kaçınmış olup, bu geleneğin Hellen tarihinin tam belirlenmemiş bir döneminde ortaya çıktığını beyan eder. WEILER.1981: 148.

⁴¹² JUTHNER.1947: 1717; PALAEOLOGOS 1977: 170.

χιτων denilen bir elbise giymiş olup, sağ omuz ve sağ göğüsleri açıkta kalacak bir şekilde yarışarlardı⁴¹³. Alt uzunluğu ise diz kapağını örtecek şekildeydi. Koşucuların erken dönemlerde vücutlarını düzenli olarak yağladıklarına dair görüşler kesinlik kazanmamış olmakla birlikte⁴¹⁴, pudralanma işlemlerini yerine getirdikleri bilinmektedir⁴¹⁵. Yarışmalara katılan atletler yalın ayak koşmuşlardır⁴¹⁶. Bu durum bir çok görsel sanat eseri yoluyla açıkça anlaşılmaktadır⁴¹⁷.

Koşu masabakalarına hazırlık, diğer branşlarda olduğu gibi uzman eğitimler gözetiminde yapılırdı. Ortak hazırlık programı dışında, muhtemelen her farklı koşu disiplini, kendine göre bir hazırlık programına sahipti. Düzenli uyku, günlük yürüyüş ve egzersizler, kondisyon tutmak için yapılan kısa menzilli hız koşuları⁴¹⁸, doğru nefes alıp verme, uygun bir diyet v.b. noktalar her atlet için değişmez ve uyulması gereken kurallardı⁴¹⁹. Koşucuların özellikle dalaklarını ölçsüz bir şekilde çalıştırmalarının koşuda oldukça büyük bir engel teşkil ettiği, bunu önlemek için ise, atletlerin çeşitli ilaçlardan faydalandıklarını bilmekteyiz⁴²⁰. Bu branştan atletlerin sağlıklarını ve formlarını göz önünde bulundurarak özel hayatlarına özen göstermeleri gerekiyordu. Koşucuların, özellikle alkolden uzak durmaları gerekirdi⁴²¹. Eskiçağ'da koşucuların ayrı bir vücut güzelliğine sahip oldukları zikredilmektedir⁴²². Koşucuların, müsabakalara hazırlanırken dikkat edecekleri hususlar yanında bir diğeri de doğru çıkış ve dönüşlerdir⁴²³. Düzenli bir kulvar ayarlanmasının olmadığı ilk zamanlarda özellikle dönemeçlerde büyük sıkışıklıklar yaşandığı tahmin edilmektedir. Bugün de olduğu gibi Eskiçağ'da koşucular form tutmak için, koştukları zemine oldukça dikkat ederlerdi. Güçlerini ve hızlarını artırmak için

⁴¹³ Paus. v. 16, 2. Ayrıca bk; WEILER.1981: 151.

⁴¹⁴ JUTHNER.1947: 1719.

⁴¹⁵ Arr. *Epict.* iii. 23, 2; Stat. *Theb.* vi. 576.

⁴¹⁶ Pollux tarafından bildirilen ve *endromides* diye adlandırılan bir tür ayakkabı, yarışmalarda değil yalnızca idmanlarda kullanılmış olabilir. Bk. Poll. *On.* iii. 155. Çıplak ayakla koşmak, tüm koşu türleri için bir kuraldı. Hatta silahlı koşu bile yalın ayak koşulmaktaydı. Bk; REINMUTH 1979(d): 165.

⁴¹⁷ DECKER.1995: 69. Şek. 21, 22, 23 ve ayrıca 72.

⁴¹⁸ Lukian. *Anach.* 27.

⁴¹⁹ Arr. *Epict.* iii. 23, 2; JUTHNER.1947: 1718.

⁴²⁰ Plin. *nat. hist.* xxvi. 132: xi. 205.

⁴²¹ Plin. *nat. hist.* xxvi. 132.

⁴²² Philostr. *Gymn.* 32v. d.

⁴²³ Homeros döneminde dönüşler, yarışma hakemleri tarafından belirlenmiş bir noktadan yapılırdı. Atletler önceden belirlenmiş işaretin etrafından dolanır veya işarete kadar gidip, yeniden geri dönerlerdi.

özellikle yumuşak zemini tercih eden sporcuların⁴²⁴. Sporcuların salon veya dar bir alanda hızlı bir şekilde öne arkaya doğru koşarak idman yapmaları da genel koşu hazırlıkları çerçevesinde görülmektedir⁴²⁵.

İdmanlar koşucuyu sadece fiziksel olarak değil, ruhsal olarak ta hazır hale gelmesini sağlayacak programlardan oluşmaktaydı. Buradan hareketle yarışmacıların müsabaka esnasında rakiplerini itmeleri, onlara çelme atarak düşürmeleri, para karşılığı yarış satmaları, büyü ve sihir yapmaları katti bir surette yasaklanmıştı⁴²⁶.

Yarışmaya katılan atletlerin sayısının çok olması dolayısıyla kura ile "gruplara" (ταξείες) ayrılırlardı⁴²⁷. Yarışmalara giren koşucuların en fazla kaç kişiden oluştuğunu tahmin etmek oldukça güçtür. Pausanias⁴²⁸, bunların dörder kişilik gruplar halinde koştuklarını ifade eder. Muhtemelen, tur usulü yarışılan koşuda, galibiyeti en son gruptaki final karşılaşmasına kalan koşucular belirlerdi⁴²⁹. Final koşusunda en önde gelen atlet galibiyete ulaşırdı⁴³⁰.

Koşu yarışmalarının usulüne uygun icra edilebilmesi için erken dönemlerden itibaren elverişli mekanlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak için inşa edilen *stadion*'lar sadece koşu yarışmaları için değil, bir çok farklı branşlardaki yarışmalar içinde kullanılıyordu⁴³¹. Birden fazla kişinin yanyana gelerek koşacakları yeterli kulvarları bünyesinde ihtiva eden *stadion*, Hellence bir kelime olup, 600 ayaklık (180 m) bir mesafeyi ifade etmektedir⁴³². Bu mesafe, yarışmalarının en düşüğü olup *stadion*'un bir başından diğer başına kadar koşulurdu. *Stadion*'lar sadece koşucuların ihtiyaçlarına göre değil, aynı zamanda büyük seyirci kitlelerinin ve farklı bölgelerden yarışma için gelen misafirlerin de ağırlanmasına hizmet edecek bir şekilde inşa edilirdi⁴³³.

Stadion'un inşası için Eskiçağ insanı, coğrafi yönden en elverişli

⁴²⁴ Lukian. *Anach.* 27.

⁴²⁵ Gal. *san. munda.* ii. 10.

⁴²⁶ WEILER 1981: 31.

⁴²⁷ JUTHNER 1947: 1719; WEILER.1981: 150.

⁴²⁸ Paus. vi. 13, 4.

⁴²⁹ JUTHNER 1947: 1719.

⁴³⁰ JUTHNER 1929: 1963 v. dd.

⁴³¹ PALAIOLOGOS 1977 (a): 156.

⁴³² Hem 600 ayaklık bir mesafe bunun yanında en kısa mesafeli koşu disiplinin de adıdır. Ayrıntılı bilgi için bk: DECKER.1995: 158.

⁴³³ PALAIOLOGOS 1977 (a): 156.

mekânları tercih etmiştir⁴³⁴. Meyilli bir tepenin kenarındaki düzlük⁴³⁵ veya iki dağ arasında uzanan V şeklindeki bir vadi⁴³⁶, bu tür yerlerin yapılması için oldukça uygun coğrafi mekanlardı⁴³⁷. *Stadion*'lar inşa edilirken, özellikle seyirci ve hakemlerin yarışmaları en güzel şekilde izlemelerini kolaylaştıracak uygunlukta yapılırdı. Yarışmalar, belirli sayıda "yarışma hakemleri" (*Hellanodikai* [=Ἑλληνοδίκαι]) tarafından yönetilirdi. Bu hakemler seyirci tribünleri içerisinde kendileri için yapılmış özel koltuklara⁴³⁸ oturarak yarışmanın akışını ve sonucunu daha kolay kontrol ederlerdi. Yarışmanın sonucu hakemlerin göz kararıyla belirlenirdi. Bu işlem için herhangi bir alet kullanılmazdı⁴³⁹.

Hellen agonlarının en temel özelliklerinden olan sporcuların yaşlarına göre klasmanlara ayrılması geleneği, koşu sporu için de geçerli bir kuraldı. Buradan da anlaşılacağı üzere yarışma klasmanı, çocuklar (*αἰεμένοι*), gençler (*παῖδες*) ve yetişkinler (*ἄνδρες*) olmak kaydıyla üç ana grupta toplanmıştır⁴⁴⁰. Bu durum bayan atletler için de geçerliydi. Anlatılanlara göre, Hereia şenliklerine katılan bayanlar, tıpkı erkek akranları gibi yaşlarına göre üç katagoriye ayrılmışlardır⁴⁴¹. Söz konusu farklı klasmanların herbirinde yarışan koşucuların koştuğu uzunluklar da birbirinden farklıydı⁴⁴².

Stadion'lardaki kulvar sayısı⁴⁴³ ve uzunluğu her *stadion* için farklı olabiliyordu⁴⁴⁴. Mevcut kulvarların her zaman dolduğu konusunda da bir

⁴³⁴ DECKER 1995: 158.

⁴³⁵ Olympia, Delos, Priene gibi şehirlerin stadionları bu şekilde inşa edilmiş stadionlara verilebilecek en güzel örneklerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. PALAIOLOGOS 1977 (a): 156.

⁴³⁶ Atina, İsthmos, Epidauros, Messene, Miletos gibi şehirlerin stadionları bu şekilde inşa edilmiştir. Bk; PALAIOLOGOS 1977 (a): 156.

⁴³⁷ Farklı doğal zeminlerde değişik tarzda inşa edilen stadion türleri, kulvar genişlikleri ve bu yapının ideal gelişimini gösteren şematik çizimler için bk. DECKER.1995: 158. Şek. 62.

⁴³⁸ Bu durumu Olympia'da hakemler için inşa edilmiş oturak kalıntıları doğrulamaktadır. Bu oturaklar ve rekonstrüksiyonu için bk; DECKER.1995: 122' deki şek. 52

⁴³⁹ SCHRODER.1927: 106.

⁴⁴⁰ WEILER.1981: 148.

⁴⁴¹ Yıldız, genç ve yetişkin bayanlar olarak üç kısma ayrılmaktaydı. Bk. PALAEOLOGOS 1977: 171.

⁴⁴² Plat. *leg.* viii. 833c.

⁴⁴³ Olympia'da 20 koşucu aynı anda start alabiliyordu. Bu durum tüm stadionlar için aynı değildi. Mesala Miletos'ta aynı anda 12, Epidauros'ta başlangıçta 11 fakat daha sonraları 6 koşucu yanyana koşabiliyordu. Bk; DECKER.1995: 165.

⁴⁴⁴ Olympia: 192, 25 m., Delphi: 177, 35 m., Nemeia: 177, 60 m., Atina: 184, 30 m., Delos: 167 m., Miletos: 192, 27 m., Priene: 191, 39 m., Epidauros: 181, 30 m. Ayrıntılı bilgi için bk; WEILER.1981: 150; DECKER.1995: 164.

fikrimiz yoktur⁴⁴⁵. Koşu yarışmalarında erkek çocuk ve genç kızlar için yarış mesafesi daha kısa tutuluyordu⁴⁴⁶. Yarışmacıların koşuya başlamadan evvel start çizgisinde durdukları bilinmektedir. Modern yarışmalardaki start mekanizmalarının gördüğü işlevi Antikçağ'da önceleri kum veya toprak üzerine çizilmiş ve "gramme"(γραμμή)⁴⁴⁷ denilen basit çizgiler görürken, bunların yerini daha sonraları *balbis*⁴⁴⁸ denilen ve mermerden yapılmış taş eşikler almıştır. Biz bugün için, özellikle eski *stadion* kalıntıları vasıtasıyla, bu tür başlama eşiklerinin varlığını ispatlayabilecek durumdayız. Sözü edilen işaretler yanında, bunlardan daha karmaşık bir yapıya sahip olan "hyspleks"(ὑσπληξ) sistemi de kısa bir süre kullanılmıştır⁴⁴⁹. Bu taş eşiklere özel olarak yivler açılır, içerisine muhtemelen ahşap sırtıklar monte edilirdi⁴⁵⁰. Bu tahta latalar merkezi bir sicimle birbirine bağlanmış olup, start komutuyla birlikte, eş zamanlı olarak açılır ve çıkış gerçekleştirilirdi⁴⁵¹. Muhtemelen bazı aksaklıkları yüzünden çok fazla kullanılmamış olan *hyspleks*, günümüzde *hippodrom*larda atlar için kullanılan çıkış kapılarını andırır bir tarzda dizayn edilmişti⁴⁵². Her koşucunun kendine ait bir başlama eşiği vardı. Direkler hizasına gelen koşucular ayaklarını başlama eşiği ile temas ettirmek zorundaydılar⁴⁵³.

Koşucuların, yarışma için gerekli olan işareti almadan koşmaları, onların yarışma hakemleri tarafından cezalandırılmalarına sebep oluyordu⁴⁵⁴. Yarışma için birbirleri ile mücadele edecek sporcuların hepsi, isitisnasız olarak aynı yarışma çizgisinde start komutunun verilmesini beklerlerdi⁴⁵⁵. Ayrıca yarışmacıların koşuya başlamadan önce almaları gereken pozisyonlar

⁴⁴⁵ DECKER.1995: 68.

⁴⁴⁶ Örneğin Heria şenliklerinde kızlar, erkek akranlarının 5/6'sını koşturmaktaydılar. Bk: WEILER.1981: 148.

⁴⁴⁷ Gramme için ayrıntılı olarak bk; JUTHNER/ BREIN 1968: 52.

⁴⁴⁸ SCHRODER.1927: 103. Şek. 47 ve 48; JUTHNER.1947: 1719; WEILER.1981: 147.

⁴⁴⁹ WEILER.1981: 147 DECKER.1995: 68. Şek. 20. Ayrıca DECKER.1995: 164. Şek. 68.

⁴⁵⁰ Taş eşikler ve onlar üzerindeki yivler konusunda özellikle Olympia stadionu bize ayrıntılı bilgiler vermesi açısından önem arzeder. Bununla ilgili resim için bk. DECKER.1997: 164. Şek. 20, 68. Ayrıca bk; PALAIOLOGOS 1977 (a): 156; SCHRODER.1927: 103.

⁴⁵¹ HARRIS.1972: 27.

⁴⁵² HARRIS 1972: 28.

⁴⁵³ Bu uyulması zorunlu olan bir kuraldı. Bk PALAIOLOGOS 1977 (a): 156.

⁴⁵⁴ Bu tür erken çıkışlar, hakemlerin ellerindeki uzun değnekler aracılığı ile yerine getirilirdi. Konuyla ilgili olarak bk; Hdt. viii 59. Ayrıca bk; JUTHNER/ BREIN 1968: 90; WEILER.1981: 148; DECKER.1995: 67

⁴⁵⁵ JUTHNER 1947: 1719.

da önceden belirlenmiş standartlara göre yapılırdı⁴⁵⁶. Eskiçağ'da modern koşucuların ayaklarının duruş şekline gelince; bir ayak diğerinden azıcık önde, önde bulunan ayak hafif şekilde kırık ve ökçe yerle temas halindedir⁴⁵⁷. Geride kalan ayağa gelince, geriye doğru uzatılmış olup dizden kırık ve parmak uçları yerle temas halindedir. Vücut öne doğru eğik, baş ise dik tutulurdu. Kollar vücudun önüne, yerle yatay bir şekilde temas etmektedir. Koşucuların bu şekilde start pozisyonu almaları, modern koşucuların bugün uyguladıkları start şekliyle oldukça benzerdir. İkinci bir başlama şekli ayakda başlama pozisyonudur. Bu pozisyonda atletler her iki ayaklarını birbirlerine oldukça yakın tutup dizden kırarlardı. Gövde ise öne doğru hafif bir şekilde eğik, kollardan bir yada ikisi öne doğru uzatılırdı. Çizgi veya start kapıları gerisinde sıralanan yarışmacılar son ısınma hareketlerini yapıp, *herold*'lar tarafından yarışma düzenini almaya çağrılırlardı. Yarışmanın nasıl bir işaretle yapıldığı konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte bu işin, bir trompet sesiyle veya onun olmadığı zamanlar başla ! (*απιτε*) denilen komutu ile yapıldığı hususunda spor tarihçileri arasında görüş birliği mevcuttur.

Koşu hem tek başına bir yarışma disiplini olarak hem de *pentathlon*'un bir alt disiplini olarak yarışma programları içerisine alınmıştı. Koşu türlerinin artmasıyla birlikte ortaya koşu türlerinin hangi sıraya göre yapıldığı sorunu da çıkmıştır. Genel kaniya göre, koşu büyük agonal şenliklerde *stadion- diaulos- dolikhos* düzeninde yapılmaktaydı⁴⁵⁸. Bu sıra aynı zamanda bu üç türün ortaya çıkış zamanlarıyla da uyum içerisindeydi⁴⁵⁹. Fakat bu sıranın zaman zaman değiştiği de görülmüştür⁴⁶⁰. Bu üç türde başarı kazanmak oldukça zor bir işti. Buna rağmen bu türden başarılarla rastlamak olasıdır⁴⁶¹.

⁴⁵⁶ PALAIOLOGOS 1977 (a): 156.

⁴⁵⁷ SCHRODER.1927: 103v. dd.

⁴⁵⁸ Paus. v. 8, 6; v. 9, 1.

⁴⁵⁹ M.ö 776'da *stadion*, M.ö 724'te *diaulos* ve son olarak M.ö 720'de *dolikhos* olimpiik oyunlar programına girmiştir. Bk; Paus. v. 8, 6; DECKER.1995: 45.

⁴⁶⁰ *Dolikhos -stadion -diaulos* şeklindeki bir yarışmada, M.ö. 69'da Polites adlı bir vatandaş bu üç yarışmayı da silip süpürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk; Paus. vi. 13, 4.

⁴⁶¹ Eskiçağ'da Argive'li Ladas hızılığın sembolü haline gelmişti. Ladas ile ilgili olarak bk; LENSCHAU 1924: 380. Yine bir başka isim Rhodos'lu Leonidas'tır. Öyle ki, bu atlet 12 çelenk üst üste çeşitli koşu müsabakalarında elde etmiştir. Bk; SCHRODER 1927: 106.

1.4.1. Stadion koşusu [σταδίων δρόμος]

Koşu türleri içerisinde menzil olarak en kısa ve koşulması en kolay disiplindi. *Stadion* koşusunun hangi mesafe üzerinden yapıldığını kesin olarak ifade etmek oldukça zordur. Bu uzunluğu, yarışmanın yapıldığı yöre ve şehrin stad uzunluğu belirlerdi. Ortalama uzunluk 600 ayaktır. Bu mesafeden daha azını Olympia'da, sadece kızlar ve erkek çocuklar koşarlardı⁴⁶². Yarışmada esas önemli görülen nokta hazırlıktır. Ön eleme usulüyle final koşusunda yarışacak atletleri belirlemek yalnızca *stadion* koşusuna özgü bir uygulamaydı. Bu uygulama *stadion* koşucularının birden fazla yarış kazanmalarını zorunlu kılıyordu⁴⁶³.

17. Olympik oyunlara kadar tek disiplin olma özelliğini koruyan *stadion* koşusu, Olympia'da her zaman Doğu'dan Batı'ya koşulmuştur. Bu durum muhtemelen disiplinin kültürel karakterinde kaynaklanmaktadır⁴⁶⁴. *Stadion* koşunun esas gayesi, Hellen dünyasının en hızlı atletlerini ortaya çıkarmaktı. Buradan hareketle söz konusu disipline hız koşusu da denilmiştir. M.ö 632 (37. Ol.) den itibaren yetişkinler *stadion* koşusunun yanında gençler *stadion* koşusu da icra edilmeye başlandı. Bu kategorideki atletler de en az yetişkin atletler kadar mükemmeldi⁴⁶⁵.

Stadion koşusunda kazanan atletlerin belirlenmesi büyük bir problem yaratmıyordu⁴⁶⁶. Çıkışlarda nasıl bir pozisyon alındığına ilişkin varsayımlar üzerindeki spekülasyonlar bugün için de sürmektedir. BREIN'in *stadion* koşucularının ayakta ve vücut öne doğru eğik bir halde yarışmacı tipine SCHRODER, modern atletlerin de kullanmış olduğu çömelerek start alış fikriyle karşı çıkmıştır.⁴⁶⁷

Stadion koşucusunun sahip olması gereken vücut yapısına ilişkin ayrıntılı bilgiler Philostratos'tan gelmektedir. Yazara göre bir *stadion* koşucusu ortalamanın üstünde boy uzunluğuna, ensiz göğüs ve ona uygun bacak uzunluğuna sahip olması gerekirdi. Ayrıca bacakların elastiki olması yarışmacı için büyük bir avantajdı. Kolların uzunluğu vücutla orantılı olmalıydı. Sağlam bir vücut yanında gelişkin adaleler de *stadion* koşucusunda aranan özelliklerdendi. Fakat çok fazla gelişkin adaleler

⁴⁶² WEILER.1981: 150.

⁴⁶³ Paus. vi. 13. 4.

⁴⁶⁴ WEILER.1981: 151.

⁴⁶⁵ PALAIOLOGOS 1977 (a): 166.

⁴⁶⁶ Paus. vi. 3. 7.

⁴⁶⁷ SCHRODER 1927: 103; WEILER.1981: 150

sporcuya ekstra bir ağırlık yükler ve onu yavaşlatırdı⁴⁶⁸.

Start aldıktan sonra yarışmacılar kollarını mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde sallarlardı. Bu durum onların çok daha çabuk bir şekilde hızlanmasını sağlıyordu. Özellikle bu teknikle vazo resimlerine yansıyan *stadion* koşucuları, betimlemelerde diğer koşuculardan kolayca ayırt edilmektedir.

1.4.2. Çifte Koşu [διαυλος].

Bu yarışma da tıpkı *stadion* koşusunda olduğu gibi bir tür hız koşusudur. *Stadion* koşusunun tam tamına iki misli, yani 1200 ayaktır. Ortalama uzunluk 355 - 385 metre arasında değişmekteydi⁴⁶⁹. Olympik oyunlar programına ilk giriş tarihi M.ö 724 (=14. Ol.) dir⁴⁷⁰. Bunun yanında bir çok panhellenik şenlik programında da yer almıştır⁴⁷¹. Mesafe olarak *stadion* koşusunun iki misli olmasına rağmen kullanılan teknik aynıydı⁴⁷². Bu yarış, atletlerin dayanma gücü ve nefes alıp vermeleri açısından daha büyük bir sınavdı⁴⁷³. Philostratos bu yüzden *diaulos* koşucularının *stadion* koşucularından daha güçlü ve adeleli olmaları gerektiğini vurgular⁴⁷⁴. Zaten çoğu koşucu hem *stadion* hem de *diaulos* koşusunda mücadele ediyordu⁴⁷⁵.

Eskiçağ'da günümüz dairesel yarış parkurları mevcut olmadığından⁴⁷⁶ dolayı, yarışmacılar önceden belirlenmiş bir "dönüş noktasına" (*kamphter* [=καμπτηρ]) kadar koşup, yeniden başlama noktasına (βαλβις, γραμμη) gelip, yarışmayı tamamlardı⁴⁷⁷. Dönüşlerin çarpışma veya itiş ve kalkış olmadan nasıl gerçekleştirildiği sorusu bugün için de tartışılan bir konudur.

⁴⁶⁸ Philostratos'un bu fikrine katılmak hiç de mantıklı bir tutum değildir. Çünkü modern 100 m. koşucularının oldukça gelişkin bir adale yapısına sahip oldukları ve bu durumun onların hızını düşürücü bir etki yapmadığı bilinmektedir. Bk; Philostr. *Gymn.* 32.

⁴⁶⁹ PALAIOLOGOS 1977 (a): 166; WEILER.1981: 151' de bu uzunluğu 384, 48 metre göstermiştir.

⁴⁷⁰ Bu yarışmada ilk galibiyet Elis'li Hyenos'a nasip olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Philostr. *Gymn.* 12; PALAIOLOGOS 1977 (a): 166; WEILER.1981: 152.

⁴⁷¹ Pythia oyunlarında da bu dalda yarışmalar yapıldığı biliniyor. Bk; Paus. x. 7, 5. Ayrıca bir çok yazıt bu koşunun panathenaia şenliklerinde yıldızlar, gençler ve yetişkinler kategorisinde yapıldığını ispatlamıştır. Bk; JG II. 958, 1. 91. 93. 2087, 69- 70. 2315, 15.

⁴⁷² DECKER.1995: 69.

⁴⁷³ PALAIOLOGOS 1977 (a): 166.

⁴⁷⁴ Philostr. *Gymn.* 32.

⁴⁷⁵ DECKER.1995: 69.

⁴⁷⁶ DECKER.1995: 69.

⁴⁷⁷ Aischyl. Ag. 334; Paus. v. 17. 6; HARRIS 1972: 31; WEILER 1981: 151; PALAIOLOGOS 1977 (a): 166; REINMUTH 1979: 1517; DECKER.1995: 69.

Pausanias, her yarışmacının kendine özel bir *kamphter*'in olduğunu zikretmektedir⁴⁷⁸. Bazı yazarlar, dönemeçlere dikilmiş tahta direklerin sınırı oluşturduğunu ifade etmektedirler⁴⁷⁹.

1.4.3. Hippios Koşusu (δρομος ιππιος)

Orta mesafeli bir koşu olan *hippios*, *diaulos* koşusunun iki katı bir uzunluk üzerinden (yaklaşık olarak 770 m) koşuluyordu⁴⁸⁰. Adını at yarışlarının yapıldığı *hippodrom*'dan aldığı sanılmaktadır⁴⁸¹. Bu yarış için ön görülen uzunluk ile at yarışlarının yapıldığı uzunlukla aynıydı⁴⁸². Bu yarış diğer üç yarış türünde olduğu gibi, olympik programa kesinlikle dahil edilmemiştir⁴⁸³. Bunun yanı sıra, İsthmia, Epidauros, Argos ve Palataia gibi yerlerde bu disiplinin icra edildiği bilinmektedir⁴⁸⁴. Ayrıca Eskiçağ'da bu koşu yarışmasında başarılı atletlere *hippios* lakabı verilmiştir⁴⁸⁵.

1.4.4. Uzun Mesafe Koşusu [δολιχος]

Hellence uzun veya uzak sıfatından türemiş olan *dolikhos* menzil açısından tüm diğer koşu türlerinden daha fazlaydı⁴⁸⁶. Olympik oyunlar programına, *stadion* ve *dolikhos* koşularından hemen sonra M. Ö 720 (15.

⁴⁷⁸ Paus. v. 17, 6. Fakat modern yazarlardan HARRIS, her sporcunun kendine özel bir yarışma direğinin olduğu fikrini savunulamaz bir hipotez olarak değerlendirmektedir. Yazar bu yapığının vazo resimlerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Çünkü bir çok vazo resminde dönüş noktasında tek bir yarışmacı tasvir edilmiştir. Bk; HARRIS 1972: 31. Ayrıca dönüşlerin nasıl yapıldığı konusundaki şemaya göre, her sporcu kendi solundaki boş kulvara dönüyordu. İlk baştaki atletin sol kulvarının boş olduğu düşünüldüğünde hiç kimse birbirini engellemiyordu. DECKER 1995: 70. Şek 22.

⁴⁷⁹ JUTHNER/BREIN 1968: 104; PATRUCCO 1972: 106; REINMUTH 1979(f):1517'de bu fikrine delil olarak Olympia'daki kazı neticelerini göstermektedir.

⁴⁸⁰ Paus. vi. 16, 4; PALAIOLOGOS 1977 (a): 168' de bu uzunluğu 710 ile 740m. arası belirtmektedir. Ayrıca bk; HARRIS.1964: 65; WEILER.1981: 152; DECKER.1995: 73.

⁴⁸¹ Paus. x. 7, 2. Ayrıca bk; GARDINER 1930: 136; JUTHNER/BREIN 1968: 105; HARRIS.1964: 65; DECKER.1995: 73.

⁴⁸² DECKER.1995: 73.

⁴⁸³ HARRIS.1964: 65; PALAEOLOGOS 1977: 168; WEILER.1981: 152.

⁴⁸⁴ HARRIS.1964: 65; WEILER 1995: 152.

⁴⁸⁵ Ksanthos'lu Hermogenes M.s. 81 ve 89 yılları arasında Olympia'da sekiz çelenk kazanmış olup, *hippios* ünvanını almıştır Bu konuyla ilgili olarak bk; Bacchyl. ix. 25; Plut. Sol. xxiii. 5; Eur. El. 826; Paus. vi 14, 4.

⁴⁸⁶ JUTHNER/BREIN 1968: 106; PALAIOLOGOS 1977 (a): 168; DECKER.1995: 168.

Ol.)'de alınmıştır⁴⁸⁷. Bu yarışmanın ilk galibi Spartalı Akanthos idi⁴⁸⁸. *Dolikhos* koşusunun uzunluğu hakkında, kaynaklar yedi ile yirmi dört stad arasında değişen farklı ölçüler vermektedirler⁴⁸⁹. Araştırmalar ışığında bu menzilin en fazla yirmi stad (3, 550-3, 850m.) olabileceği fikri kanıtlanabilmiştir⁴⁹⁰. Ayrıca Philostratos, bir uzun mesafe koşucusunun 8-10 stadlık bir menzili, idman dahilinde koştuğunu ileri sürer⁴⁹¹. Genel görüşe göre *dolikhos*, eski zamanlardaki *dromokeryks* veya *hemerodromos*'ların temsillerinden ortaya çıkmış bir yarış türüdür⁴⁹². Yarış mesafesinin uzunluğu göz önüne alındığında dönüş işaretlerinin etrafında *dioulos*'taki gibi büyük bir çekişmenin olmadığı kanısına varılmaktadır⁴⁹³. Uzun mesafe koşusu farklı şenliklerde yıldız ve genç atletler tarafından da koşulmuştur⁴⁹⁴. Ama bu iki kategorideki yarış mesafesi yetişkinlerin koştukları mesafeden daha azdı⁴⁹⁵. *Dolikhos* yarışmacısının sahip olması gereken fiziksel özelliği Philostratos ayrıntılı bir şekilde sıralamıştır. Buna göre, bir *dolikhos* koşucusu geniş bir göğüs, kalın ve güçlü bir ense ve bunun yanında uzun ve hafif bacaklara sahip olmalıydı⁴⁹⁶. Uzun mesafe koşucuları görsel sanat eserlerine yansıdığı ölçüde, kolları tıpkı boksörlerde olduğu gibi yumruk şeklinde ve omuz yüksekliğinde, adımlar ise daha kısa bir şekilde tasvir edilmiştir⁴⁹⁷. Bu tür temsillerde atletler özellikle, dönüş çizgisine yakın bir şekilde betimlenmiştir.

⁴⁸⁷ PALAIOLOGOS 1977 (a): 168; WEILER.1981: 152.

⁴⁸⁷ PALAIOLOGOS 1977: 168 REINMUTH 1979 (g): 116; WEILER.1981: 152.

⁴⁸⁸ PALAIOLOGOS 1977: 168.

⁴⁸⁹ Sophok. *Elektr.* 684; Aristoph. *Av.* 292; WEILER 1981: 152; DECKER 1995: 71; REINMUTH 1979(g): 116; HARRIS 1964: 73.

⁴⁹⁰ JUTHNER/ BREIN 1968: 108' de bu uzunluğu 20 stadion= 3845metre olarak göstermektedir. Ayrıca bk: WEILER.1981: 152; DECKER.1995: 71.

⁴⁹¹ Philostr. *Gymn.* 11.

⁴⁹² *Hemerodromos* veya *dromokeryks*ler birer profesyonel haber taşıyıcılarıydı. Yani bir tür tür postacı veya özel kurye sayılabilir. Bu kişiler büyük menziller arasındaki yerlere özel emirnameler ve mesajlar taşımakla mükelleflerdi. Özellikle savaş zamanlarında bu işi yapanların çoğunluğunu Arkadia'lı kuryelerin oluşturduğu bilinmektedir. Onlar hızlılıkları ve dayanıklılıkları açısından tüm Hellenler arasında ilk sırayı alırlardı. Ayrıntılı bilgi için bk: JUTHNER 1912: 232-233; PALAIOLOGOS 1977: 168; DECKER 1995: 71.

⁴⁹³ DECKER 1995: 71.

⁴⁹⁴ Paus. x. 7, 5

⁴⁹⁵ WEILER.1981: 152.

⁴⁹⁶ Philostr. *Gymn.* 32; PALAIOLOGOS 1977: 168; WEILER.1981: 153.

⁴⁹⁷ Ödül olarak verilmiş Panathaneik vazolardan birisinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Bk: DECKER.1995: 72. Şek. 23.

1.4.5. Silahlı Koşu [οπλιτης δρομος].

Kültürel özellikler taşıyan bir çok koşu türünün aksine silahlı koşunun kökeni savaşa hazırlıkla ilişkili görülmüştür⁴⁹⁸. Yukarıdaki bölümlerde ifade edilen klasik koşu türleri M. ö VI. yüzyıldan itibaren bilinmeyen nedenlerle kafi gelmemeye başlamıştır. Bu durum büyük olasılıkla silaha alışma ya da askeri hazırlıklarla ilişkilidir⁴⁹⁹. Ayrıca bu disiplinin Nemeia'da Tydeus ve yedi kahramana ithaf edildiğini⁵⁰⁰ veya Elea'lılar ve Dymaios'lar arasındaki bir savaştan kaynaklandığını iddia eden fikirler mevcuttur⁵⁰¹. Herşeye rağmen bu tip söylentilere biraz ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Çünkü çoğu atletik disiplinin kökenine ilişkin bu tür uydurmalar mevcuttur. Silahlı koşunun menzili çoğu zaman değişebiliyordu⁵⁰². Platon'un, silahlı koşunun 20km. üzerinden yapıldığını ifade eden anlatısının gerçekte bir ilişkisinin olabileceği çok zor bir ihtimaldir⁵⁰³. Olympia'da koşulan iki *stadion*'luk menzil, Nemeia'da dört *stadion*'luk bir menzile dönüşmüştür⁵⁰⁴. Taşınan farklı savaş malzemeleri göz önüne alındığında çok ciddi bir güç denemesi olarak görülmekteydi⁵⁰⁵. Büyük şenlikler programına giren en sonuncu yarışma disipliniydi⁵⁰⁶. Silahlı koşunun Olympia'da ilk kez düzenlenişi M.ö. 520 (65. Ol.)'dir⁵⁰⁷. Fakat bu disiplindeki yarışmalar, diğerlerinde olduğu gibi farklı yaş klasmanlarında yapılmayıp, sadece yetişkin erkekler kategorisinde icra edilirdi. Çünkü yarışmacıların koşarken taşıdıkları malzemeler hatırı sayılır bir ağırlıktaydı. Tam teçhizatlı koşulduğu erken dönemlerde bu yarışmanın ağırlığı, kafaya geçirilen bir miğfer, bacakları

⁴⁹⁸ HARRIS 1964: 74; HARRIS 1972: 33; WEILER 1981: 154; DECKER 1995: 71.

⁴⁹⁹ SCHRODER 1927: 107.

⁵⁰⁰ Bk: Philostr. *Gymn.* 7.

⁵⁰¹ Söylentiye göre Elea'lılar ve Dymaios'lar kendi aralarında amansız bir savaşa tutuşmuşlar. Öyleki, bu savaş kutsal olimpiyat mütarekesine (ekecheiria) bile aldırmadan kesintisiz devam etti. Sonunda Elea'lılar galip geldi. Bu sevinçli haberi halkına duyurmak isteyen hoplit, üzerindeki ağır savaş zırhlarına ve elindeki kalkanına aldırmadan yarışmaların yapıldığı koşu pistine dalarak bu haberi kalabalığa ilan etti. Söylentiye göre, o günden sonra zırhlı veya silahlı koşunun sportif yarışmalar kategorisine alınmasına karar verilmiştir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Philostr. *Gymn.* 7.

⁵⁰² Bu uzunluk bazen diaulos bazen de hippios'un menziline denk olabiliyordu. Bk. WEILER 1981: 154; DECKER 1995: 71.

⁵⁰³ Plat. *Leg.* viii 833 b.

⁵⁰⁴ Paus. ii. 11. 8; Philostr. *Gymn.* 7v. d; DECKER 1995: 71.

⁵⁰⁵ SCHRODER 1927: 107.

⁵⁰⁶ Philostr. *Gymn.* 7; DECKER 1995: 71.

⁵⁰⁷ PALAIOLOGOS 1977 (a): 168; DECKER 1995: 71. Ayrıca bu yarışmanın tarihini gösteren liste için bk. DECKER 1995: 45.

koruması düşünülen madeni zırh ve elde taşınan kalkandan oluşmaktaydı⁵⁰⁸. Daha sonra bacak zırhı ve miğfer terkedilmiş olup, yerine sadece kalkan taşınması gelenek haline geldi⁵⁰⁹. Eskiçağ'da yarışmacıların taşıdığı kalkanların ağırlıkları standarttı⁵¹⁰. Silahlı koşu yarışmalarında kullanılan kalkanlardan 25 tanesi yarışmalar arefesine kadar Hera Tapınağı'ndaki hazine odasında saklanırdı⁵¹¹.

Dört büyük panhellenik şenlikteki silahlı koşu yarışmalarında kazanılan başarının yadsınamaz parlaklığına rağmen, Plataia'daki Eleuteria şenlikleri⁵¹² çerçevesinde yapılan silahlı koşu müsabakalarında alınan bir galibiyet, hepsinden daha değerli görülürdü⁵¹³. Bu başarıyı elde eden yarışmacıya "Hellenlerin en iyisi" (αριστος Έλληνων) ünvanını alırdı⁵¹⁴. Philostratos'a göre⁵¹⁵, bu koşuda daha önce başarı kazanmış bir atlet ikinci kez koşmaya kalkar da bunda yenilgiye uğrarsa, bu durumda hayatını kaybederdi. Bu kuralın olup olmadığı hususunda kesin bir karar vermek zor görünüyor. Eğer böyle bir kuralın varlığı kabul edilecek olursa, bu kuralla Hellenler, böyle önemli bir festivalin ününe gölge düşürmemeyi amaç edinmiş olabilirler⁵¹⁶.

1.4.6. Marathon Koşusu

Diğer koşu türlerinin aksine, köken olarak antik dönemlerde ortaya çıkmış bir yarış türü olmayıp, ilk kez 1896 yılında BARON PIERRE de COUBERTIN tarafından düzenlenen Atina'daki ilk modern olimpiyat programı içerisine alınmıştır⁵¹⁷. Bu yarışmanın kökeninin meşhur marathon koşucusuna dayandığı iddia edilmektedir. Söz konusu efsanenin

⁵⁰⁸ Philostr. *Gymn.* 8; SCHRODER 1927: 107; WEILER 1981: 154; DECKER 1995: 71.

⁵⁰⁹ SCHRODER 1927: 107.

⁵¹⁰ SCHRODER 1927: 107; DECKER 1995: 71.

⁵¹¹ Paus. v. 12, 8.

⁵¹² Eleuteria şenlikleri, 479'da Perslere karşı kazanılan zaferin anısını zinde tutmak için kurulmuş olup, atletler tamamen savaş araç ve gereçleriyle kuşanmış bir şekilde koşarlardı. Bk; Philostr. *Gymn.* 8.

⁵¹³ DECKER 1995: 72.

⁵¹⁴ DECKER 1995: 72.

⁵¹⁵ Philostr. *Gymn.* 7-8.

⁵¹⁶ JUTHNER/BREIN 1968: 114.

⁵¹⁷ WEILER 1981: 153; DECKER 1995: 73.

olmayan mitolojik başlangıç hikayesinin benzerini, disk atma disiplini için de uydurmuşlardır. Bu hikayeye göre; bu disiplinin mucidi, yanlışlıkla attığı bir disk sonucu kayınpederini öldüren Perseus idi⁵²⁸. Mucidi kim olursa olsun, bu disiplin, Hellen dünyasında oldukça erken dönemlerden itibaren, oyun amaçlı ve sevilerek icra edilen bir agon türü olma özelliğine sahipti. Bununla birlikte, spor tarihçileri arasında disk atma branşının oluşumu üzerine yapılan tartışmalar bugün için de devam etmektedir. DECKER'e göre: Bu tartışmalarda en fazla rağbet gören oluşum teorileri aşağıda ayrıntılı bir biçimde ifade edilmiştir:

Bunlardan birincisinin hareket noktası, fırlatılan diskler üzerindeki farklı motiflerdir. Bunlar arasında en önemlisi gamalı haç taşıyan disklerdir. Özellikle H. E. WILHELM⁵²⁹, kendi oluşum teorisini kurarken, söz konusu motiften hareket etmiştir. Buna göre, fırlatma diskleri üzerindeki gamalı haç işareti tabiatın canlılığını sağlayan güneşi simgelemektedir. Bu motif, güneşin canlılık kazandıran gücünü, yani kış dönümünü ifade etmesi açısından önemlidir. İlk defa L. CASTIGLIONE, WILHELM'in yukarıdaki teorisine benzer bir teoriyi, bağımsız olarak yerel ve tarihi kaynaklara göre şekillendirmeyi denemiştir⁵³⁰. L. CASTIGLIONE, birçok Hellen mitsel kaynaklarındaki Phokos, Perseus ve özellikle arkaik Hyakinthos mitoslarındaki bilgilerden hareket ederek⁵³¹, disk atışının bir tür rit olduğunu iddia etmiştir⁵³². Spartadaki Hyakinthia festivalinin, meyve ve sebzelerin olgunlaşma zamanına rastlaması ve bu festival çerçevesinde düzenlenen disk atma yarışmalarına gösterilen büyük ilgi, bu disiplinin bir tür *ritus* olduğunu doğrular niteliktedir⁵³³. L. CASTIGLIONE, yaz dönümünü, yani güneşin etkisini ağır ağır kaybetmesini ve tabiatın yavaş yavaş canlılığını kaybetmesinin, güneşi sembolize eden diskin fırlatılmasıyla aynı anlama geldiğini belirtmektedir⁵³⁴. Bu *ritus*'un simgelediği asıl unsur, güneşin ölü doğayı yeniden canlandırmasıydı⁵³⁵.

İkinci teori, insanlık tarihinin ilk dönemleriyle ilişkili görülmüştür. Buna

⁵²⁸ Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk: Paus. ii. 16, 2; Apollod. *bibl.* ii. 4, 4.

⁵²⁹ Bu konudaki iddialar için ayrıntılı olarak bk; WILHELM 1935: 54. Bu dipnot DECKER 1976: 197'dan.

⁵³⁰ Bk; CASTIGLIONE 1967: 410 v. dd; DECKER 1976: 197.

⁵³¹ Bu mitosların içeriği hakkında ayrıntılı bilgi için bk; WEILER 1974: 227 v. dd.

⁵³² Bir inanişaya göre bu ritler ürünün verimliliğini sağlıyordu. Bk; CASTIGLIONE 1967: 409 v. dd; DECKER 1976: 197.

⁵³³ DECKER 1976: 197.

⁵³⁴ DECKER 1976: 197.

⁵³⁵ DECKER 1976: 197.

göre; ilkel insan savaşta doğal taşlardan ve diğer nesnelere faydalanmıştır⁵³⁶. İkel insanın kendi amaçları doğrultusunda kullanmış olduğu bu tür nesnelere zamanla sportif yarışmalarda kullanılan bir forma kavuşmuştur⁵³⁷.

Üçüncü teori J. JUTHNER tarafından ortaya atılmıştır. JUTHNER'e göre, bu branşın kökeni insanların oyun oynama güdüsü ve bunun göstergesi olan eksersizlerden oluşmuştur. Aynı zamanda doğal ortamdaki taşların bir su kenarında oyun amacına yönelik olarak fırlatılması sonucu doğmuş olduğundan sözedilmektedir⁵³⁸. Buradan hareketle JUTHNER, bu disiplinin kökenini kültürel nedenlerle temellendirmeyi lüzümsüz görmektedir⁵³⁹. Disk atışı ne tür bir kökene dayanırsa dayansın, diğer disiplinlerle kıyaslandığında, pratik yaşamda daha az bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu branşta ikinci önemli tartışma; *diskos* ve *solos* arasındaki form farklılıkları ve atışın teknik olarak nasıl yapıldığı üzerinde yoğunlaşmıştır⁵⁴⁰. Her zaman olduğu gibi, bu konuda aydınlatılması gereken karanlık noktalar, Homeros'un eserlerindeki ipuçlarından yararlanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır⁵⁴¹. Hellen dünyasının ilk edebi kaynağı olan *Ilias*'ta, *solos* hem yarışmalarda kullanılan bir enstrüman, hem de çeşitli yarışmacılara başarılarından dolayı ödül olarak verilmiş metalden bir külçeydi⁵⁴². Patroklos onuruna düzenlenen oyunlarda disk atma yarışması altıncı sırada yer almış olup, yarışma *solos* denilen aletle yapılmıştır⁵⁴³. *Solos*, Hellen olmayan halklar tarafından da muhtemelen, sportif amaçlı olmak kaydıyla kullanılmıştır⁵⁴⁴. Bu durum söz konusu disiplinin, saf bir Hellen sportif egersiz olarak ortaya çıktığı fikrinin de daha iyi analiz edilmesi gerektiğini gösterir⁵⁴⁵. *Ilias*'ta zikredilen ve disk atma yarışmasında

⁵³⁶ JUTHNER/BREIN 1968: 227; WELER 1981: 161.

⁵³⁷ CASTIGLIONE 1976: 409; DECKER 1976: 198.

⁵³⁸ JUTHNER/BREIN 1968: 256; DECKER 1976: 198.

⁵³⁹ JUTHNER/BREIN 1968: 255; DECKER 1976: 198.

⁵⁴⁰ WELER 1981: 162.

⁵⁴¹ DECKER 1976: 209.

⁵⁴² Akhilleus, Patroklos onuruna düzenlenen oyunlar çerçevesinde yapılan disk atma yarışması için ödül olarak ortaya bir *solos* koymuştur. Bu *solos*, demir bir külçe olup oldukça iriydi. O günün şartlarına göre bu külçe demirle bir çifçi beş yıllık demir ihtiyacını karşılayabilirdi. Akhilleus bu külçeyi Kilikya Kralı Eetion dan almıştı. Bununla ilgili olarak bk: JUTHNER 1896: 18; DECKER 1976: 202 v. dd.; LASER 1987: T 58.

⁵⁴³ Hom. *Il.* xxiii. 826v. dd.

⁵⁴⁴ DECKER 1976: 203.

⁵⁴⁵ SCHRODER 1927: 118.

kullanılan *solos*, demir filizlerinin çekiçlenerek külçe haline getirilmesinden (*σολος αυτοχοωνος*) meydana gelmekteydi⁵⁴⁶. Her iki enstrümanın kullanım alanlarına ilişkin kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Çoğu araştırmacı *solos* ile atış yapmayı, disk atma içerisinde bir tarz olarak değerlendirmektedir⁵⁴⁷. Az da olsa, bazı araştırmacılar bunun modern dünyanın tanıdığı bir tür gülle tokuşturmaya benzediğini ifade etmektedirler⁵⁴⁸. Bu konuda özellikle, J. JUTHNER'in araştırmaları ikinci görüşü çürütüp, birinci görüşü yani *solos* atışının teknik yönden disk atmayla benzer olduğunu ispatlamıştır⁵⁴⁹. *Solos* konusundaki sınırlama ve tanımlamalar, Homeros sonrası bir çok şair tarafından da çok kesin olmamak kaydıyla birlikte yapılmaya çalışılmıştır⁵⁵⁰. Bu enstrümanın da terminolojik olarak anlatılmasında ve Odyssea anahtar görevi üstlenmiştir. Disk atışı ve bu atışın gerçekleştirildiği enstrüman olan *diskos* ilk kez Odyssea'nın VIII. bölümündeki Phaiak oyunlarında zikredilmiştir. Burada anlatılan *diskos*, taştan olduğu yolundadır⁵⁵¹. *Diskos* sadece taştan değil, metalden de yapılırdı. Özellikle, geç dönem şairleri tarafından *solos* ve *diskos* birbirleriyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır⁵⁵². Bununla birlikte *solos* metalden, *diskos* ise, taştan yapılan fırlatma diski anlamına gelmekteydi⁵⁵³. Bu konuda genel kanı, insanoğlunun bu disiplini icra ederken kullandığı ilk disk taştan olduğu şeklindeydi⁵⁵⁴. Taş, insanoğlunun bu disiplini icra ederken değil, oyun ve savaş yaparken de kullanmış olduğu ilk fırlatma silahıdır⁵⁵⁵. Bu iki enstrüman arasında diğer önemli bir fark diskin ortasında bir delik olmasıydı. Bu deliğe muhtemelen tahta bir sap, kalın sicim veya meşin kayış geçirilmekteydi⁵⁵⁶. Birçok görsel sanat eserinde açıkça görebildiğimiz ya da günümüze gelebilmiş ortası delik diskler, bu aletin ilkel insanın daha başka ihtiyaçlarına da cevap vermiş olabileceği düşüncesini

⁵⁴⁶ Hom. II. xxiii. 835v. dd; JUTHNER 1896: 19; LASER 1987: T 58.

⁵⁴⁷ DECKER 1976: 203; WEILER 1981: 162.

⁵⁴⁸ Bu fikir için bk; PATRUCCO 1972: 137; DECKER 1976: 204; WEILER 1981: 162.

⁵⁴⁹ JUTHNER/BREIN 1968: 225; WEILER 1981: 231v. dd.

⁵⁵⁰ Apoll. Rhod. iii. 1366; 1372; iv. 657, 851; Nonn. xxxvii. 667; Q. Smyrn. iv. 436.

⁵⁵¹ JUTHNER 1896: 20.

⁵⁵² GARDINER 1930: 154.

⁵⁵³ JUTHNER 1896: 20.

⁵⁵⁴ JUTHNER 1896: 20.

⁵⁵⁵ Apoll. Rhod. iii. 1364.

⁵⁵⁶ JUTHNER 1896: 23. GARDINER, JUTHNER ile aynı görüşü paylaşmasa da, böyle bir aletle oynanan oyunun, bugün için de İtalya sokaklarında oynanan *ruzzola* oyunu ile benzerliğine dikkat çekip, antik diskin bu tür kullanımının söz konusu olamayacağını, bu tür bir benzetmenin olsa olsa leksikograf tarafından yapılan bir hata neticesinde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk.; GARDINER 1930: 154.

anımsatmaktadır. J. JUTHNER, SCHLIEMANN'ın Troia'daki kazılarda bulduğu ortası delik taş disklerin sportif amaçla kullanılmadığını ve bu tür bir düşüncenin olsa olsa bir yanlışlığı olabileceğini ifade etmiştir⁵⁵⁷. Bronz diskler konusunda edebi kaynaklarda oldukça bol bilgi mevcuttur. Disklerin, özellikle bronzdan, bakırdan ve kurşundan yapılmış örnekleri de mevcuttu⁵⁵⁸. Tarihi dönemlerde kullanılan disklerin tamamına yakın kısmı bronzdan imal edilmişti⁵⁵⁹. Özellikle Hellenistik Çağ'a ait olduğu halde korunarak günümüze gelmiş olan ve el işçiliği yönünden de takdire değer görülen diskler tamamen çekiçleme tekniğiyle imal edilmiştir⁵⁶⁰. Başlangıçta metal filizlerinin çekiçlenmesi veya döküm yoluyla imal edilen diskler, dairesel bir forma sahipti. Dairesel diskin ortası biraz kalınca, uçlarına doğru incelmekteydi⁵⁶¹. Bu haldeki diskin görünümü tipik bir mercimek tanesini andırmaktaydı⁵⁶². Bu konuda en ayrıntılı açıklama Lukianos tarafından yapılmış olup, diskin formu konusunda bir önceki cümlede ifade edilen görüş, Lukianos tarafından da teyid edilmiştir⁵⁶³.

Disk atışı hem kendi başına, bağımsız bir disiplin; hem de pentathlon içinde bir disiplin olarak icra edilmiştir. Hellen edebiyatının en eski örnekleri olarak sayılan Homeros'un eserlerinde, bu disiplinden ayrı bir branş olarak söz edilmektedir⁵⁶⁴. Tarihi dönemlere gelindiğinde ise, bu branş sadece *pentathlon* içerisinde ve ona bağlı bir disiplin olarak yarışma programlarına dahil edilmiştir⁵⁶⁵. *Pentathlon* içerisinde yeralan disk atışı, güreşle birlikte ağır mücadele sporları arasında gösterilmiştir⁵⁶⁶. Bu disiplini icra eden atletlerin sadece kollarının güçlü olması yeterli değildi. Bunun yanında, tüm vücut kaslarının da sağlam ve güçlü olması gerekirdi⁵⁶⁷.

Disk atma müsabakalarına hazırlanmak için atletler, *stadionlarda*

⁵⁵⁷Yazar, ortası delik taş disklerin Homeros öncesi kullanılan ev aleti olabileceğini savunmuştur. Bu konuya ilişkin olarak bk; JUTHNER 1903 (b): 1189

⁵⁵⁸JUTHNER 1896: 23; WEILER 1981: 164

⁵⁵⁹JUTHNER 1903 (b): 1188;

⁵⁶⁰JUTHNER 1896: 24.

⁵⁶¹SCHRODER 1927: 118.

⁵⁶²JUTHNER 1903 (b): 1188;

⁵⁶³Lukian. *Anach.* 27 :Yazar gymnasium'da görmüş olduğu bu aleti şöyle tanımlamaktadır: "Bronzdan yapılmı, sert ve oldukça ağır, sapı ve elle tutulmasını kolaylaştıracak bir yapıya sahip olmayan ve bir ölçüde tıpkı küçük bir kalkana benzeyen bir ensrümandır."

⁵⁶⁴Bu disiplinin bağımsız bir branş olarak icra edilmesiyle ilgili deliller ve ayrıntılı bilgi için bk. Hom. *Il.* ii 774; xxiii. 826; *Od.* iv 626; viii. 129 v. dd; xvii. 168. Ayrıca bk. Pind. *Ol.* xi. 75.

⁵⁶⁵BURCHNER 1903: 1187.

⁵⁶⁶Philostr. *Gymn.* 3;

⁵⁶⁷BURCHNER 1903: 1187.

çalışırlardı. Yarışmalar, muhtemelen *stadion*ların orta kısmında yer alan boş alanda icra edilirdi⁵⁶⁸. Bu boş alan disk atışının rahat yapılabilmesi için ayarlanmıştı. Disk atışı için *stadion*un ortasındaki boş alanın seçilmesinin diğer bir nedeni de; bu disiplindeki kaza oranının oldukça yüksek olmasıydı⁵⁶⁹. Hellen mitolojik anlatılarının birçoğunda, disk atışındaki kazalardan ve bunun sonucunda oluşan ölüm olaylarından bahsedilmektedir⁵⁷⁰. Disk atışı, *balbis* denilen bir başlama çizgisinden yapılırdı. Philostratos tarafından ayrıntılı olarak anlatılan *balbis*, diski atan atletin en son bastığı çizgi olup; aynı zamanda atletin rahat hareket edebileceği bir genişliğe sahipti⁵⁷¹. Söz konusu alan ön ve yan taraflardan sırlanmış olup, arka taraf için böyle bir sınırlamadan bahsedilmemektedir. Arka taraf için getirilmeyen bu sınırlama, atletin, geriye istediği kadar gidebilmesini de sağlamaktaydı⁵⁷². Atletlerin önde bulunan ve *balbis* denilen çizgi ya da eşığe basmaları kesinlikle yasaktı⁵⁷³. *Balbis*, hem disk atıcısının atış yaparken kullandığı bir çizgi; hem de koşucuların yarışmaya başlamadan önce durdukları çizginin ortak adıdır⁵⁷⁴. Önceden işaretlenmiş veya taşlarla oluşturulmuş bu çizgi, yerden yüksek bir yapıda değildi⁵⁷⁵.

Disk atma disiplinindeki tartışmalardan bir diğeri ise; atışın teknik olarak nasıl yapıldığı üzerine yoğunlaşmıştır. Burada karşımıza çıkan en büyük problem; antik disk atma şeklinin modern disk atma şekliyle benzerliği olup olmadığıdır. Antik disk atma şeklinin nasıl icra edildiği konusunda edebi kaynaklar pek ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte, atış yaparken bir tür dönüş yapıldığından bahsedilmektedir⁵⁷⁶. Fakat, bu dönüşün modern atış şeklinde olduğu gibi mi; yoksa, atletin atışı yaparken ileri-geri veya sağa-sola yaptığı

⁵⁶⁸ Philostr. *Im.* i. 24; GARDINER 1930: 155 v. dd; HARRIS 1964: 88; WEILER 1981: 164:

⁵⁶⁹ JUTHNER/BREIN 1968: 252.

⁵⁷⁰ Bunlar arasında diskin mucidi Perseus en ilginç olanıdır. Perseus, kendi kayınpederi Akrisios'u kazaen attığı bir disk sonucunda öldürmüştür. Bu anlatıyla ilgili kaynaklar için bk; Paus. ii. 16, 2; Apollod. *bibl.* ii. 4, 4; Hyg. *fab.* lxiii. 5. Benzer bir durumda Apollon, sevgilisi Hyakinthos'u öldürmüştür. Bu bilgi için ayrıntılı olarak bk; Apollod. *bibl.* i. 3, 3; iii. 10, 3; Philostr. *Imag.* i. 24. Ayrıca Peleus ve Telamon kendi kardeşleri Phokos'u bu tür bir kaza neticesinde öldürmüşlerdi. Bk; Pind. *Nem.* v. 25; Eur. *Andr.* 678. Bu konuda bakılabilecek modern kaynaklar için bk; BURCHNER 1903: 1187; SCHRODER 1927: 121; PALAIOLOGOS 1977 (c): 188; WEILER 1976: 227 v. dd.

⁵⁷¹ Bk; HARRIS 1964: 87; JUTHNER/BREIN 1968: 252.

⁵⁷² Atış yönünde ön ve yan taraflardan bir çizgiyle sınırlandırılmış şematik alan için bk. HARRIS 1964: 88.

⁵⁷³ Philostr. *Imag.* i. 24. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk; REISCH 1897: 2819; BURCHNER 1903: 1187; GARDINER 1930: 156 v. dd.

⁵⁷⁴ Poll. iii. 147; Aristoph. *equ.* 1159; *vesp.* 548

⁵⁷⁵ Bk; BURCHNER 1903: 1187.

⁵⁷⁶ LASER 1987: T 62.

salınım hareketi gibi mi olduğu, anlaşılmiş değildir. Antik dönem disk atışı hakkındaki edebi bilgilerimizin tamamına yakın bir kısmını; Homeros, Pindaros, Propertius ve Statius'a borçluyuz⁵⁷⁷.

Modern araştırmalar, bu ozanların naklettikleri bilgilerin güvenilirliği konusunda dikkatli davranmak gerektiğini ortaya koymuştur. Şüphesiz, bu ozanlar birçok mitolojik söylenceyi, tıpkı gerçekmiş gibi tarihi olaylarla birleştirerek anlatmışlardır. Bu nedenle, konu üzerinde çalışan modern spor tarihçilerinin hareket noktası edebi eserlerden ziyade, görsel sanat eserleri olmuştur⁵⁷⁸. Ancak, hem görsel sanat eserlerinden hem de edebi eserlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, disk atışının antik dünyada nasıl yapıldığını kesin belgelerle ortaya koyan ortak bir fikir çıkmış değildir. Eskiçağ'da disk atışının dönerek yapıldığını ifade eden fikrin doğruluğunun dayanak noktası olarak; disk atışında görülen yoğun kaza oranını⁵⁷⁹, buna bağlı olarak ölümler ve özellikle Myron'un heykelindeki disk atıcısının tıpkı dönüyormuş gibi bir pozisyonda tasvir edilmeye çalışılması gösterilmektedir. Bunun yanında, Antik Çağ'da bir atletin atış yaparken dönmesini zorunlu kılan başka bir teknik nedenden şu an için haberdar değiliz. Bu olsa olsa modern gülle atma ve çekiç atma stillerine bakılarak ortaya atılmış bir düşünce olabilir⁵⁸⁰.

Bu konuda öyle bir sanat eseri vardır ki, bu eser, spor tarihçilerinin üzerinde en fazla mesai harcadıkları bir kaynak niteliğindedir. Bu eser Myron'un "Diskobolos" adlı dünyaca ünlü heykelidir. Bu heykel özellikle atışın teknik olarak nasıl yapıldığı hakkında, spor tarihçilerine önemli ipuçları sunmaktadır. Heykelin orijinali bugün için mevcut değildir. Elimizde olan kopyalarının da, oldukça dikkatli değerlendirilmesi lazımdır⁵⁸¹. Orijinalinin bronz olduğu bilinen heykelin çeşitli madenlerden kopyaları yapılmıştır. Yapılan kopyaları arasında ciddi stilistik uyumsuzluklar vardır⁵⁸². Özellikle ayakların duruşunda ciddi uyumsuzluklar mevcuttur. Öyle ki, Diskobolos'un sol ayağı bazı kopyalarda yuvarlak bir zemine basar şekilde; bazılarında ise, ayak parmakları yerde sürünür bir tarzda şekilde betimlenmiştir. Söz konusu şekil uyumsuzlukları, disk atma disiplinin teknik olarak nasıl yapıldığı konusunda sonu gelmez bir tartışma yaratmıştır.

⁵⁷⁷ Bu konuda ayrıntılı olarak bilgi için bk; Stat. *Theb.* vi. 670; vi. 709; Pind. *Ol.* x. 72; Propert. *el.* iii. 14, 10.

⁵⁷⁸ SCHRODER 1927: 121.

⁵⁷⁹ Bk; JUTHNER 1968: 251.

⁵⁸⁰ GARDINER 1930: 167.

⁵⁸¹ Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk; MINDT 1925: 495; DIHL 1926: 545.

⁵⁸² SCHRODER 1927: 120.

Ayağın, tıpkı orijinalinde olduğu gibi yuvarlak bir nesne üzerinde temsil edilmiş CASTELPORZIAN'ın versiyonu, gerçeğiyle en fazla bağdaşan örnek olduğu anlaşılmıştır⁵⁸³. Bunun dışındaki farklı örnekler, heykel üzerinde yapılan bir tahrifat olarak değerlendirilmektedir⁵⁸⁴. Bu eser üzerinde en son tamamlamayı M. DIHL⁵⁸⁵ yapmıştır. Onun tamamlamalarıyla elde edilen heykel, bugün için elimizdeki en inandırıcı belge niteliğindedir⁵⁸⁶. Bu heykel üzerindeki esas tartışmalar, heykelin temel olarak neyi anlatmaya çalıştığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Eserde, heykeltraş öyle bir anı yakalamıştır ki; söz konusu bu pozisyonla, bir disk atıcısının diski atarken yapmış olduğu ve birbiri ardına gelmesi gereken tüm kombine teknikleri, bir kerede vermeye çalışmıştır. Heykeltraş, oldukça zor bir kombinasyonu kusursuz bir şekilde ifade etmiştir. Sanatçı tarafından tıpkı bir film kamerası mükemmelliğinde heykele yansıtılan bu duruş, birçok spor tarihçisi arasında ciddi bir mana krizine yolaçmıştır⁵⁸⁷. İşte, spor tarihçilerinin tamamına yakın bir kısmının ve bizim antik disk atışını gözümüzde canlandırırken, temel hareket noktamız bu ölümsüz eser olmuştur.

Antik spor yazarları da disk atışını tanımlarken, söz konusu heykeli esas almışlardır⁵⁸⁸. Spor tarihi araştırmalarına önemli katkılarıyla bilinen J. JUTHNER, Hellen tarzı disk atmayı tanımlarken aynı eserden faydalanmıştır. Ona göre antik disk atışı şöyle yapılırdı: Atlet herşeyden önce hız almak için yarım bir hilal şeklinde sağa-sola doğru salınım hareketi yapardı. Düzenli salınım hareketini yapan atlet için esas önemli nokta; hız alırken diski, ne tür bir şekilde tuttuğudur. Bu işlem iki şekilde yapılıyordu: Birinci şekilde atlet sağ el parmaklarıyla iyice kavradığı diski, kendi kafa hizasında ve dikey bir şekilde tutarak yarım ay şeklinde düzenli salınım hareketinde bulunurdu. Atlet salınım hareketinde doruğa ulaştığı anda; sol ayağı ile öne doğru uzun bir adım atar, bu adımı sağ ayak takip eder ve sonunda diski fırlatırdı⁵⁸⁹. İkinci şekle gelince; atlet, diski ilk atış şeklinde olduğu gibi eliyle iyice kavradıktan sonra kendi göbek hizasında dikey bir şekilde tutarak ileriye fırlatırdı. Her iki şekilde de önemli olan nokta, atletin hız

⁵⁸³ SCHRODER 1927: 120.

⁵⁸⁴ SCHRODER 1927: 120.

⁵⁸⁵ DIHL 1926: 545 v. dd.

⁵⁸⁶ SCHRODER 1927: 120.

⁵⁸⁷ PALAIOLOGOS 1977 (c): 188.

⁵⁸⁸ Philostr. *Imag.* i. 24.

⁵⁸⁹ Myron da heykelinin de bu önemli anı yakalamıştır. Bk.: Stat. *Theb.* vi. 709; Quintil. *Inst. or.* ii.

alırken diski farklı şekillerde tutmasıdır⁵⁹⁰.

JUTHNER'in antik disk atış stilini canlandırmada ikinci olarak kullandığı yöntem; antik yazında geçen ve "dönme" şeklinde tercüme edilebilmesi ihtimal dahilinde olan fiiller olmuştur. Bu fiilerden birisi, *dineuo* veya *dineo*; bir diğeri, *peristrepho* dur. Yazar, birincisini "hız almak için öne arkaya salınım yapmak"; ikincisini, "savurmak" "fırlatmak" olarak tercüme etmiştir. JUTHNER'in bu tercümesi, disk atışındaki "dönme" teorisini de çürütmüş görünmektedir⁵⁹¹.

Disk atan bir yarışmacının en fazla beş atış hakkı vardı⁵⁹². Atışın geçerli sayılabilmesi için diskin, atış çizgisine 90 derecelik bir açı içerisine düşmesi gerekliydi⁵⁹³. Atış uzaklığı konusunda bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bu konuda Homeros ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte, Odysseus'un attığı diskin ne kadar uzağa gittiği konusunda sadece genel bilgiler vermekle yetinmiştir⁵⁹⁴. Odysseus, bu menzile tanrıça Athena'nın yardımıyla erişmiştir⁵⁹⁵. Tarihi dönemlerde Hellen dünyasında yapılan rekor atış⁵⁹⁶, Phayllos⁵⁹⁷ adlı bir atlete aittir. Öyle ki, Phayllos'un bu atışı, Eskiçağ Hellen dünyasında bir atletin erişmek istediği en yüksek başarı konumuna erişmiştir⁵⁹⁸. Anlatılanlara göre, bu atlet diski 55 ayak (yaklaşık 30 m) öteye fırlatmıştır. Aynı konuda diğeri bir kaynak ta ise, Phlegyas'ın diski Alpheios

⁵⁹⁰ Antik disk atma konusunda, modern araştırmacıların benzer ve farklı teorileri konusunda ayrıntılı bilgi için bk. JUTHNER 1968: 291; BUCHNER 1903: 1187; GARDINER 1907: 11. Şek. 2; SCHRODER 1927: 120v. d; GARDINER 1930: 166 v. dd; HARRIS 1964: 89; WEILER 1981: 163; LASER 1987: T 62v. d, şek. 21a - e.

⁵⁹¹ JUTHNER/BREIN 1968: 256. Bu konuda ayrıca bk; LUTZ 1927: 43; WEILER 1981: 162; LASER 1987: T 62.

⁵⁹² EBERT 1974: 13.

⁵⁹³ GARDINER 1930:

⁵⁹⁴ Homer. *Od.* viii. 185 v. dd: "Güçlü koluyla bir kez çevirdi onu, sonra fırlattı taş vınladı ve ordakiler tüm yere eğdiler başlarını, tüm Phaiak'lar, tüm usta denizciler, tüm uzun kürekçiler, avuçtan hızla çıkan taş, yuvarlana yuvarlana, hepsinin nişanlarını geçti gitti".

⁵⁹⁵ Hom. *Od.* viii. 190 v. d: "Athena durdurdu somunda onu, bir adamın bedenine girmişti..."

⁵⁹⁶ Phayllos ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk; Aristoph. *Ach.* 215;. Atış konusunda ayrıca bk; BURCHNER 1903: 1188; HARRIS 1964: 90.

⁵⁹⁷ Phayllos bu başarısını *pentatahlon* dalında kazanmış olmalıdır. Aynı disiplin içerisinde koşu, atlama ve güreş dallarında da başarılı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk; Lukian. *Gall.* 6; HARRIS 1964: 91.

⁵⁹⁸ BURCHNER 1903: 1188.

nehriinin öbür ucuna kadar fırlattığı anlatılmaktadır⁵⁹⁹. Ama bu tür anlatıların doğruluk derecesi tartışmalıdır⁶⁰⁰. Geçerli bir atışın ölçümü, önceleri atış eşiğinden (balbis) diskin son durduğu yere kadarki mesafe temel alınarak hesaplanırdı. Bizans dönemine gelindiğinde ise, atışın yapıldığı *balbisten*, diskin yere ilk çarptığı yer esas alınarak hesaplanırdı⁶⁰¹. Atışın düştüğü yer "terma" (*terma* [=τέρμα]) olarak adlandırılmıştır. Diskin düştüğü yer tahta bir çiviyle işaretlenirdi. Sonraları söz konusu çivilere de *terma* adı verilmiştir. Çivi görünümündeki tahta kazıklar, diskin gittiği en son nokta veya ilk çarptığı noktaya çakılırdı⁶⁰².

Disklerin yassı formu muhtemelen, su kenarlarında tabi güçler tarafından düzleştirilmiş ve yassılaştırılmış taşlar örnek alınarak yapılmış⁶⁰³, ya da ilkel insanın soyut düşünce yeteneğinin sonucunda oluşmuştur. Disklerin taştan yontularak yapılmış ilkel formları bugün için muhafaza edilerek günümüze gelmiştir⁶⁰⁴. Özellikle M.ö. V-VI. yüzyıldan kalma panathenaik ödül *amphora*'larında disklerle ilgili ayrıntılı tasvirler mevcuttur⁶⁰⁵.

Antik diskler üzerindeki değişik işleme ve motifleri, yine en kolay görsel sanat eserleri vasıtasıyla anlayabilmekteyiz⁶⁰⁶. Bu bezemelerden en sade olanı, elips şekilli diskin ortasına bir nokta veya figür yerleştirilenleriydi. Bazen nokta yerine, disklerin kenarlarına paralel ve iç içe olmak kaydıyla farklı sayıda daireler çizilirdi⁶⁰⁷. Bu dairesel çizgiler bazen beş bazen de altı tane ve birbirine paralel olurdu. Bunun yanında, diskin ortasına bir çarpı işareti⁶⁰⁸ veya değişik tarzlarda gamalı haç işareti konulurdu⁶⁰⁹. Ayrıca kuş⁶¹⁰, balık⁶¹¹, insan⁶¹² ve farklı çiçek motifleri de kullanılmıştır. Bazen, bu

⁵⁹⁹ WEILER 1981: 165'den.

⁶⁰⁰ Bu menzilin yalnızca 28, 10 metresi inanılabilek ölçüdür. Bk; WEILER 1981: 165.

⁶⁰¹ Bu bilgi için bk; BURCHNER 1903: 1188; GARDNER 1907 (a): 26; WEILER 1981: 165; LASER 1987: T 63. Şek. 21 d- e.

⁶⁰² Bu çiviler bazı kaynaklarda *sagitta* olarak adlandırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk; Stat. *Theb.* vi. 703.

⁶⁰³ SCHRODER 1927: 118; LASER 1987: T 61.

⁶⁰⁴ Çoğu mermerden yapılmış diskoslar için bk; JUTHNER 1968: 235. Şek. 73 a; SCHRODER 1927: Şek. 56 a; LASER 1987: T 60. Şek. 20.

⁶⁰⁵ Bunlardan birisinde cirit atıcısı, elinde halter taşıyan uzun atlayıcısı ve disk atmaya hazırlanan bir atlet tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bk; LASER 1987: T 59. Şek. 19.

⁶⁰⁶ SCHRODER 1927: 118.

⁶⁰⁷ Söz konusu çizgili diskler için bk; JUTHNER 1896: 27, şek. 20; JUTHNER 1896: 29, şek. 23c, 23d. Ayrıca bk; GARDNER 1930: 156. Şek. 112, 113

⁶⁰⁸ JUTHNER 1896: 29. Şek. 23e.

⁶⁰⁹ JUTHNER 1896: 29. Şek. 23f, 23g.

⁶¹⁰ JUTHNER 1896: 29. Şek. 23k, 23l.

bezemeler yerine değişik yazılar da yazılırdı⁶¹³. Ama diskler üzerinde bu tür yazılara, diğer figürlerde olduğundan daha az rastlanmaktadır.

Öncede söylendiği gibi, disklerin ağırlıkları ve çapları birbirinden oldukça farklıydı. Genel olarak 17cm ile 23,5 cm arasında değişmekteydi⁶¹⁴. Bazı disklerin çapı 28 cm ye kadar da yükselmekteydi⁶¹⁵. Ortalama ağırlık en düşük 1,353 kg, en yüksek 4,758 kg arasında değişmekteydi. Fırlatma disklerinin kalınlıkları, tıpkı mercimek tanesinde olduğu gibi, kenarlardan merkeze doğru orantılı bir şekilde artmaktaydı. Bu oran 1/3 olarak zikredilmektedir. Bu orandan daha kalınları da olabiliyordu. Ortalama kalınlık 2, 5 ve 5, 4 cm arasında değişmekteydi⁶¹⁶. Özellikle *palaistralarda*, idmanlarda kullanılmak kaydıyla, farklı çap veya büyüklükte diskler kullanılırdı⁶¹⁷. Gerek büyük agonal festivallerde; gerekse yerel festivallerde kullanılan disklerin ağırlıklarının eşit olması şartı aranırdı. Bu durum özellikle Pausanias⁶¹⁸ tarafından vurgulanmıştır. J. JUTHNER⁶¹⁹, diskler arasındaki ağırlık farklılıklarını, diski kullanan insanların içinde buldukları klasman ve vücut güçleriyle paralel olarak değiştiğini ifade etmiştir. Yetişkin erkek klasmanında yarışan atletlerin kullandığı disklerin, genç ve yıldız erkekler klasmanında yarışan atletlerin kullandıkları diskten daha ağır olduğunu edebi kaynaklardan açıkça öğrenebilmekteyiz⁶²⁰. Disklerin ağırlığı, hem kullanan kişinin vücut gücüne, hem de farklı festivallerdeki kurallara bağlı olarak değişiklikler göstermekteydi⁶²¹.

⁶¹¹ SCHRODER 1927: Şek. 56.

⁶¹² JUTHNER 1896: 28. Şek. 21.

⁶¹³ JUTHNER 1896: 28. Fig. 22.

⁶¹⁴ JUTHNER 1896: 25; DECKER 1976: 205.

⁶¹⁵ LASER 1987: T 67.

⁶¹⁶ Bu oran oldukça değişken olup, bir çok farklı yazar tarafından değişik ölçüler verilmiştir. Bu farklılıklarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. JUTHNER 1896: 23 v. dd; JUTHNER 1903 (a): 1188; GARDINER 1907 : 6 v. dd; JUTHNER/ BREIN 1968: 243 v. dd; DECKER 1976: 205; WEILER 1981: 164; LASER 1987: T 61.

⁶¹⁷ JUTHNER 1896: 26.

⁶¹⁸ Pausanias. Sikyon'luların hazine odasında penthatlonda kullanılmak üzere buldukları disklerin, ağırlıklarının birbirlerine denk olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bk: Paus vi. 19, 4. Bu konudaki modern eserler için bk: JUTHNER 1903 (a): 1188; SCHRODER 1927: GARDINER 1930: 155; WEILER 1981: 164 v. d.

⁶¹⁹ JUTHNER 1896: 26; JUTHNER 1903 (a): 1188.

⁶²⁰ Paus i. 35, 5.

⁶²¹ Bunun en tipik örneğini Phaik oyunları esnasında, konuk Odysseus tarafından atılan diskte görmekteyiz. Öyle ki, bu taş disk Phaiak'ların kullandığı diğer tüm disklerden daha enli ve daha ağırdı. Bk. Hom. *II.* viii. 185 v. dd. Ayrıca konuyla ilgili modern kaynaklar ilişkin olarak bk: JUTHNER 1903 (a): 1188; GARDINER 1930: 155; LASER 1987: T 61.

Diskler, çekiçleme yöntemiyle imal edilmelerine rağmen, yine de oldukça pürüzsüz bir yüzeye sahip olurlardı. Yeterli derecede çekiçlenerek hazırlanan disk, oldukça kaygan bir hale gelirdi. Bu durum disk atışını zorlaştırıyordu. Diskin kayganlığını önlemek için atletler; hem ellerini, hem de diski tozla veya kumla ovalarlardı⁶²².

Farklı ağırlık, çap ve kalınlıktaki diskler için Antikçağ'da koruma ve taşıma amaçlı basit çantalar yapılmıştı. Bu çantalar öküz derisinden imal edilmiş olup, yarım ay biçimindedir⁶²³. Söz konusu deri çantalara konularak taşınan disklerin üst kısımları açıkta kalırdı. Bu durum birçok vazo resminde özellikle gösterilmiştir⁶²⁴. Herhangi bir diski kenarlarından kavrayacak biçimde dairesel formda imal edilmiş olan söz konusu çantalar uçlarındaki sınımlarla birbirlerine bağlanıp⁶²⁵, hem diskin kolay taşınmasını ve korunmasını hem de herhangi bir yere kolayca asılmasını sağlıyordu⁶²⁶.

1.6. Atlama [τὸ ἄλμα]

Hellence'de atlama "halma" (ἄλμα) sözcüğü veya "hallesthai" (ἄλλεσθαι) ile ifade edilmiştir⁶²⁷. En eski yazılı Hellen kaynağı olan Homeros, bu disiplinden sadece Odysseus⁶²⁸ adlı eserinde bahsetmiştir. Odysseus'ta bahsi geçen Phaiak oyunları çerçevesindeki atlama yarışmaları, koşu ve güreşten sonra üçüncü sırada yarışma programında yerini almıştır⁶²⁹. Bu yarışmanın galibi Amphialos olmuştur⁶³⁰. Homeros atlamadan *Ilias*'ta bahsetmemesine rağmen muhtemelen bu disiplin biliniyordu⁶³¹. Atlamanın nasıl ortaya çıktığı kesin olarak

⁶²² Stat. *Theb.* vi. 668. Bu konuda ayrıca bk; JUTHNER 1896: 27; BURCHNER 1903: 1187; WEILER 1981: 164.

⁶²³ SCHRODER 1927: 118.

⁶²⁴ JUTHNER 1896: 30'de fig. 24a, b; fig. 25, 26.

⁶²⁵ Bu sınımlar üstten kolaca bağlanacak şekilde imal edilmiş olup, bu özelliğiyle modern kılıflarla oldukça benzerdir. Bk; SCHRODER 1927: 118.

⁶²⁶ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk; JUTHNER 1896: 30; JUTHNER 1903 (b): 1189; SCHRODER 1927: 118; GARDINER 1930: 161. Fig. 117;

⁶²⁷ LASER 1987: T 68.

⁶²⁸ Hom. *Od.* viii. 103; 125 v. dd.

⁶²⁹ Hom. *Od.* viii. 104; LASER 1987: T 69.

⁶³⁰ Hom. *Od.* viii. 128.

⁶³¹ Homeros, *Erlerin oynadığı hiçbir oyunun acemisi değilim* derken, muhtemelen atlamayı da kasetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk; Hom. *Od.* viii. 215.